

ГРАДИТЕЉСКО НАСЛЕЂЕ ВЛАСОТИНЦА

Пројекат: Увид у стање непокретних културних добара у општинама Власотинце и Бабушница и израда
Елабората заштите старе чаршије Власотинца: Ивана Цветковић, Ђорђе Стошић
Сарадници: Лазар Динић, Соња Станковић, Данијела Радовановић, Небојша Босанац, Никола Миловановић
Фотограметрија: Александар Никшић

Студија заштите градитељског наслеђа Власотинца, заштита старе чаршије
Аутори: Ивана Цветковић, Ђорђе Стошић, Ана Момчиловић Петронијевић, Мирко Станимировић
Архитектонска радионица - Очување градитељског наслеђа: Стара чаршија у Власотинцу
проф. др Ана Момчиловић Петронијевић, проф. др Мирко Станимировић, Ивана Цветковић, Ђорђе Стошић
Изложба - Градитељско наслеђе Власотинца
Ивана Цветковић, Маријана Минић, Лазар Динић, Ана Момчиловић Петронијевић

ГРАДИТЕЉСКО НАСЕЉЕ ВЛАСОТИНЦА

СТАРА ЧАРШИЈА

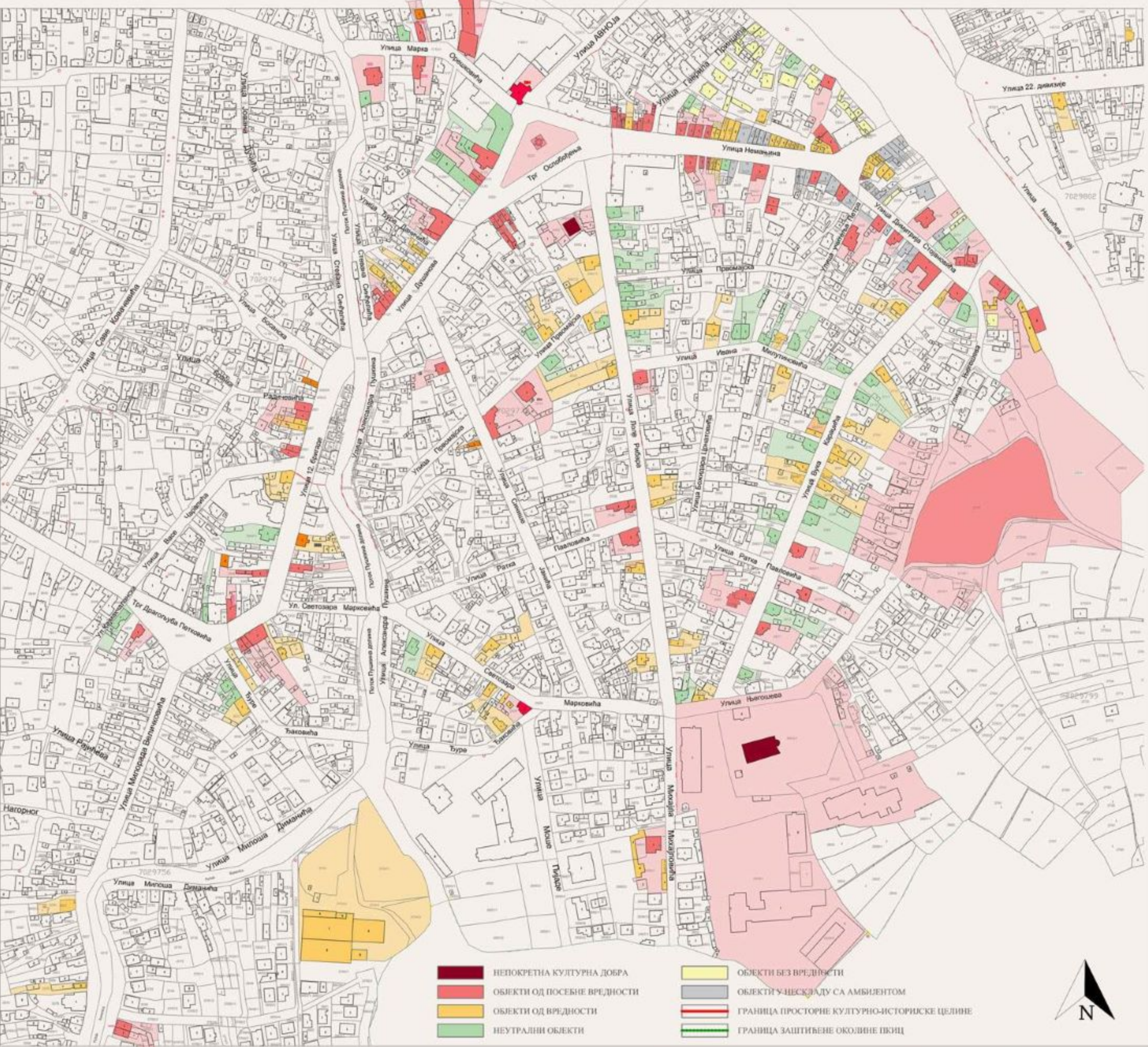
Део просторне културно-историјске целине (фотограметрија: ЗЗСК Ниш, А. Никишић, 2023)

Власотиначка стара чаршија је позиционирана линијски од Трга Драгољуба Петковића на улазу у Власотинце до реке Власине и са десне обале Власине на путном правцу за Пирот. Обухвата централни део насеља, односно површине намењене општим градским функцијама, становању, спортским и рекреативним садржајима и градском зеленилу. Река Власина свакако представља основни мотив градског насеља и главну атракцију са аспекта визуелног доживљаја.

Објекти који представљају чаршију налазе се углавном на путном правцу Лесковац – Пирот (Црна Трава). Заједничка карактеристика је да се дуж главне градске саобраћајнице, односно главног градског потеза који се провлачи кроз урбано ткиво града простиру објекти разноврсни по форми и ритму просторног распореда, и чине урбану форму са уситњеним ритмом и релативно произвољним облицима и величинама кућа.

У Власотинцу још увек егзистира аутентична урбана целина настала с краја 19. и почетка 20. века, стара трговачко – занатска чаршија као урбано и живо језгро насеља, са густо изграђеним зградама у низу и дубоким зеленим двориштима као наслеђеним специфичностима. Градитељско наслеђе Власотинца већ раније је препознато од стране еминентних истраживача, који наглашавају да Власотинце, у односу на величину градића, поседује већи број грађевина које треба истражити.

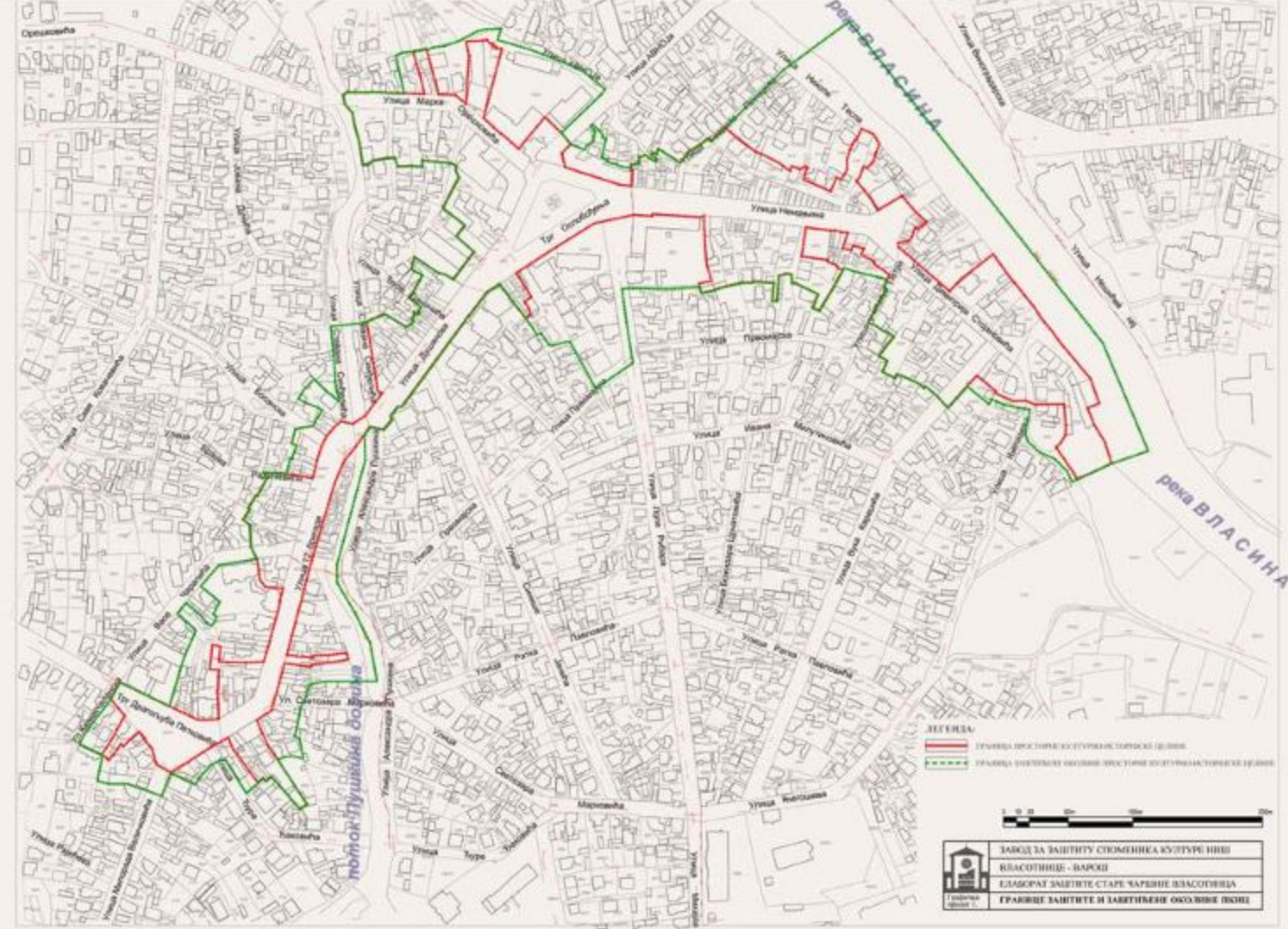
Свеобухватна и најзначајнија истраживања градитељског наслеђа Власотинца спровела је Даница Валчић. Сазнања и драгоцене податке о грађевинама власотиначке чаршије изнела у књизи *Градитељско наслеђе Власотинца*. Током 2023. године Завод за заштиту споменика културе Ниш започео је реализацију Пројекта, под покровитељством Министарства културе Републике Србије, који је подразумевао увид у стање и заштиту градитељског наслеђа Власотинца.

Пројекат је поред осталог подразумевао увид у стање фонда непокретних културних добара на предметној територији, али и валоризацију и правну заштиту јединственог и аутентичног споменичког фонда и градитељског наслеђа градског језгра – старе чаршије Власотинца.

Један од циљева пројекта је да препозна и заштити значајно градитељско наслеђе ове варошице, понуди смернице за његову заштиту, очување, унапређење стања и укључивање у развојне токове.

Након спроведеног вредновања и сагледавања сачуваног градитељског наслеђа, кроз обједињавање и органско повезивање обрађених објеката и „мањих“ просторних целина, препозната је просторна културно-историјска целина, у складу са савременом праксом везаном за заштиту и презентацију градитељског, архитектонског наслеђа, како би појединачни објекат или микро целине сачували свој просторни, амбијентални и културно-историјски значај.

Како би се резултати истраживања приближили широј јавности, а јединствено градитељско наслеђе Власотинца промовисало и боље разумело приређена је изложба која је пред вама. Изложбу употпуњују студентски радови израђени у склопу архитектонске радионице “Очување градитељског наслеђа: Стара чаршија Власотинца”, која је настала у сарадњи са Грађевинско - архитектонским факултетом у Нишу, са циљем да се заштита градитељског наслеђа и његова вредност приближи студентима архитектуре.

Студентска архитектонска радионица „Очување градитељског наслеђа: Стара чаршија Власотинца”, трајала је 27.10.2023 - 27.01.2024. године.

Циљ реализације радионице за студенте архитектуре био је упознавање студената са појмовима заштите и очувања културног наслеђа, основним начелима конзерваторске праксе, као и са културно-историјским и архитектонским вредностима појединачних грађевина и делова просторне целине Власотинца.

Детаљ фасаде (ортофото: А. Никишић, 2023)

Река Власина (фото: И. Цветковић, 2023)

Панораме Власотинца (фото: Александар Никишић, 2023)

Просторна целина садржи грађевине углавном стамбено-трговачке намене, породичне куће, јавне грађевине, спомен обележја и објекте индустријске намене, разноврсне по архитектонско-стилском и уметничком изразу. Због изражених споменичких карактеристика које одликују градитељско наслеђе у центру Власотинца, где се и налази главнина сагледаних објеката изграђених у 19. и 20. веку, препозната је просторна културно-историјска целина. Реализацијом теренских истраживања и изработом Студије заштите градитељског наслеђа Власотинца створени су услови за покретање процеса заштите просторне културно-историјске целине „Стара чаршије у Власотинцу“. Студија се базира на принципима одрживог развоја зацртаним у европским и светским повећама и документима. Приказује историјске и историографске прилике циљаног подручја, као и стање наслеђа данас, његово место у урбаном ткиву и третман у просторно - планској документацији.

Радионица (фото: Мирко Станимировић, 2023)

Власотинце - Студија заштите градитељског наслеђа, Заштита старе чаршије
Завод за заштиту споменика културе Ниш и Грађевинско-архитектонски факултет Универзитета у Нишу
Аутори: Ивана Цветковић, Ана Момчиловић Петровијевић, Ђорђе Стошић, Мирко Станимировић
Сарадници: Лазар Динић, Соња Станковић, Данијела Радовановић, Александар Никишић
Дизајн изложбе: Ивана Цветковић, Маријана Минић, Лазар Динић
Покровитељ: Министарство културе Републике Србије

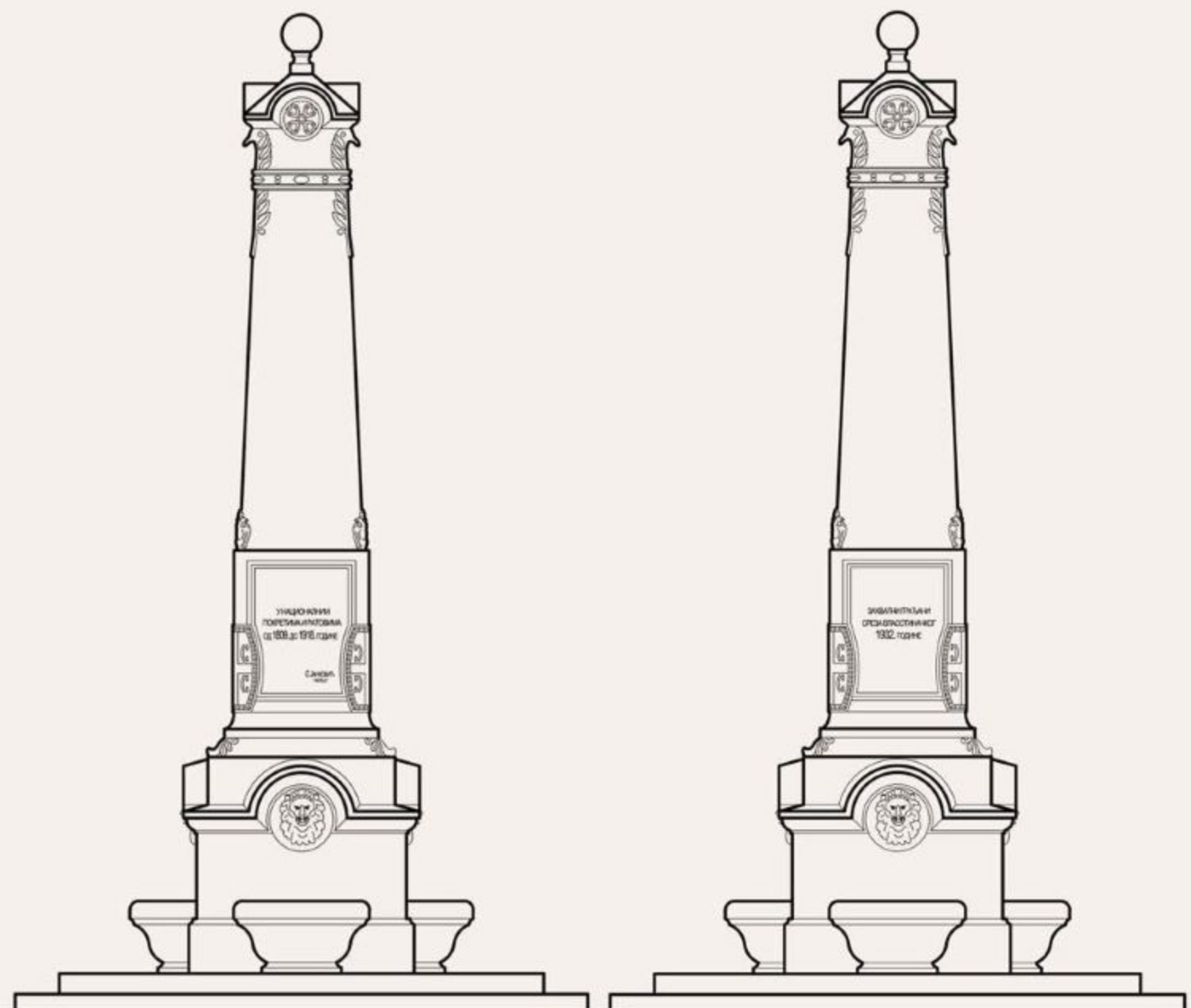

ГРАДИТЕЉСКО НАСЛЕЂЕ ВЛАСОТИНЦА

СПОМЕНИК ОСЛОБОДИОЦИМА

Централни трг са спомеником у Власотинцу (извор: Народна библиотека "Десанка Максимовић")

Спомен чесма у Власотинцу (цртеж: ЗЗСК Ниш, обрада: Л. Динић, 2023)

Централни трг са спомеником у Власотинцу (извор: Народна библиотека "Десанка Максимовић")

Архитекта Петар Ј. Поповић (1873-1945) био је професор на катедри за византијску архитектуру. Рођен је 13. 05. 1873. године у Прилепу, али се убрзо са породицом преселио у Смедерево где је завршио основну школу и нижу Гимназију. Своје школовање наставио је у Београду. Студије архитектуре на Техничком факултету Велике школе у Београду похађао је у периоду од 1892. до 1896. године. У Министарство грађевинарства се запослио 1897. године, где је радио наредне три деценије. Најпре је по доласку добио место ванредног подинжењера II класе, већ 1899. је добио место подинжењера II класе, након неколико месеци унапређен је у подинжењера I класе, а 1900. године је постављен за архитекту III класе. Године 1914. је постављен за начелника II класе, а 1919. године за начелника I класе Министарства грађевинарства Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Краљ Петар I Карађорђевић, одликовао га је орденом Св. Саве четвртог степена, 1907. године, да би затим био награђен чланством у Српској краљевској академији. За резултате које је постигао као пројектант, професор и научник, 16. фебруара 1925. године изабран је за њеног дописног члана.

Петар Ј. Поповић (извор: Српска академија наука и уметности)

Спомен чесма на централном тргу у Власотинцу, подигнута је 1932. године, у част палим борцима у ослободилачким ратовима за Власотинце од 1809. до 1918. године. Дуго се сматрало да је спомен чесма дело познатог архитекте руског порекла Николаја Краснова, на шта је упућивао архивски пројекат израђен 1931. године, са његовим потписом. Иако се пројекат у многа места разликовао од изведеног стања чесме, сматрало се да су се промене можда дешавале током извођења радова. Историјарка уметности Зорица Шипка - Ергелешев је 1980. године навела да је архитекта Петар Ј. Поповић заједно са архитектором Ђокићем, такође, урадио скицу спомен обележја у Власотинцу. Детаљније се овом тематиком бавила Данијела М. Милошевић у оквиру докторске дисертације-Архитекта Петар Ј. Поповић (1873-1945), коју је одбранила 2019. године на Филозофском факултету Универзитета у Београду, у којој је на основу података и архивских докумената доказала ауторство Поповића.

Спомен чесма је обликована у виду високог зиданог обелиска, завршено обрађеног вештачким каменом. Ненаметљиве је, складне и уздржане форме, што наглашава свечану меморијалну функцију и пијетет према жртвама. Састављена је из неколико повезаних делова, сраслих у једну органску целину. Постоје квадратне основе представља базу на коју се надовезује витко стабло завршено „капом“. На квадратном широком постољу постављене су четири чесме, на све четири стране, наглашене декоративном пластиком у виду главе лава. Испод њих су „шкољке“ за прихват воде. За израду споменика употребљене су три врсте материјала. Доњи део постамента са чесмом изведен у пешчару, средњи део, такође четвртастом облика, који се према врху сужава, завршно је обрађен вештачким каменом, односно ситнозрним терацом. Плоче са натписима на све четири стране израђене су од мермера.

Спомен чесма у Власотинцу (фотограмetriја: ЗЗСК Ниш, А. Никшић, 2023)

Власотинце - Студија заштите градитељског наслеђа, Заштита старе чаршије
Завод за заштиту споменика културе Ниш и Грађевинско-архитектонски факултет Универзитета у Нишу
Аутори: Ивана Цветковић, Ана Момчиловић Петронијевић, Ђорђе Стошић, Мирко Станимировић
Сарадници: Лазар Динић, Соња Станковић, Данијела Радовановић, Александар Никшић
Дизајн изложбе: Ивана Цветковић, Маријана Минић, Лазар Динић
Покровитељ: Министарство културе Републике Србије

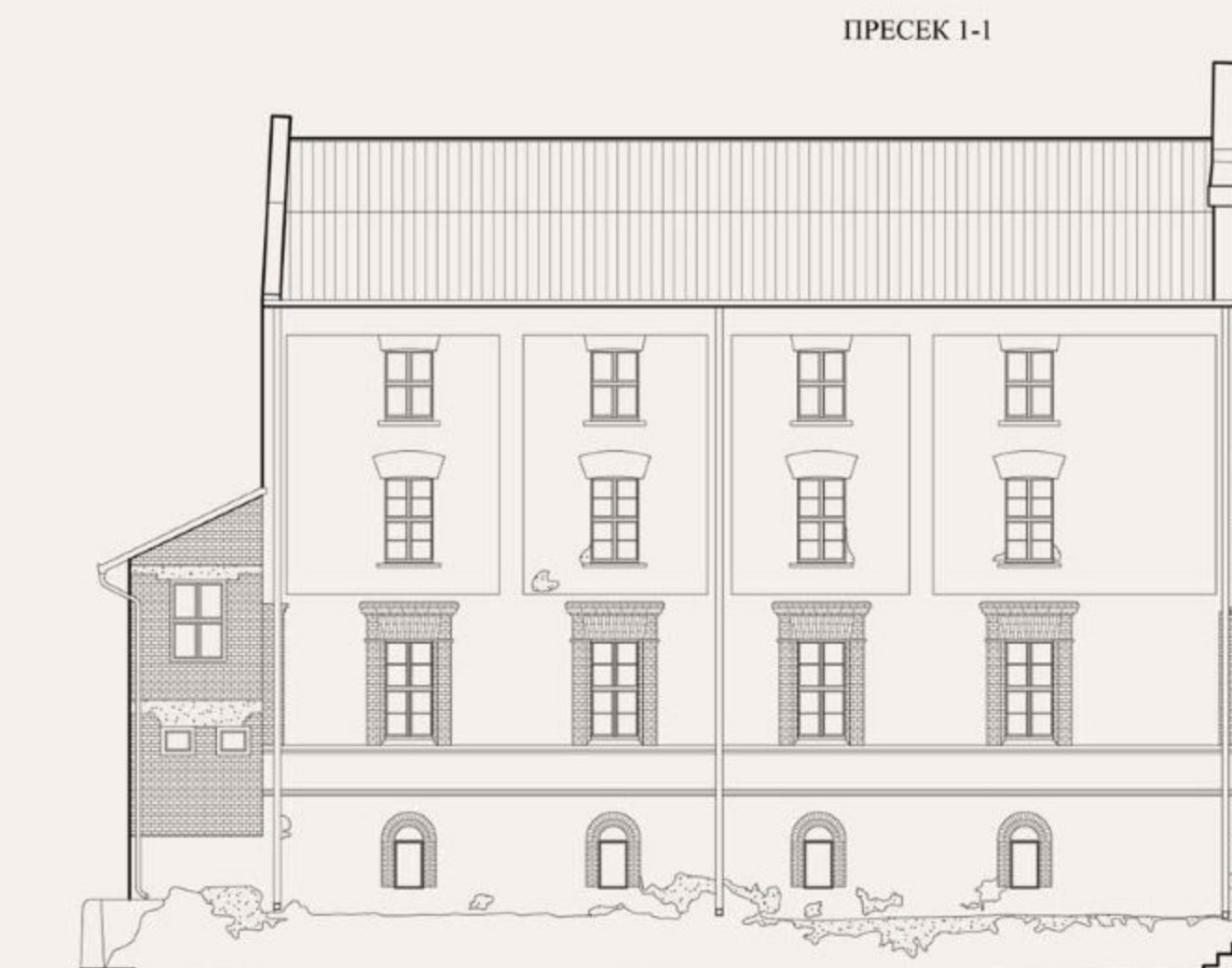
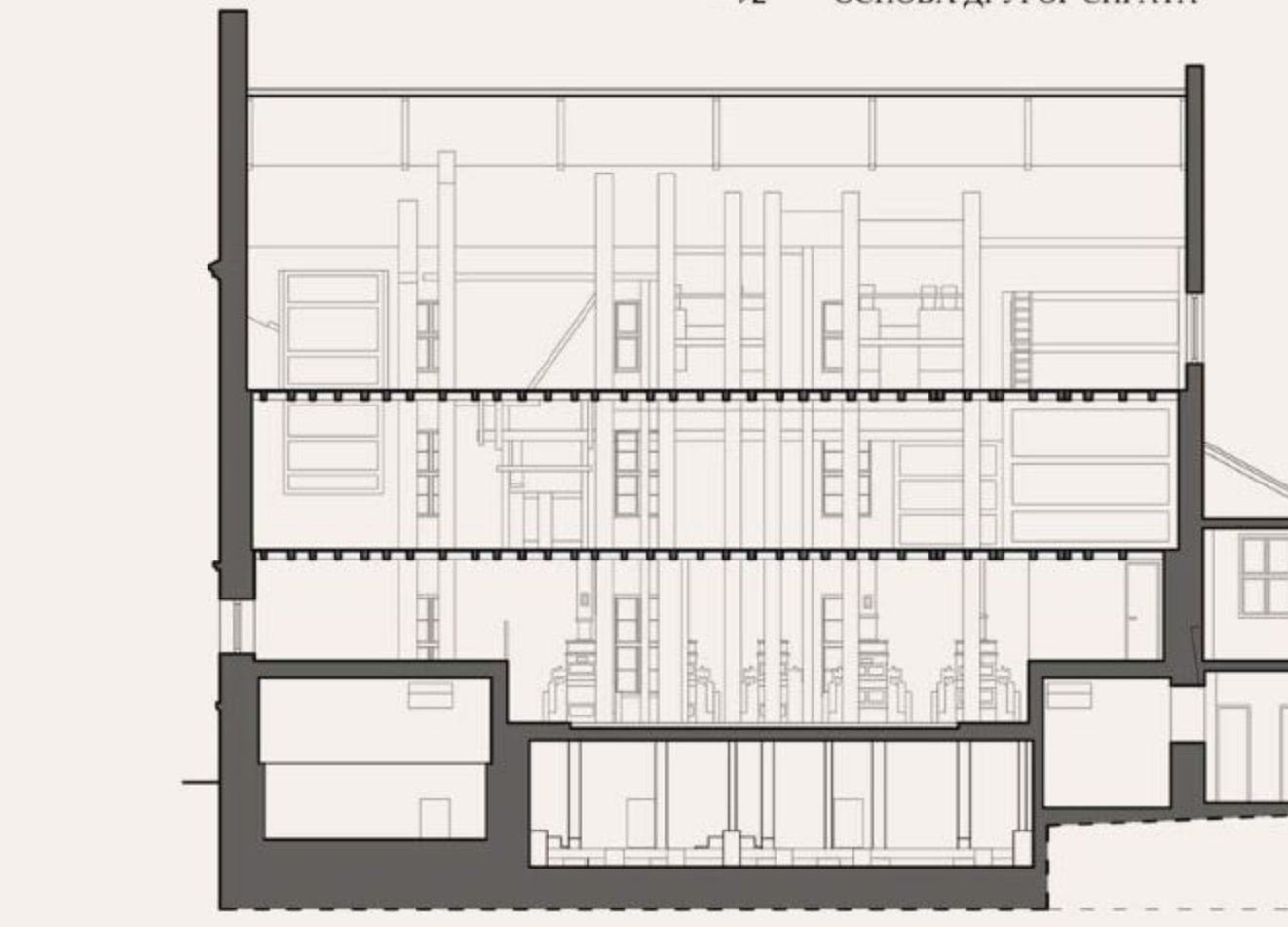
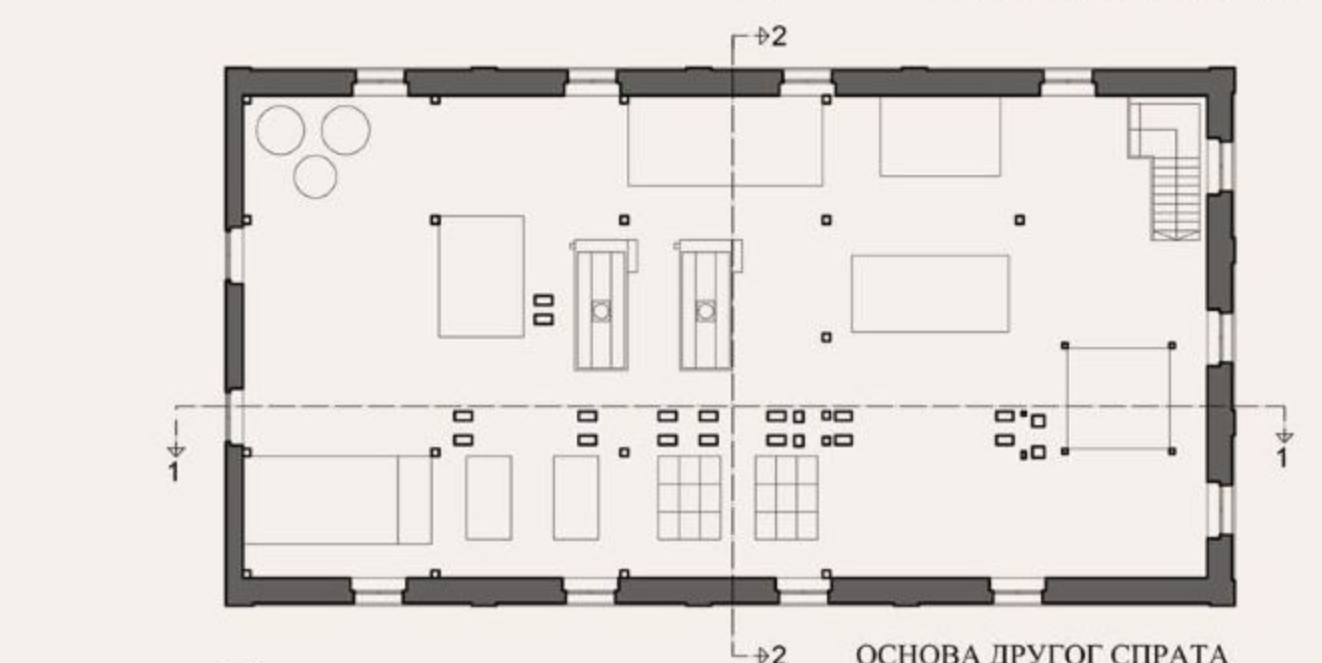
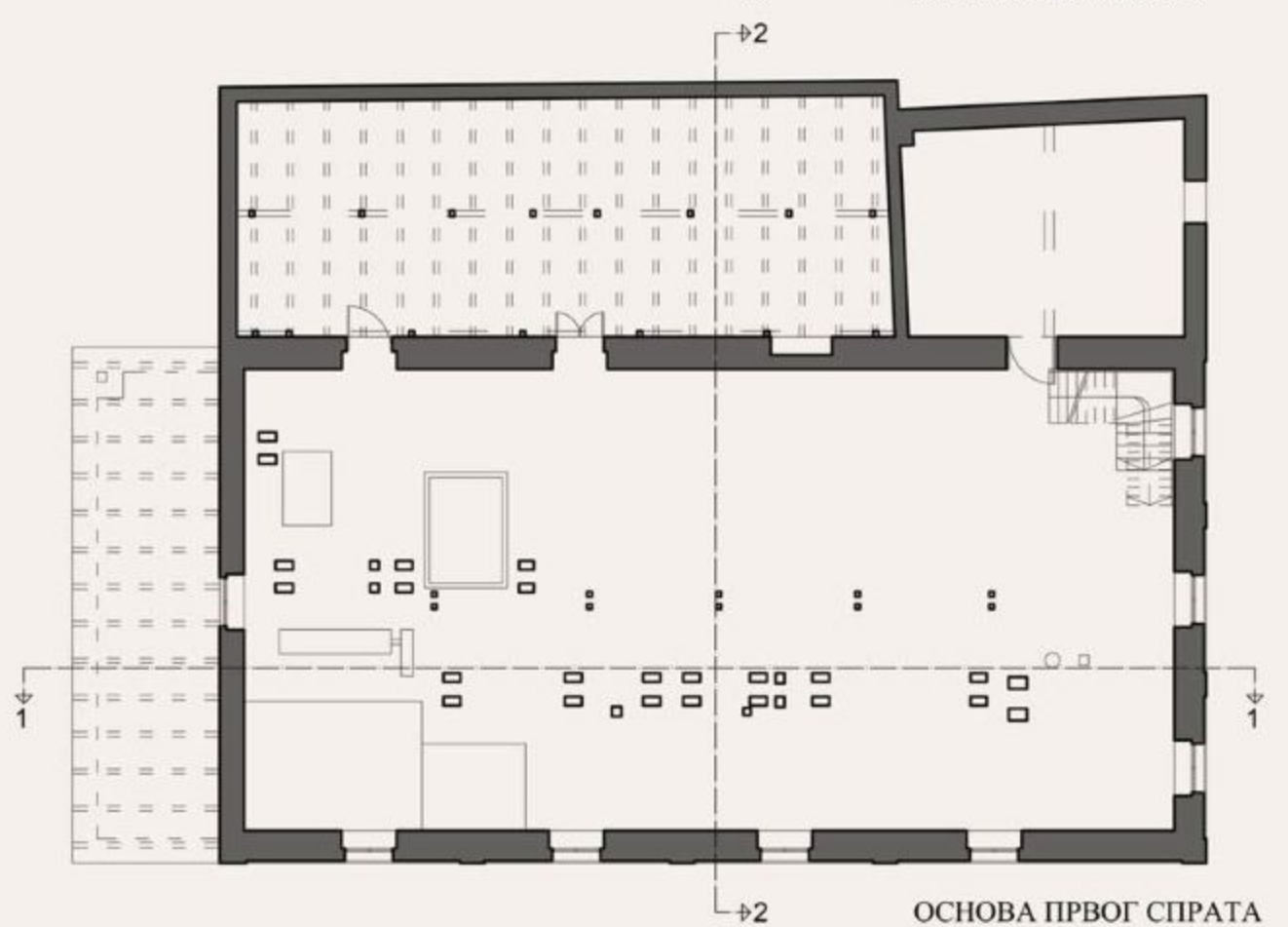
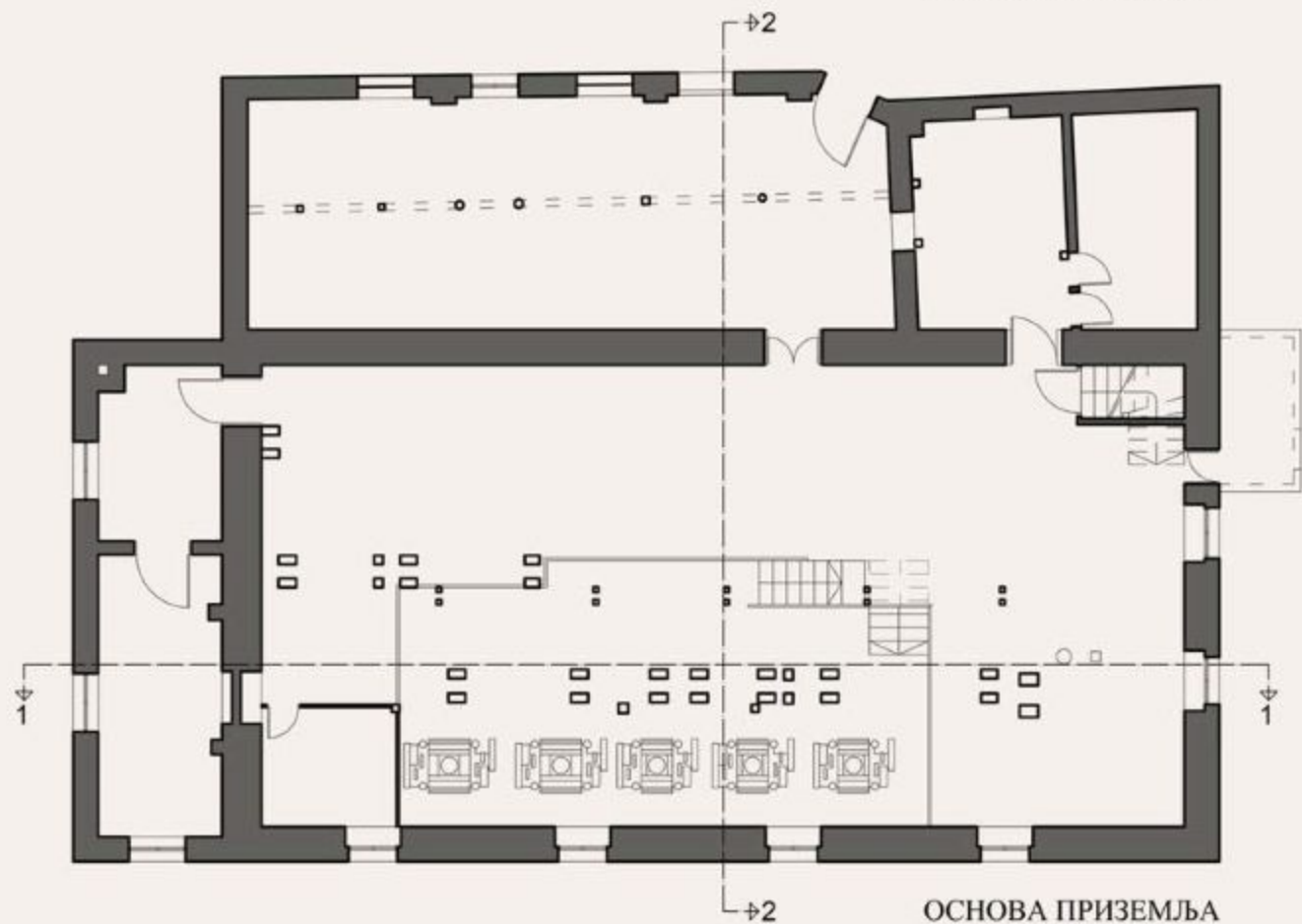
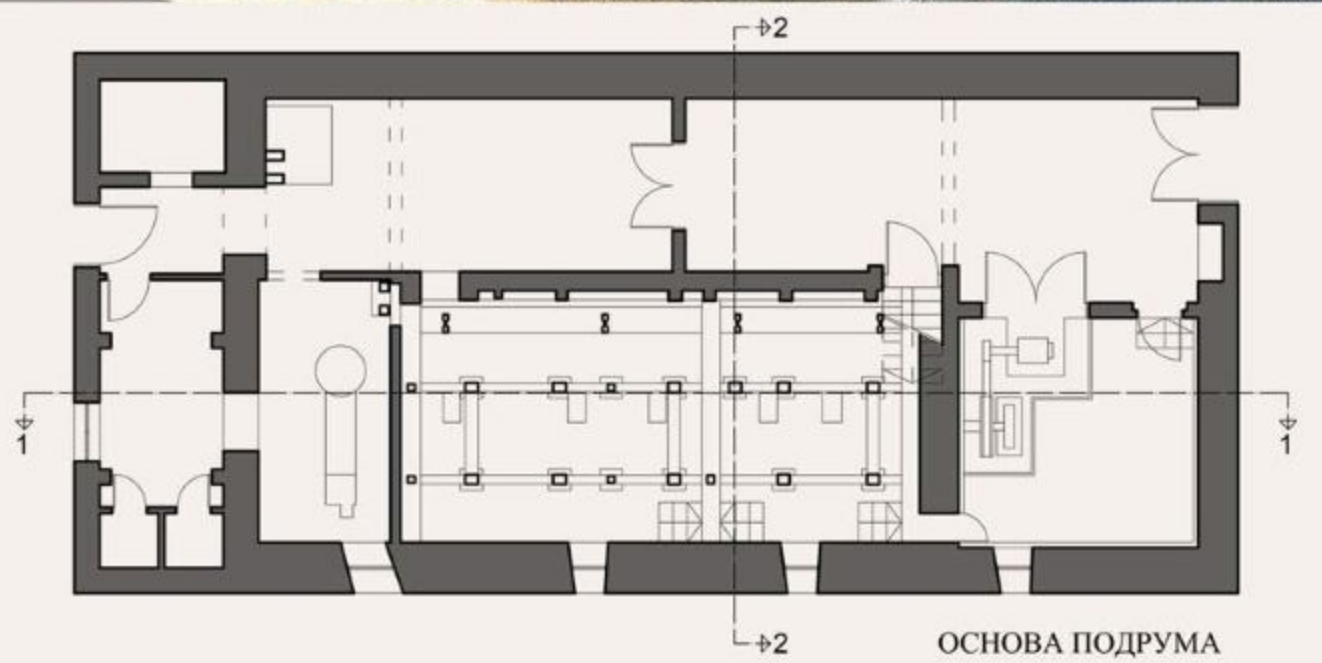

ГРАДИТЕЉСКО НАСЛЕЂЕ ВЛАСОТИНЦА

ЗГРАДА СТАРОГ МЛИНА

Фотограмetrija: ЗЗСК Ниш, А. Никшић, 2023. год.

Стари млин у Власотинцу представља карактеристично здање индустријске архитектуре, складних пропорција и изгледа. Саграђен је убрзо након ослобођења од Турака, када су се стекли услови за несметан развој индустрије. Грађен је у више фаза, а камен темељац поставили су Прокопије Ђ. Црниловић и Петар Г. Поповић, 12. јула 1893. године. Петар Поповић је откупио воденицу Прокопа Црниловића како би на том месту саградио млин, а до 1895. године завршена је градња његове прве верзије, која је представљала млин скромнијег типа.

Преписка између Петра Поповића и Прокопија Црниловића, која је остала сачувана, говори о заједничком раду на подизању млина. Касније се приступило доградњи првог спрата, који је завршен 1906. године. Четири године касније започето је подизање другог спрата. Након изградње млин је опремљен савременим уређајима и по нивоу техничке опремљености могао је да конкурише млиновима у знатно развијенијим земљама. Постројења за млин власник је купио у Немачкој и Аустрији, а валне столице су у Власотинце допремљене из Дрездена.

Стари млин пре доградње (извор: документација Народна библиотека "Десанка Максимовић" Власотинце)

Фотографија: ЗЗСК Ниш, А. Никшић, 2023. год.

Гаврило Поповић је родоначелник породице Поповића из Власотинца, пореклом из засеoka Било у селу Крушевица. Гаврило је био угледни власотиначки трговац и индустријалац, као и вођа власотиначких либерала. Обогаћив се тргујући стоком, вином и мешовитом робом коју је извозио у Једрене, Солун и Цариград. Поседовао је имања у селу Дејан, воденицу са пет витлова на речици Рђавици, Монопол дувана у Врањском округу и локале у Лесковцу. Гаврило је имао два сина - Петра и Сотира.

Владим Поповић (извор: донацкеници Народне библиотеке "Десанка Максимовић" Власотинце)

Петров син, Владимир Поповић, студирао је у Грацу, где је завршио Електротехнички факултет. По повратку кући након завршетка студија, 1912. године, уградио је у млин електро-генератор од 20кW, који је покретала снага реке Власине. Власотинце је тада добило прво електрично осветљење. Млин је постао један од малобројних модерних индустријских објеката.

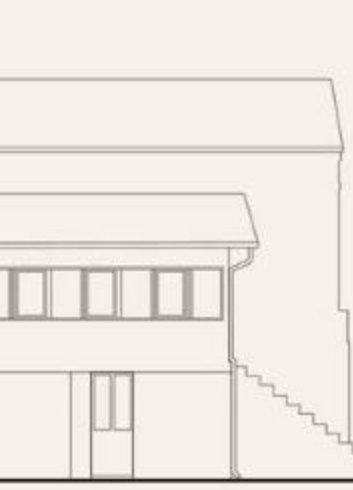
Гаврило Поповић (извор: Завичајни музеј Власотинце)

Стари млин на Власини, оригиналне машине - валне столице (фото: И. Митровић, 2023)

СТАРИ НАТПИС НА МЛИНУ

ИСТОЧНА ФАСАДА

СЕВЕРНА ФАСАДА

Стари млин на Власини, техничка документација постојећег стања (цртеж: ЗЗСК Ниш, обрада: Л. Динић, 2023)

ГРАДИТЕЉСКО НАСЛЕЂЕ ВЛАСОТИНЦА

КУЋЕ ПОПОВИЋА у Његошевој

Фотограмetriја А. Никшић, 2023. год.

КУЋА ТИХОМИРА ПОПОВИЋА

Кућу је градио је Тихомир П. Поповић, син Петра Поповића, за себе и своју породицу, у којој је живео до смрти 1968. године. Тихомир Поповић (1883–1968) једно је од деветоро деце Петра Г. Поповића. Као и остала Петрова деца, школован је у иностранству и агроном је по струци. Тихомир се оженио Љубицом (девојачко Валчић), са којом је имао две ћерке и сина Ненада. Љубица је у својим раним двадесетим годинама преминула од туберкулозе. Њихов син Ненад Т. Поповић (1910–1978), био је бубњар власотиначког џез оркестра „Амигоси“ и новинар Лесковачког гласника, где је написао десетак текстова.

Објекат је вредан пример грађанске стамбене архитектуре са двориштем, стамбеним делом и подрумом. Поседује архитектонско – стилске, културно – историјске и амбијенталне вредности. Спољни изглед је пријатан и складан, добро постављен и уклопљен у околину. Представља значајан допринос историјском наслеђу града, с обзиром да се налази у зони старог језгра Власотинца.

Тихомир Поповић (извор: из породичне архиве)

КУЋА АЛЕКСАНДРА ПОПОВИЋА

Кућу је саградио Александар Поповић, потомак Гаврила Поповића, родоначелника ове значајне власотиначке породице. Грађена је убрзо након завршене изградње млина, за потребе становања многобројне породице Поповића. Александар Поповић син Петра Поповића, био је председник општине Власотинце у међуратном периоду и то пред сам почетак Другог светског рата. Одликован је Краљевским орденом Светог Саве петог (V) реда. Краљ Александар I Карађорђевић је Указом од 30. априла 1928. године, на предлог Министра просвете, а за рад на народном просвећивању одликовао Александра Поповића, председника општине из Власотинца.

Кућа Александра Поповића представља складно грађено архитектонско остварење у низу у непосредној близини Старог млина, постављена на изванредној позицији. Кућа се састоји од пространог винског подрума коме се приступа са истока, са платоа испред млина, и приземља за становање. Позната је по томе што су у њој снимани кадрови кулне серије “Врућ ветар”.

Александар Поповић (извор: из породичне архиве Њере Поповић)

Кућа Тихомира Поповића (црежи: ЗЗСК Ниш, обрада: Л. Динић)

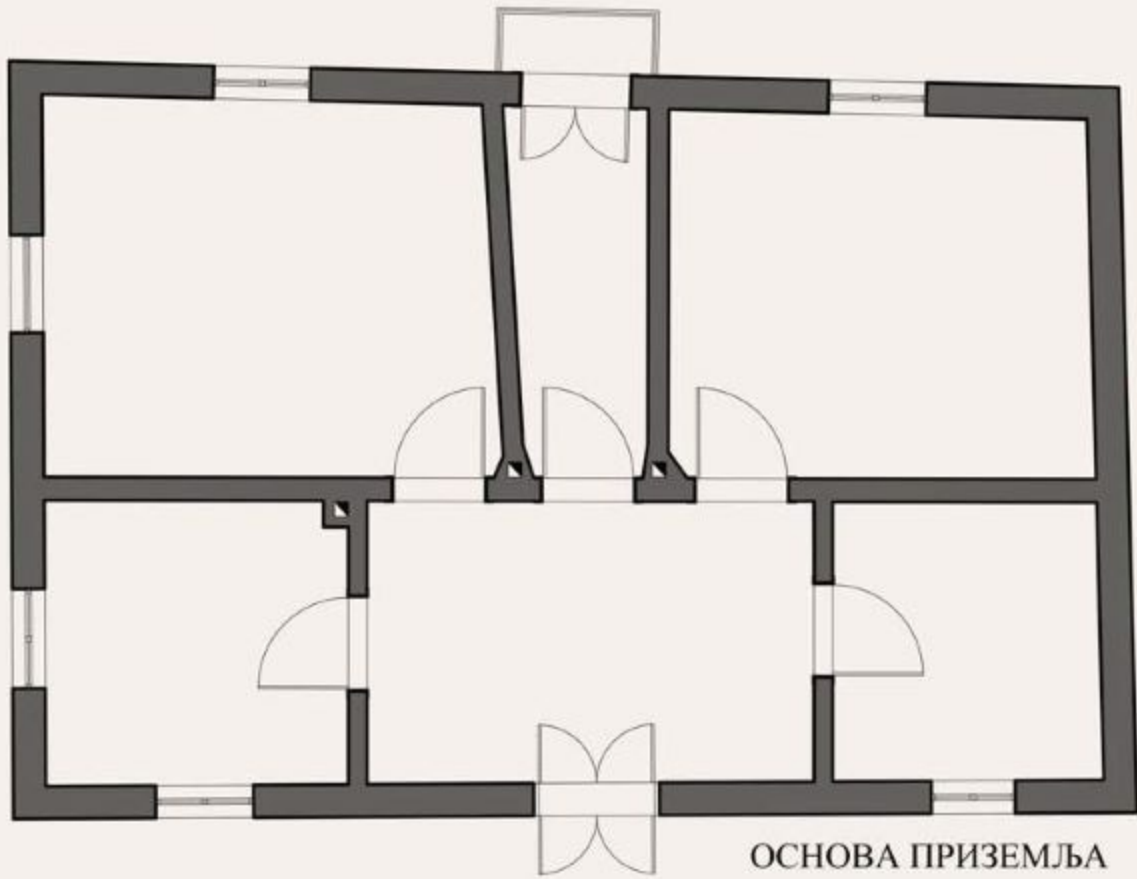

Кућа Тихомира Поповића (фото: ЗЗСК Ниш, И. Цветковић, 2023)

Кућа Тихомира Поповића налази се у непосредној близини Старог млина, и представља кућу у низу складих пропорција, која својом архитектонском обрадом и обликовањем доприноси амбијенту. Кућа се састоји од винског подрума и приземља за становање. Саграђена је на начин да веома вешто користи знатну денивелацију терена, која је овде присутна. Главном улазу у стамбени део куће приступа се из Његошеве улице, са коте терена дворишта, док је улаз у вински простор са источне стране, и приступа му се са платоа испред Старог млина. Подрум је делимично уопан у терен (за целу спратну висину на западу), али је са источне стране скоро потпуно отворен. Приступ подруму омогућен је и степеништем из унутрашњости куће.

Кућа Александра Поповића (фото: ЗЗСК Ниш, И. Цветковић, 2023)

ОСНОВА ПРИЗЕМЉА

Кућа Александра Поповића (црежи: ЗЗСК Ниш, обрада: С. Станковић)

СЕВЕРОИСТОЧНА ФАСАДА

Кућа Александра Поповића (фото: ЗЗСК Ниш, И. Цветковић, 2023)

Позиција куће Александра Поповића, таква је да се својом југоисточном страном наслања на суседну зграду, док је са остале три стране слободна, па су три фасадне равни декоративно обрађене. Због конфигурације терена, главном улазу у стамбени део, у приземљу, приступа се из дворишта. Улаз у вински подрум је денивелисан, са платоа испред Старог млина. Подрум се састоји из јединственог простора, са четири зидана ступца који носе такође, зидане сводове. Подрумски зидови од камена и опеке дебљине 80 см и зидани сводови од опеке чине конструктивни склоп зграде. Концепт приземља је са централно постављеним пространим салоном, који повезује све остале просторије.

Власотинце - Студија заштите градитељског наслеђа, Заштита старе чаршије

Завод за заштиту споменика културе Ниш и Грађевинско-архитектонски факултет Универзитета у Нишу
Аутори: Ивана Цветковић, Ана Момчиловић Петронијевић, Ђорђе Стошић, Мирко Станимировић
Сарадници: Лазар Динић, Соња Станковић, Данијела Радовановић, Александар Никшић
Дизајн изложбе: Ивана Цветковић, Маријана Минић, Лазар Динић
Покровитељ: Министарство културе Републике Србије

ГРАДИТЕЉСКО НАСЛЕЂЕ ВЛАСОТИНЦА

КУЋА СТАМЕНКА МИЛОШЕВИЋА

Фотограметрија А. Никшић, 2023. год.

Кућа Стаменка Милошевића поред историјске и архитектонске вредности, има уметничку и занатску вредност, а заједно са Старим млином, кућама Поповића, Горуновића, Стаменковића и Милошевића представља складну просторну и стилски усаглашену амбијенталну целину Власотинца.

Наручилац објекта био је Стаменко Милошевић, власотиначки трговац, који је у Солун извозио кожу и ситну стоку и на тај начин зарађивао. Стаменко је имао тројицу синова: Трајка, Кристу и Душана.

Трајко С. Милошевић, најстарији Стаменков син, био је један од оснивача Задруге за помоћ и штедњу у Власотинцу, основане 1895. године. Трајко је касније радио и у банци Милана Т. Валчића. Трајков син, Стеван Т. Милошевић је је 1903. године постао први Власотиначки агроном, након завршетка пољопривредне школе у Букову код Неготина. Био је један од оснивача Земљорадничке задруге у Власотинцу.

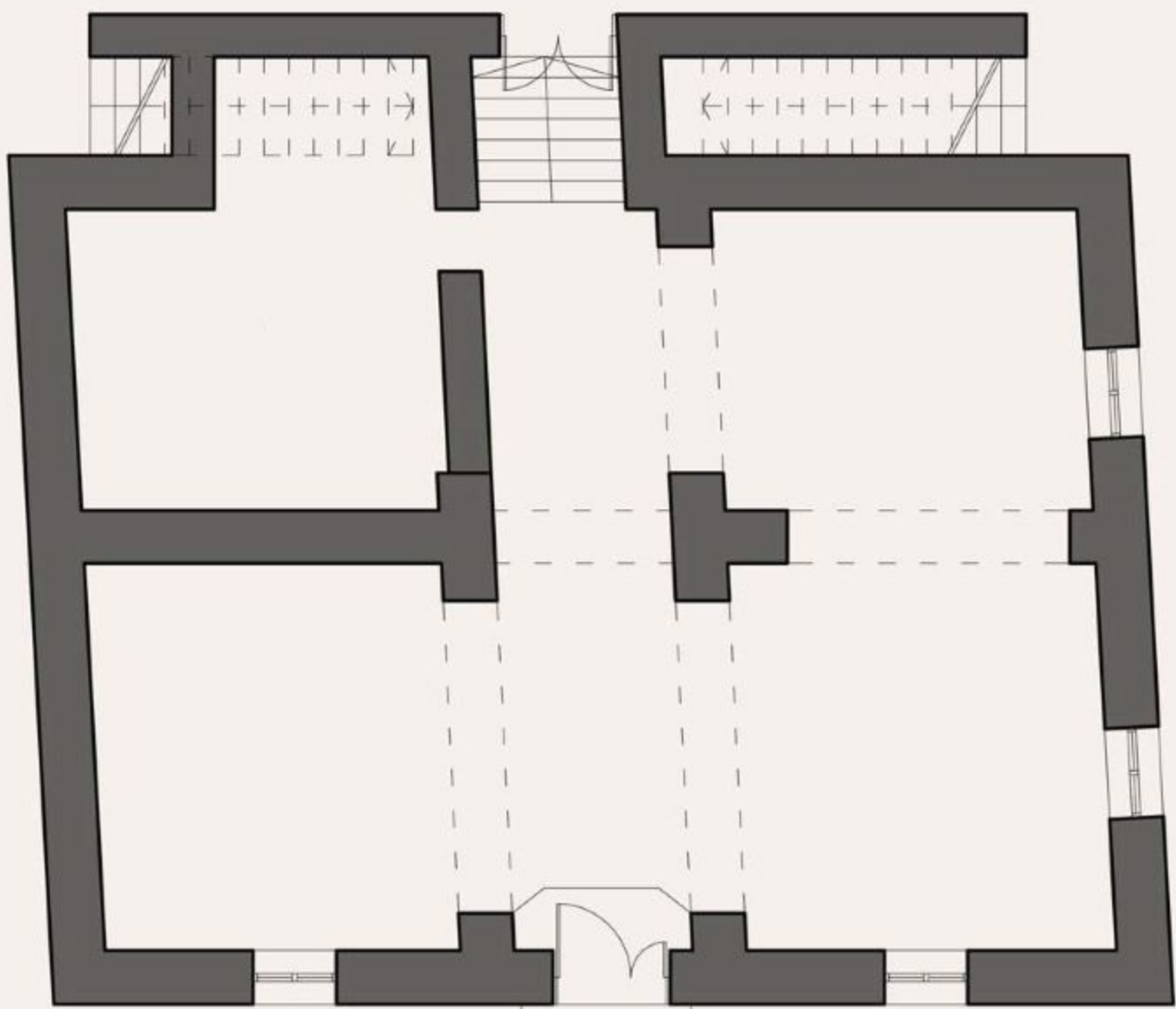
Почетком 2000-их у кући су живели Стаменкови потомци, његове две праунуке (ћерке Стеванове, а унуке Трајкове). Тада је покренута идеја да се у овој кући направи нека врста легата “Стаменков дом”.

ИСТОЧНА ФАСАДА

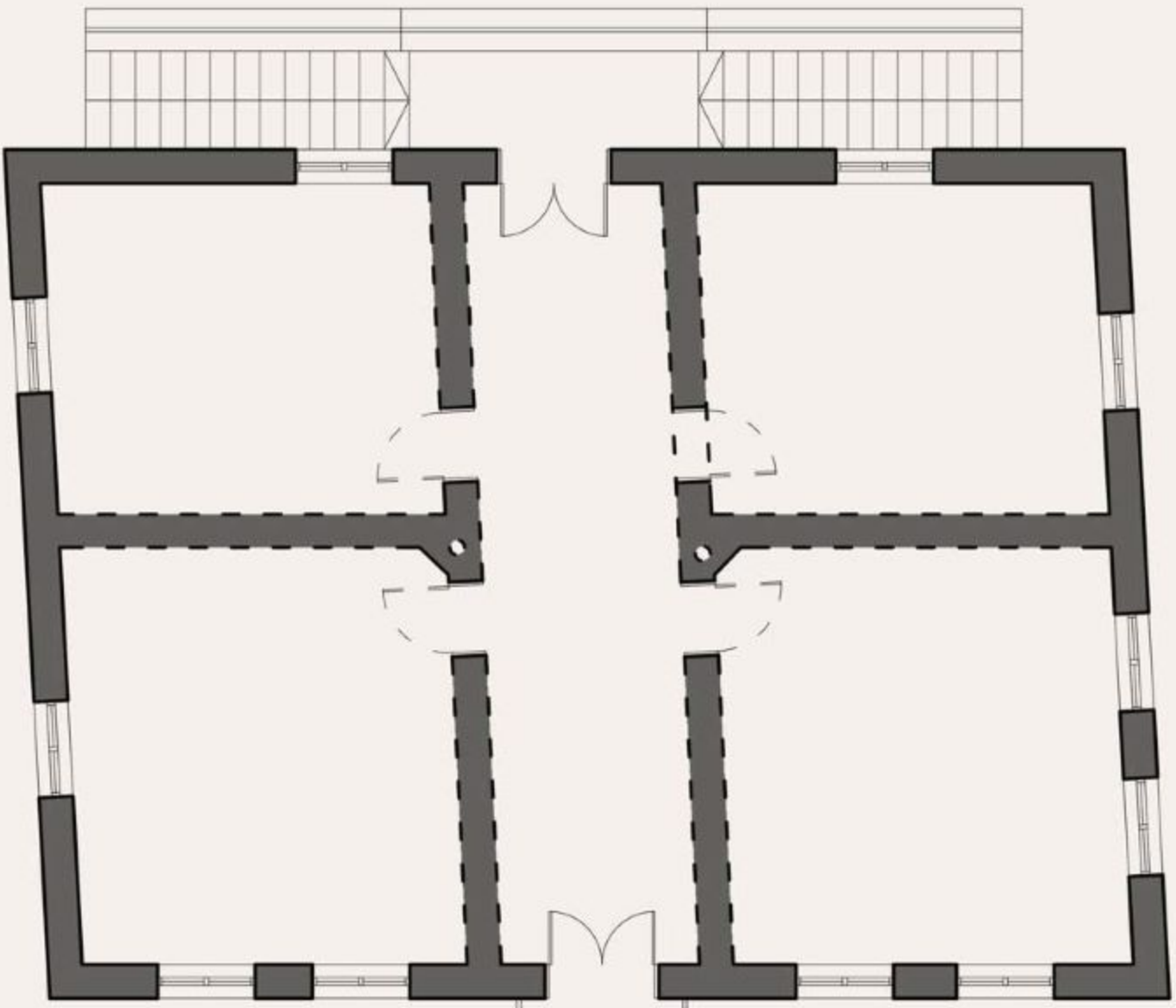
Кућа Стаменка Милошевића, пре реставрације (фото: Архива ЗЗСК Ниш)

ОСНОВА ПОДРУМА

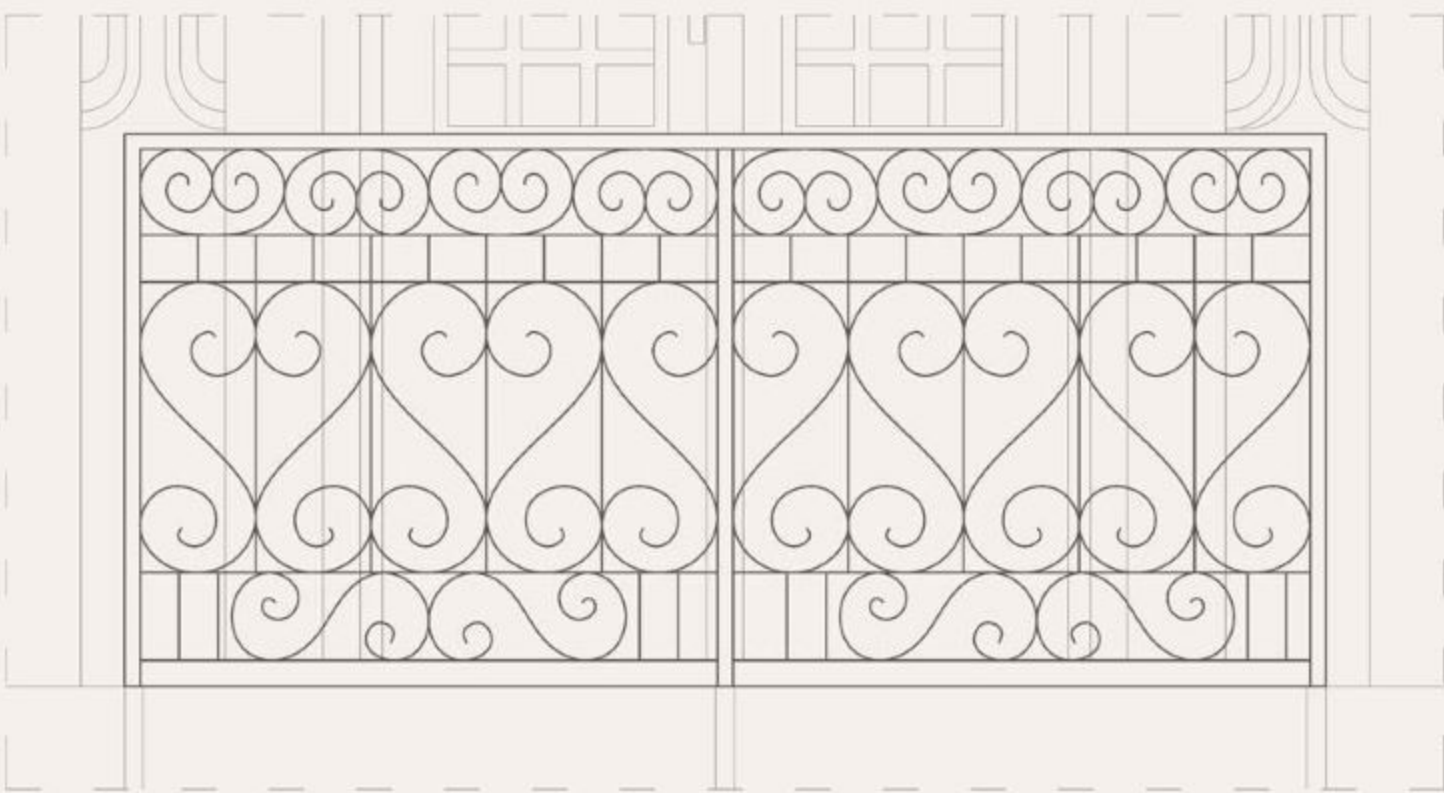
Кућа Стаменка Милошевића (фотограметрија: ЗЗСК Ниш, А. Никшић, 2023)

ОСНОВА ПРИЗЕМЉА

Кућа Стаменка Милошевића представља вредан пример стамбене грађевине с краја 19. века у Власотинцу. Саграђена је са свим посебностима које су карактеристичне за начин живота становника Власотинца тога времена. Тадашње животне навике власника утицале су на функционално решење, габарит и изглед куће. Пројектант куће није познат. Кућа је у основи компактна, правоугаоног облика, са терасом која излази изван габарита на главној (источној) фасадној равни, и двокраким степеништем ка дворишту. Састоји се од пространог винског подрума и високог приземља за становање. Стамбени део чине централно позициониран коридор који повезује балкон са улазном

партијом и степеништем ка дворишту и по две просторије лево и десно. Кућа Стаменка Милошевића обнављана је више пута. Последња обнова спроведена је током 2008. године, када су потомци првобитног власника покренули свеобухватну реставрацију у намери да кућу претворе у “Стаменков дом”, неку врсту легата. Ипак, у својој намери нису успели. Пошто су желели да сачувају аутентичност зграде, обратили су се надлежном Заводу. Том приликом урађена је реставрација фасадних површина, адаптиран је подрумски простор, који је из винског подрума претворен у простор за одржавање изложби и других манифестација, у складу са планираном наменом зграде.

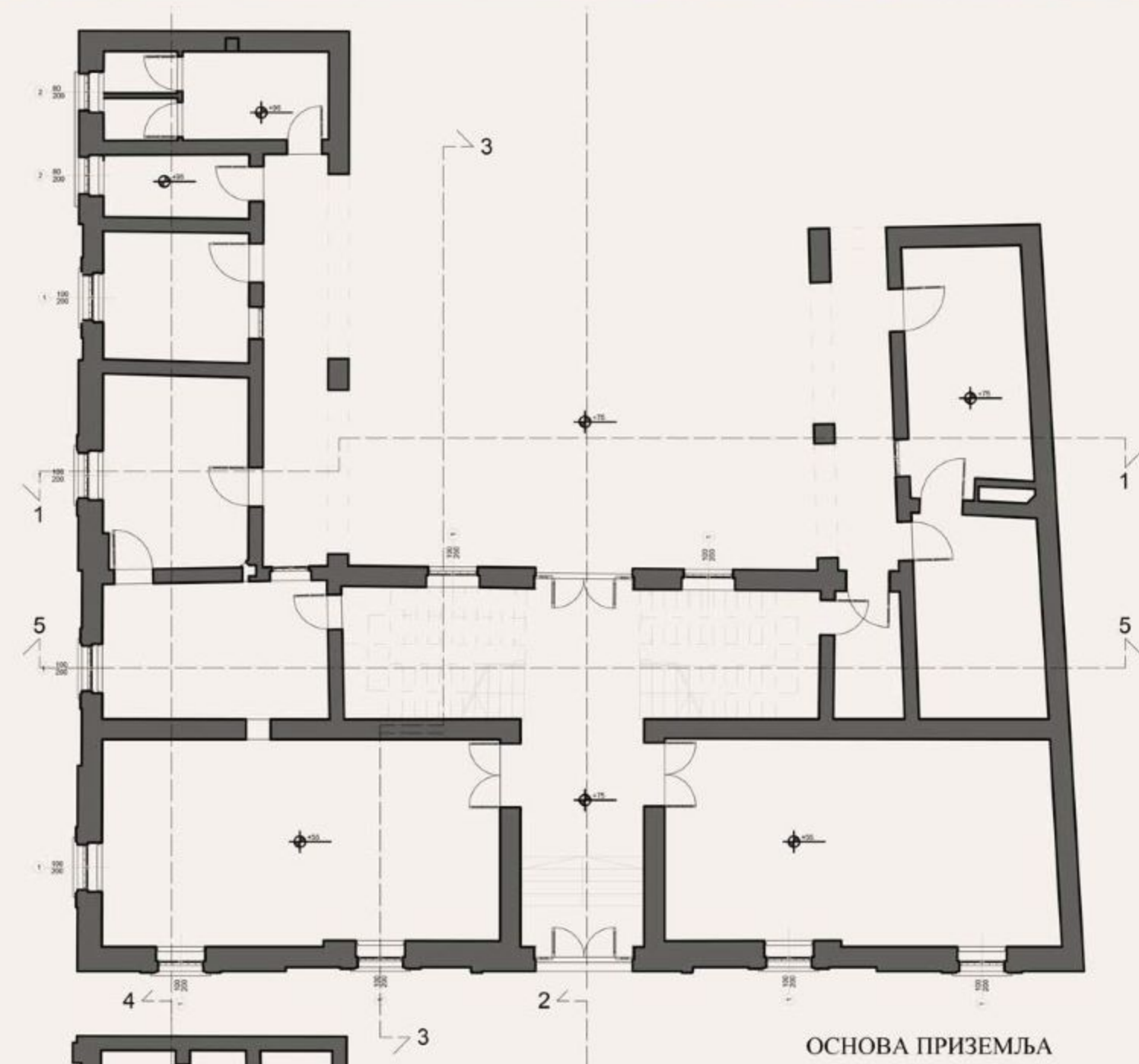
Кућа Стаменка Милошевића детаљ оgrade (цртежи: ЗЗСК Ниш на основу архивске документације и снимања, обрада: Л. Динић, С. Станковић, И. Цветковић, 2023)

ГРАДИТЕЉСКО НАСЛЕЂЕ ВЛАСОТИНЦА

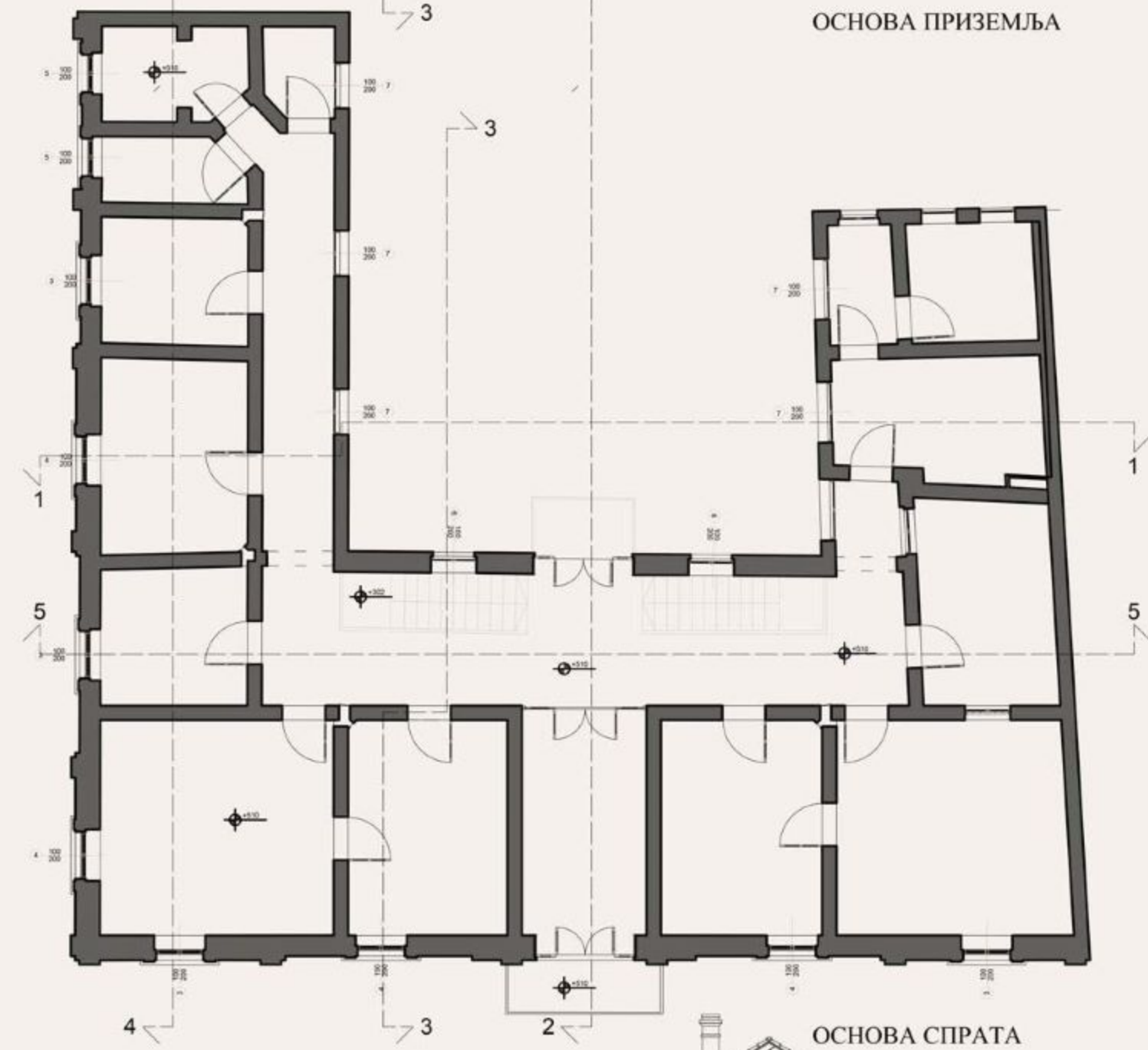
КУЋА ПЕТРА ПОПОВИЋА

Фотографија А. Никшић, 2023. год.

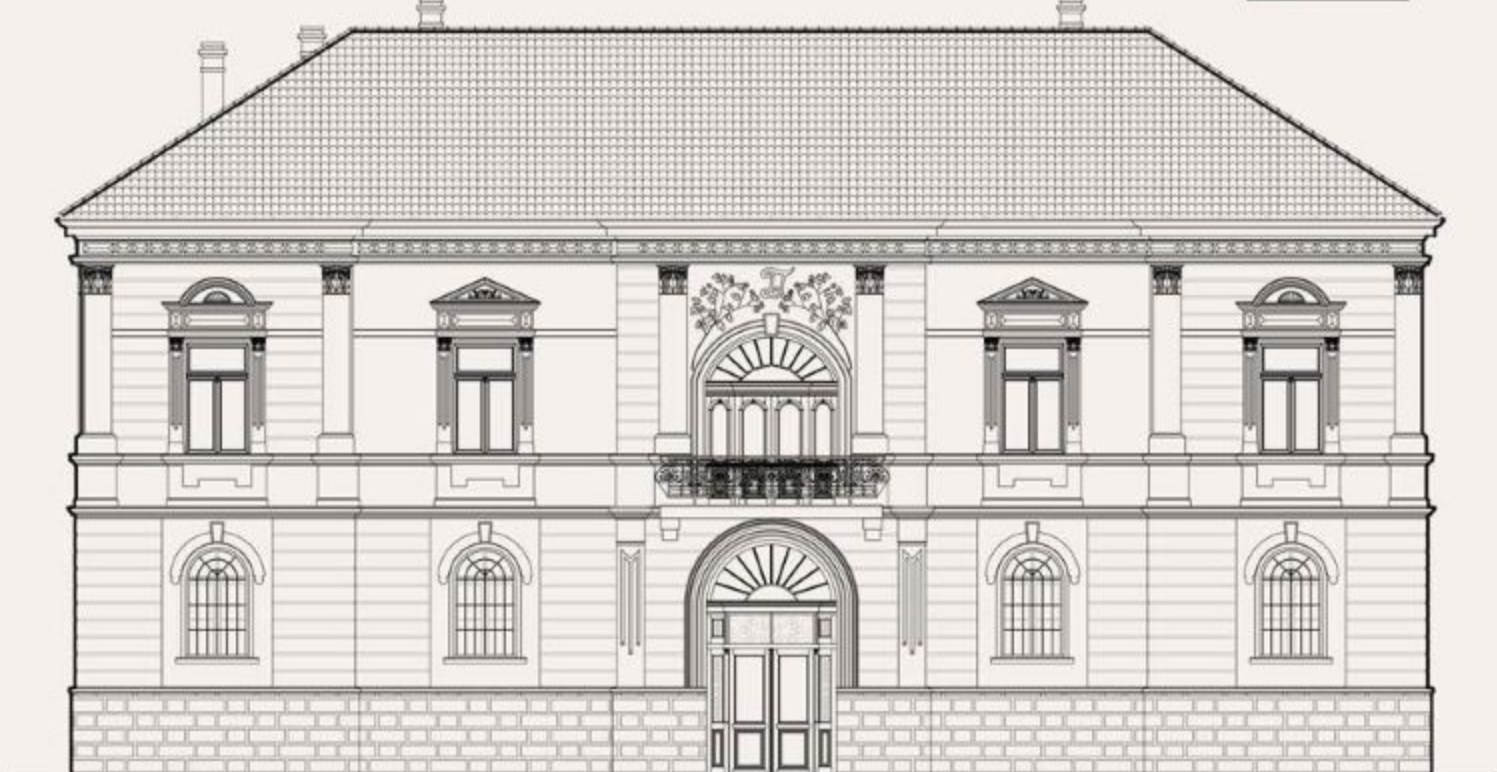
ОСНОВА ПРИЗЕМЉА

ОСНОВА СПРАТА

ПРЕСЕК 3-3

СЕВЕРОИСТОЧНА ФАСАДА

ПРЕСЕК 5-5

Кућа Петра Г. Поповића (цртежи: ЗЗСК Ниш, М. Вељковић, А. Вукић, А. Ристић, Д. Палибрк, 2006)

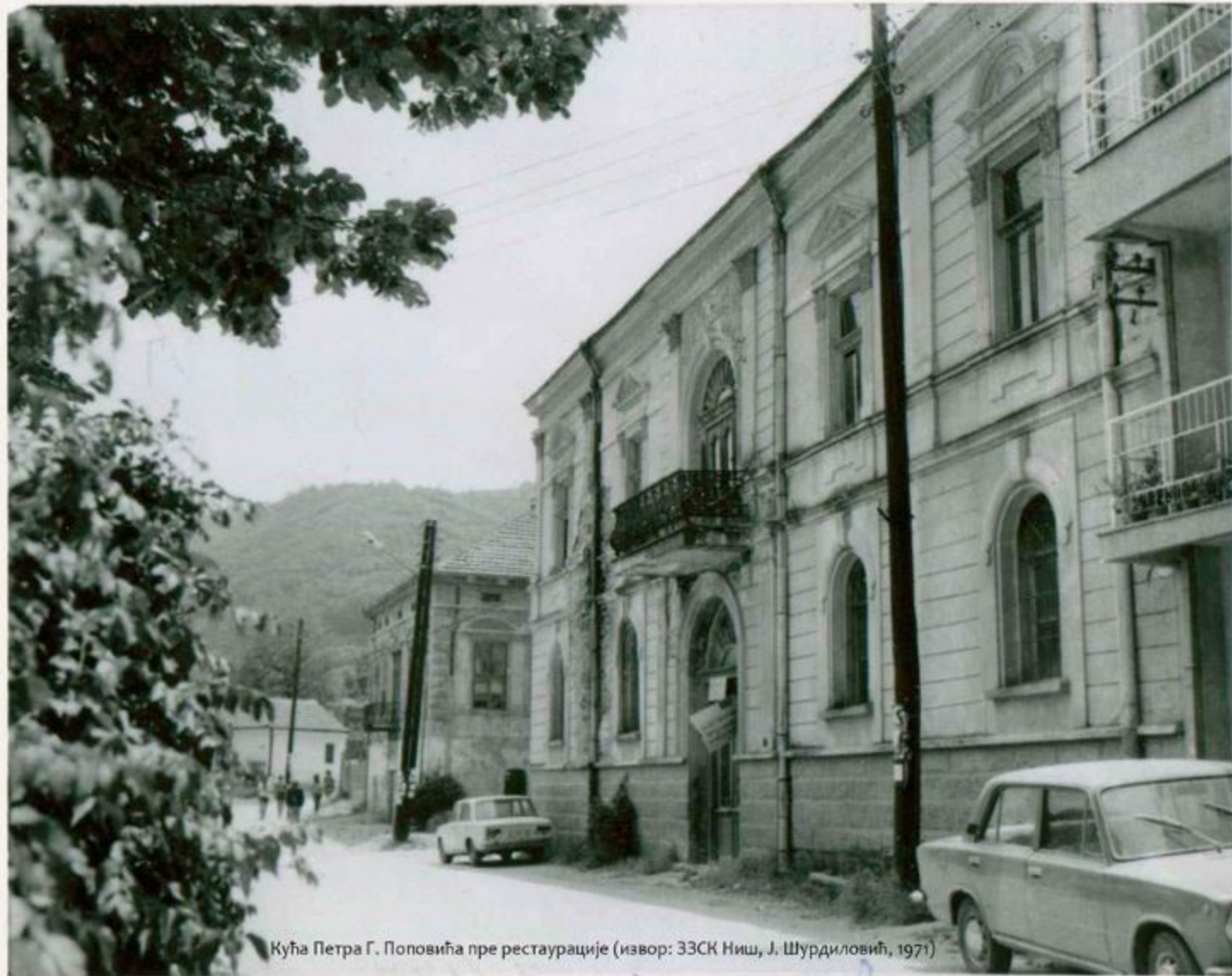
Петар Г. Поповић (1860–1931) био је власотиначки трговац, индустријалац и народни посланик. Рођен је 1860. године у Власотинцу као најстарији син Гаврила Поповића. Био је ожењен Настасијом Борнодолац, ћерком Стојилка Борнодолца, вођом власотиначких напредњака. Са њом је имао четрнаесторо деце. Најстарији Петров син Владимир студирао је електротехнику у Грацу. Син Војислав је завршио Трговачку академију у Бечу, Коста је, такође, постао електромашински инжењер, док је Борко био грађевински инжењер.

Захваљујући синовима Петра Поповића Власотинце је добило прву камеру, први грамофон, први тон филм, прву фудбалску лопту.

Петар Г. Поповић биран је за народног посланика Окружне скупштине за период од 1903. до 1907. године. Преминуо је 26. 11. 1931. године у 71. години живота, у Власотинцу.

Петар Г. Поповић (извор: Завичајни музеј Власотинце)

Кућа Петра Г. Поповића пре реставрације (извор: ЗЗСК Ниш, Ј. Шурдиловић, 1971)

Кућа Петра Г. Поповића, у улици Димитрија Стојановића број 14, у којој је живео и коју је градио за своју бројну породицу, саграђена је 1910. године. Није познато име пројектанта, односно сматра се да је грађена без пројекта, а градили су је црноставски печалбари из Рупља који су, радећи на грађевинама у Београду, прикупљали скице и планове и затим их понављали у близини свог завичаја.

По завршетку Другог светског рата имовина Поповића је конфискована, а потомци Поповића напустили су Власотинце и отишли за Београд. Кућа је затим претворена у интернат за ратну сирочад. Касније је у кратком периоду ту била Гимназија, затим магацин намештаја, док је данас дата на коришћење Центру за социјални рад Власотинце и Црна Трава.

Кућа Петра Г. Поповића (фото: ЗЗСК Ниш, А. Никшић, 2023)

Представља велику, угаону спратну зграду, монументалног изгледа и основе у облику слова П. Имајући у виду бројност власникове уже породице, јасна је његова потреба за изградњом велике куће. Кућа укупно има 24 просторије, док је у дубини дворишта постојала и кућа за послугу. Грађена је у масивном зиданом систему, са међуспратном конструкцијом између првог и другог спрата у систему тзв. пруског свода са челичним шинама. Кровна конструкција је правилна вишеводна.

Састоји се од високог приземља издигнутог у односу на коту тротоара и спрата са монументалним главним улазом над којим је балкон са богатом украшеном оградом. Централни део куће заузима раскошно четворокрако степениште декоративно обрађено оградом од кованог гвожђа и дрвеним рукохватом. Општина Власотинце је након реституције, од старих власника откупила кућу и започела процес њене обнове. Пројектну документацију је радио Завод за заштиту споменика културе Ниш.

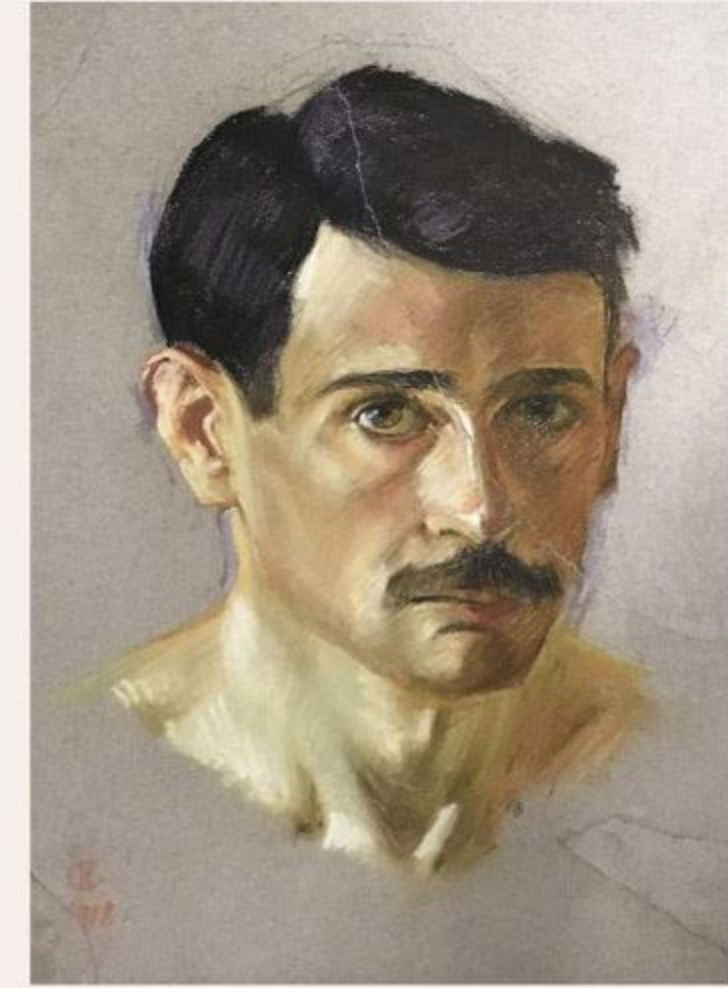

Кућа Петра Г. Поповића, главни улаз пре и након конзервације (фото: ЗЗСК Ниш, Ј. Шурдиловић, 1988 и А. Никшић, 2023)

ГРАДИТЕЉСКО НАСЛЕЂЕ ВЛАСОТИНЦА КУЋЕ УЗ ВЛАСИНУ

Улица Димитрија Стојановића (извор: Народна библиотека "Десанка Максимовић")

Христифор Црниловић, аутопортрет (извор: Cmilhail Vikipedija)

Христифор Црниловић (1886–1963) био је сликар, професор сликања, колекционар етнографских и предмета материјалне културе, народних знања и умотворина, и етнограф-аматер. Рано је показивао интересовање за проучавање и прикупљање етнографских и уметничких предмета, а због свог начина живота добио је надимак “Пустоод”.

Рођен је 1886. године у Власотинцу, у породици Црниловића, од оца Прокопија и мајке Васиљке. Породица Црниловић држала је кафану „Призрен”, протоколисану 1. октобра 1879. године.

Студирао је сликарство у Београду (у школи Ристе Вукановића) и Минхену (код Антона Ажбеа, а затим у минхенској академији код професора Габријела Фон Хакла). По повратку из Минхена Христифор Црниловић је на наговор свог оца у њиховој кафани насликао две фреске. Фреске су уништене заједно са рушењем зграде.

Имао је два брата и две сестре. Његов брат Александар је погинуо 1915. године на Косову, у околини Гњилана, идући ка Албанији, као војник Бачке чете.

Други брат, Урош П. Црниловић био је атлетичар, и професор. Рођен је 1860. године у Власотинцу као најстарији син Прокопија Црниловића. За његово име везано је прво спортско Соколско друштво у Власотинцу. Показао је храброст у Првом светском рату, где се истакао на Солунском фронту. Одликован је златном медаљом Милош Обилић, Белим орлом и другим српским одлицима и споменицима. На почетку Другог светског рата, када су априла 1941. године Немци напали Крагујевац, резервни потпуковник Урош Црниловић је погинуо приликом одбране града. Његов млађи брат, Христифор учествовао је у Балканским ратовима и Првом светском рату. Преживео је борбе за Куманово, Цер, Колубару и Албанску голготу.

Урош Црниловић (извор: слика Александра Спасића)

Црниловић је истраживач, који је обилазио села сакупљајући најразличитије предмете који говоре о обичајима и људима са краја 19. и почетка 20. века. Највећи део вредних предмета, прикупио је у периоду између два светска рата, док је радио као наставник у Скопљу, на простору Јужне Србије, Косовско-метохијске области и Македоније. Збирка коју је сакупио предата је граду Београду, Етнографски музеј води бригу о њој, а поставка се налази у Манаковој кући.

Минђуша из збирке Црниловића (извор: etnografskimuzej.rs)

Кућа у Улици Димитрија Стојановића бр. 17 у Власотинцу припадала је Љиљани Стаменовић Стошић, сестричини Христифора Црниловића, и он је последње године свог живота провео у њој. У њој је Христифор наставио са својим етнографским и сликарским радом до краја свог живота.

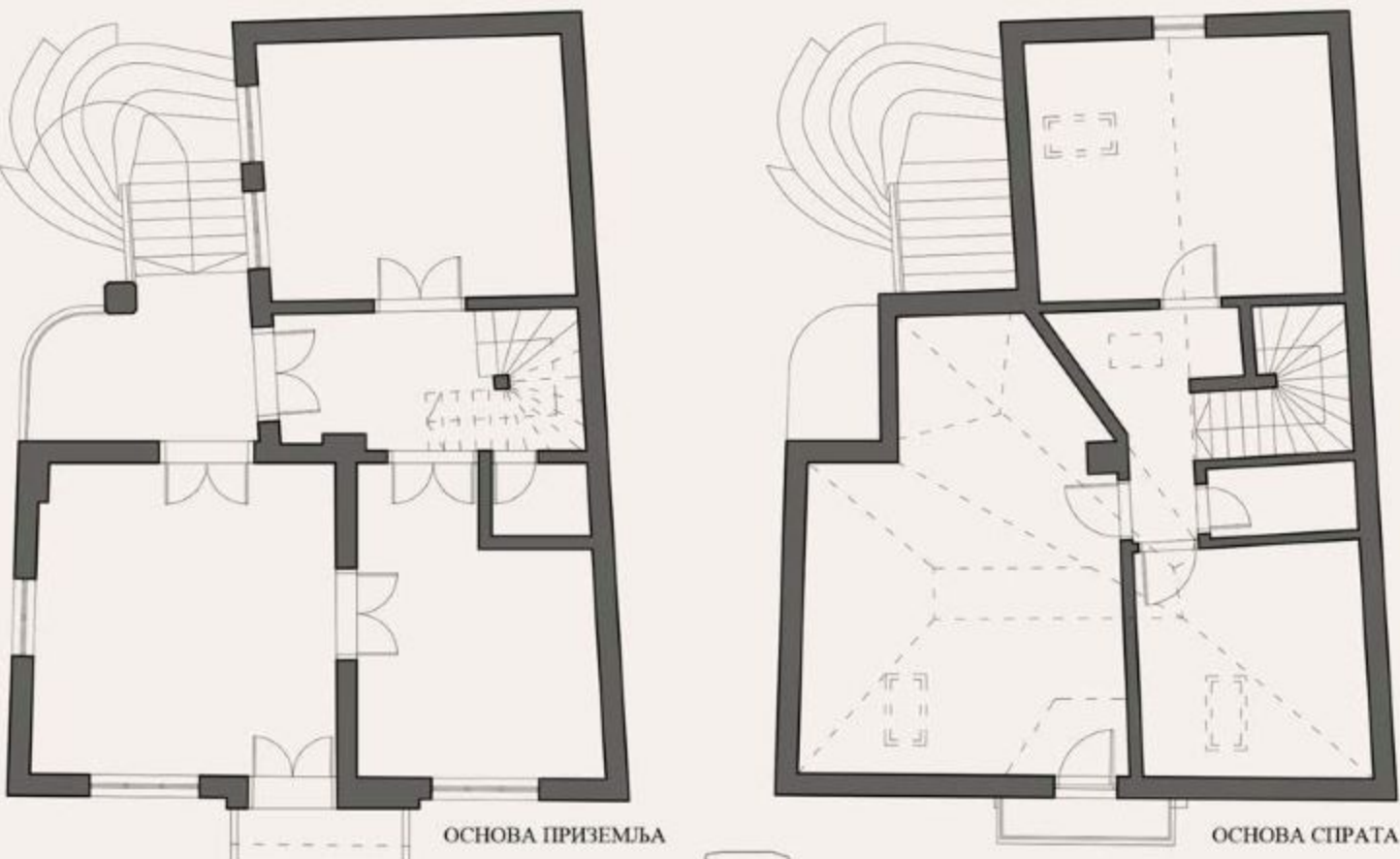
Кућа је складне архитектонске обраде, постављена централно у пространом озелењеном дворишту, окренутом према реци Власини.

Истиче се улазном партијом у виду трема са масивним степеницама и засведеним тремом, на левој страни куће, док се на десној страни куће налази истурени ризалит простране дневне собе.

Значајна карактеристика грађевине је и њен положај у урбаном ткиву града, у непосредној близини реке, са двориштем које се пружа до обале реке и битно утиче на свеукупну слику Власотинца.

Кућа у којој је живео Христифор Црниловић (илустрација: И. Цветковић, 2024)

Кућа Петра Горуновића (фотограмetriја: ЗЗСК Ниш, А. Никшић, 2023)

Кућа је саграђена 1926. године, као породична стамбена зграда, за породицу Петра Горуновића. Породица Горуновић се у Власотинце преселила из лесковачког села Винарца. Родоначелник ове породице је Горун, чији се монументални и масивни надгробни споменик налази на тзв. старом гробљу, и који је према подацима са споменика, преминуоје 1846. године. Породица Горуновић дала је значајан допринос у борбама против Турака, као и у ратовима 1912-1918. године.

Истичу се и у посвећености на подизању културног и просветног живота овог градића.

Након Другог светског рата кућа је одузета власницима и национализована.

Саграђена на косом терену, кућа је темељит објекат са карактеристикама средњоевропске грађанске архитектуре. Оно што ову зграду чини препознатљивом је усредсређена обрада уличне фасаде на којој се истичу два балкона. Објекат је разуђене основе у облику слова “Г” и састоји се од подрума на југоисточном делу објекта, приземља на два различита полунивоа, спрата и поткровља. Ширина уличног фронта је 9,50m, док се дворишни тракт простире по дубини парцеле у дужини од 12m.

Кућа Петра Горуновића (цртен: екипа Завода, обрада: С. Станковић, 2023)

СЕВЕРОИСТОЧНА ФАСАДА

Кућа Петра Горуновића, дворишне фасаде (фотограмetriја: ЗЗСК Ниш, А. Никшић, 2023)

(фото: ЗЗСК Ниш)

(фото: ЗЗСК Ниш)

Власотинце - Студија заштите градитељског наслеђа

Заштита старе чаршије

Завод за заштиту споменика културе Ниш и Грађевинско-архитектонски факултет Универзитета у Нишу

Аутори: Ивана Цветковић, Ана Момчиловић Петронијевић, Ђорђе Стошић, Мирко Станимировић

Сарадници: Лазар Динић, Соња Станковић, Данијела Радовановић, Александар Никшић

Покровитељ: Министарство културе Републике Србије

ГРАДИТЕЉСКО НАСЛЕЂЕ ВЛАСОТИНЦА

СТАРИ ДУЂАНИ

Фотограмetriја А. Никшић, 2023. год

КУЋА ПОРОДИЦЕ ЈАНКОВИЋ ЖЕЛЕЦЕ

Кућа припада породици познатих власотиначких трговаца Јанковић, звани Желеце. Браћа Криста, Сретен и Милутин су на већем имању које је било у њиховом власништву, подигли неколико кућа. Трговали су житом и другом робом. Како би

породични позив био представљен на објекту, кроз архитектонску обраду на оригиналном порталу се јавила декорација која симболизује кукуруз, а која је остала очувана до данас. Поред трговине житом и мешовитом робом,

неки од чланова су се бавили и каменорезачким занатом. Породица Јанковић остала је упамћена у историји Власотинца, између осталог, по томе што је Сретен Јанковић “Желеце” радио на извођењу Спомен чесме

родољубима палим у ослободилачким ратовима од 1809. до 1918. године на централном тргу у Власотинцу, и његово име стоји уклесано на једној од четири плоче са натписима постављеним на споменику.

Излог локала породице Јанковић Желеце (цртеж: ЗЗСК Ниш, С. Станковић, фото: И. Цветковић, 2023)

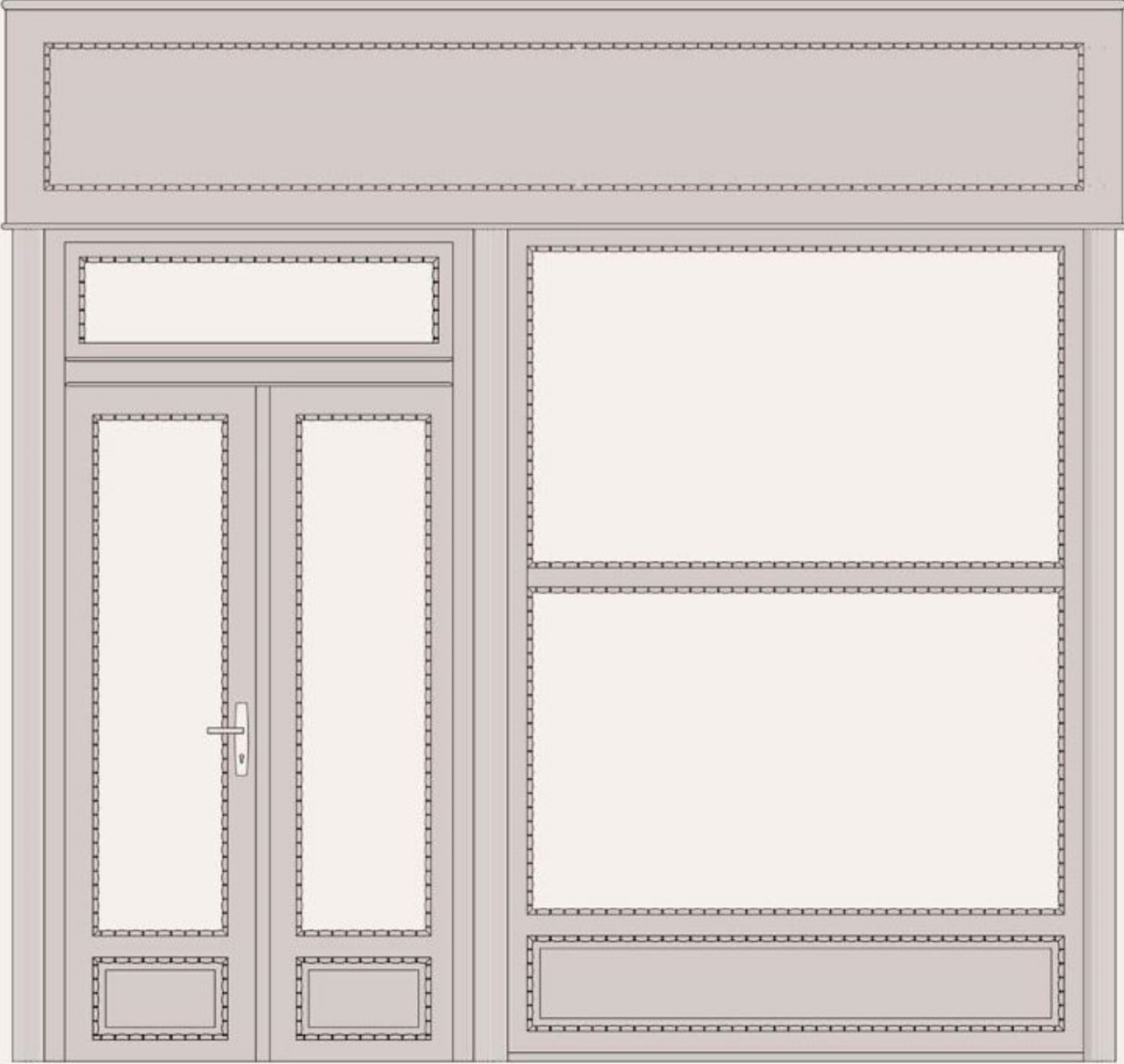
ЛОКАЛ ЧАСОВНИЧАРА ЦОКАНОВИЋА

На месту званом „сквер” на углу Немањине и Улице Димитрија Стојановића налази се мали приземни локал у коме је већ скоро читав век смештена часовничарска радња. Зграду је градио Коста Цокановић почетком 20. века и у њој је држао механу. Од 1927. године овде

је отворена часовничарска радња Владимира, Костиног сина. Локал је смештен у приземној грађевини, малих димензија и неправилне основе, која прати облик парцеле. Уски улични фронт краси зналачки украшени дрвени портал који је сачуван у

свом аутентичном облику из периода отварања радње, и велики ручно прављени сат причвршћен за фасаду, данас познат као Стари сат. Спољна кутија сата је од црног руског бора обложеног бакарним лимом, а бројчанике је израдио тада веома цењени

фирмописац. За звоно сата узет је део точка старог аутобуса. Механизам сата такође је ручни рад Владимира. Састоји се од више зупчаника и смештен је у унутрашњости радње, лако доступан власнику за навијање и поправке.

Локал Цокановића (цртежи: ЗЗСК Ниш, обрада: С. Станковић, фото: И. Цветковић, 2023)

КУЋА БРАЋЕ СЕИЗОВИЋ

Кућа браће Тодора и Захарија Сеизовића, изграђена је на прелазу из 19. у 20. век, 1900. године. Покушавајући да иду у корак са развојем архитектуре у Европи, саградили су зграду и обрадили је под утицајем новог архитектонског праваца - сецесије. Кућа пружа аутентично сведочанство свога времена високих архитектонских вредности, и представља једну од ретких зграда са сецесионистичким стилем у Власотинцу. Богато украшена улазна и балконска врата и прозори, сачувана су у свом изворном облику, а данашњи власник зграде је рестаурирао столарију на објекту, чиме је у потпуности сачувао изглед аутентичност зграде.

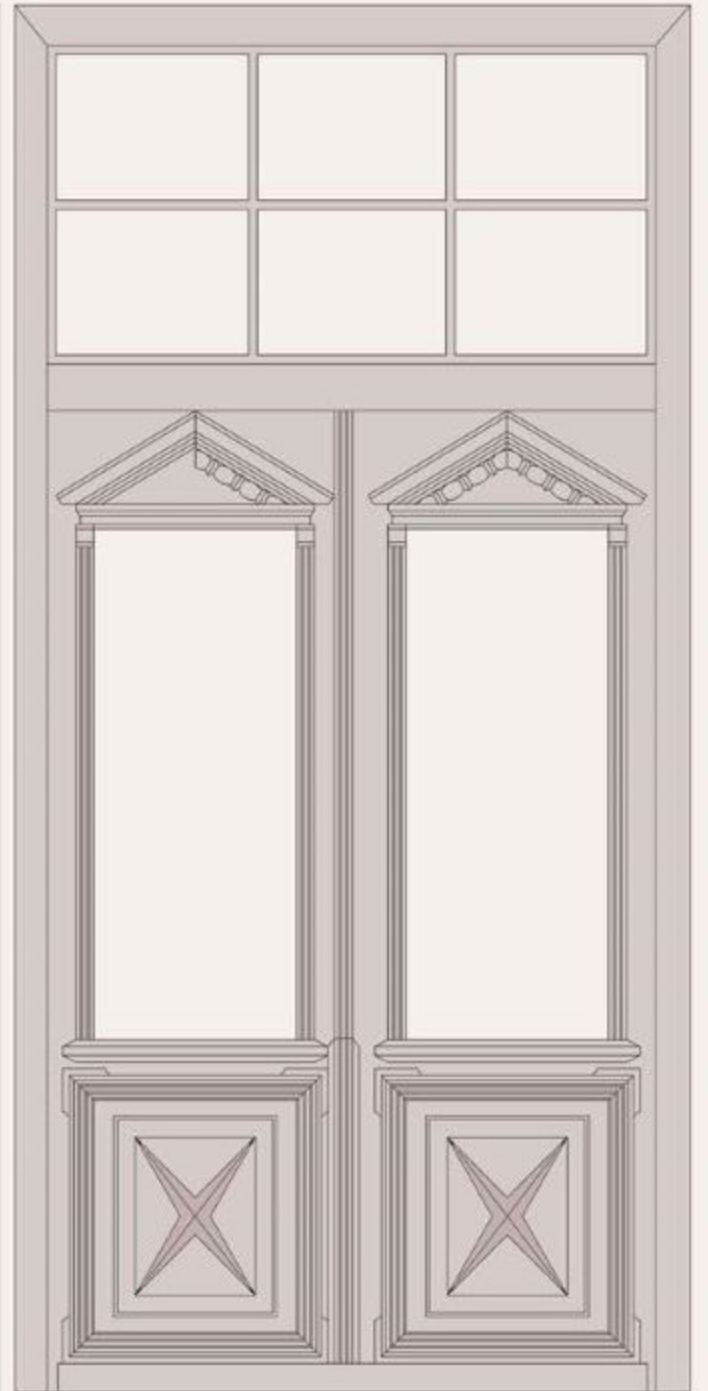

Кућа браће Сеизовић (фото: ЗЗСК Ниш, И. Цветковић, цртеж: обрада: Л. Динић 2023)

ЛОКАЛ ТАСЕ ВАЛЧИЋА

Приземну кућу стамбено-пословне намене изградио је Таса С. Валчић, власотиначки трговац и банкар, 1901. године. Поделом породичног имања, кућа је припала млађем Тасином сину, Јосифу, који је био доктор и живео је у Нишу. Јосиф Валчић је кућу 1949. године продао лимару Бранку Валчићу, а данас се у њој и даље налази лимарска радња Александра Валчића. У кући су се налазиле просторије Власотиначке певачке дружине „Његош”, која је основана у 1897. године и трајала је до 1946. године. Њени оснивачи су били учитељ Милутин Здравковић, трговци Прока Црниловић и Коста Митић Грчки, и обућар Ђорђе Јовић. Убрзо након оснивања, друштво је имало 28 сталних чланова, који су великим делом били и чланови мушког хора.

ГРАДИТЕЉСКО НАСЛЕЂЕ ВЛАСОТИНЦА

СПАСКИНА КУЋА

(Извор: из албума Христифора Црниловића)

Спаскина кућа, поред Гигине, представља изузетно вредан и редак пример традиционалне куће османско-балканског типа у Власотинцу.

Саградио ју је, око 1880. године, трговац Ставра Краинчанић, као породичну кућу са пространим двориштем. Ставра Краинчанић Спаска је након ослобођења био први председник општине власотиначке.

Током друге половине 20. века, овом зградом газдовало је грађевинско предузеће „Црна Трава”, када је кућа, захваљујући ангажовању Завода за заштиту споменика културе Ниш, обновљена и спашена од пропадања. Кућа је пренамењена у „Винску кућу” и постала је место одржавања књижевних вечери и других културних манифестација. Након кризе која је наступила у земљи током

1990-тих, кућа је доспела у власништво државе, и требало је да буде уступљена Завичајној библиотеци на коришћење. Почетком 21. века напуштена је, без намене и власника, чиме је отпочет процес деградације и спонтаног урушавања свих делова архитектонског склопа, да би се последњих година процес девастације убрзао. Данас је поново у приватном власништву.

Спаскина кућа смештена је у центру града, на левој обали Власине, непосредно уз насип према реци. Двориште се пружа правцем север – југ, при чему је северна страна повезана улицом Никола Тесла, која се пружа дуж реке Власине. Својим јужним крајем, двориште куће је, пешачким приступом, повезано са Крњиним сокачетом, и даље излази на главну градску чаршију, Немањину улицу, што представља посебну погодност.

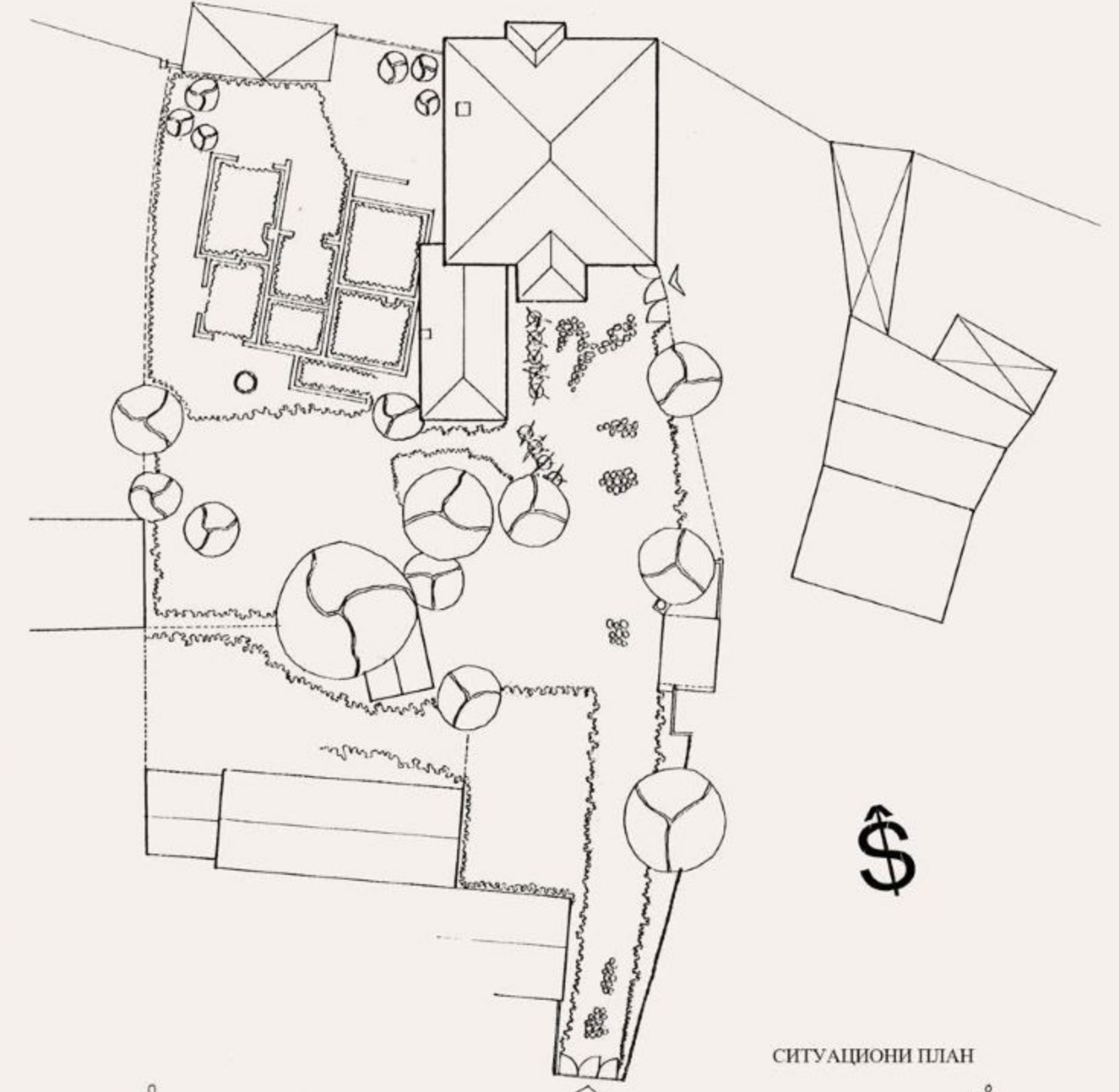
Спаскина кућа изглед 2023. године (извор: ЗЗСК Ниш, И. Цветковић, 2023)

Спаскина кућа након обнове (извор: ЗЗСК Ниш, Ј. Шурдиловић, 1990-тих)

(Фотографије: ЗЗСК Ниш, Ј. Шурдиловић)

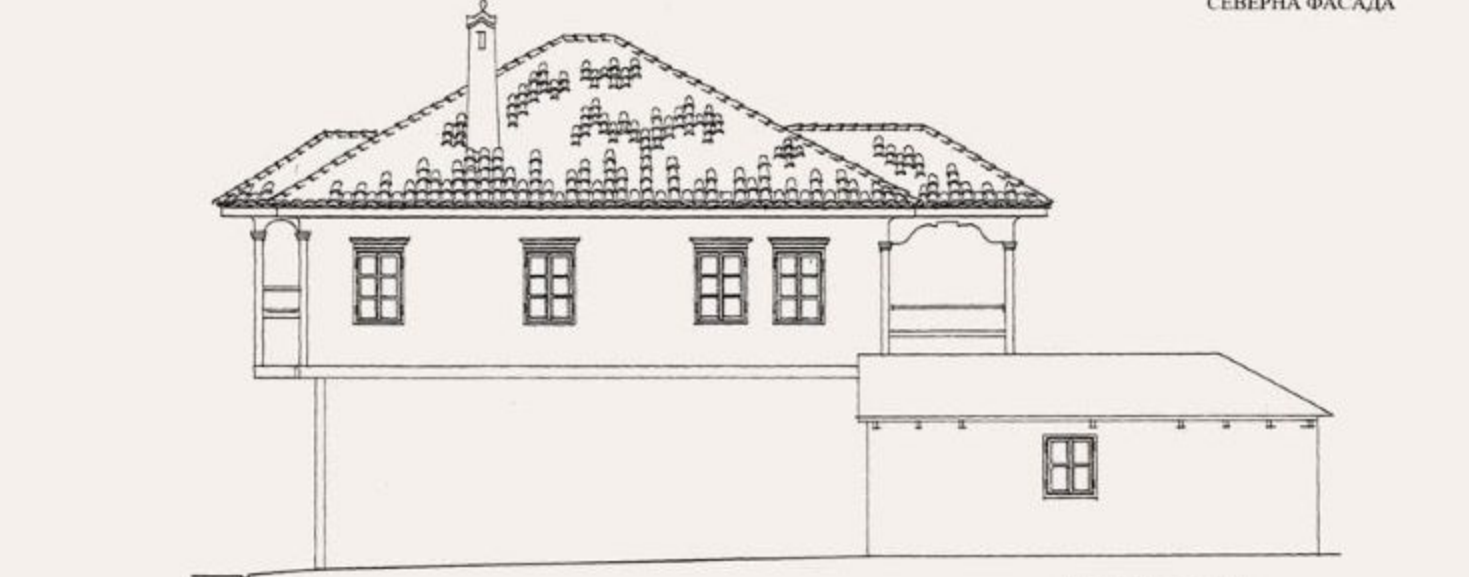

СИТУАЦИОНИ ПЛАН

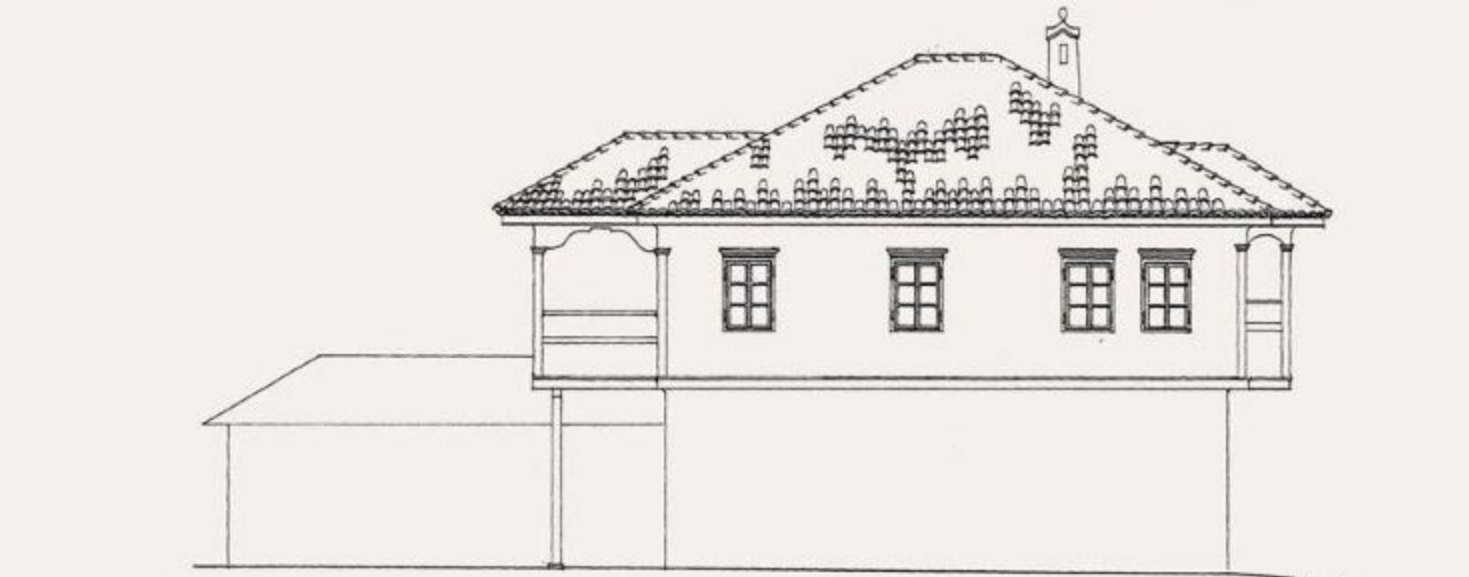

ЛУЖНА ФАСАДА

СЕВЕРНА ФАСАДА

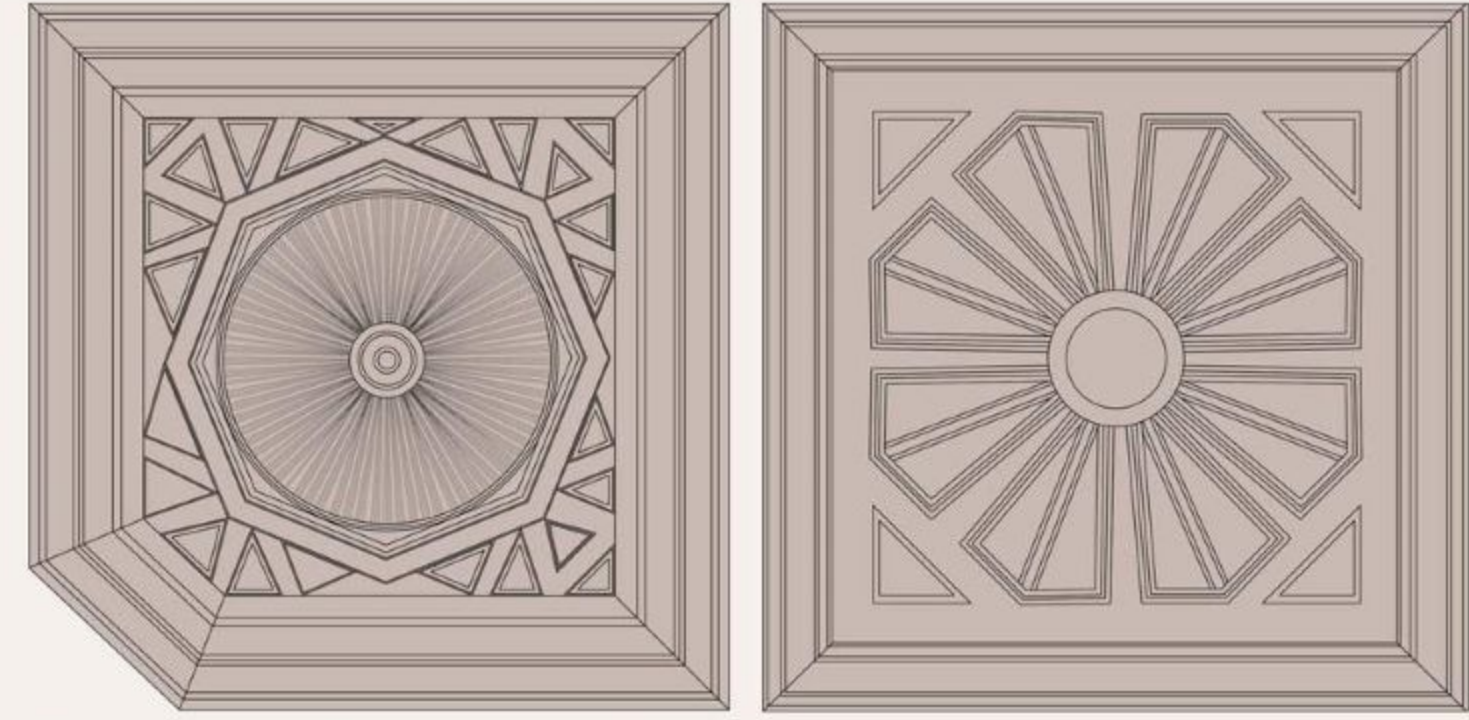

ЗАПАДНА ФАСАДА

ИСТОЧНА ФАСАДА

Спаскина кућа (цртежи: ЗЗСК Ниш, Милорад Војиновић)

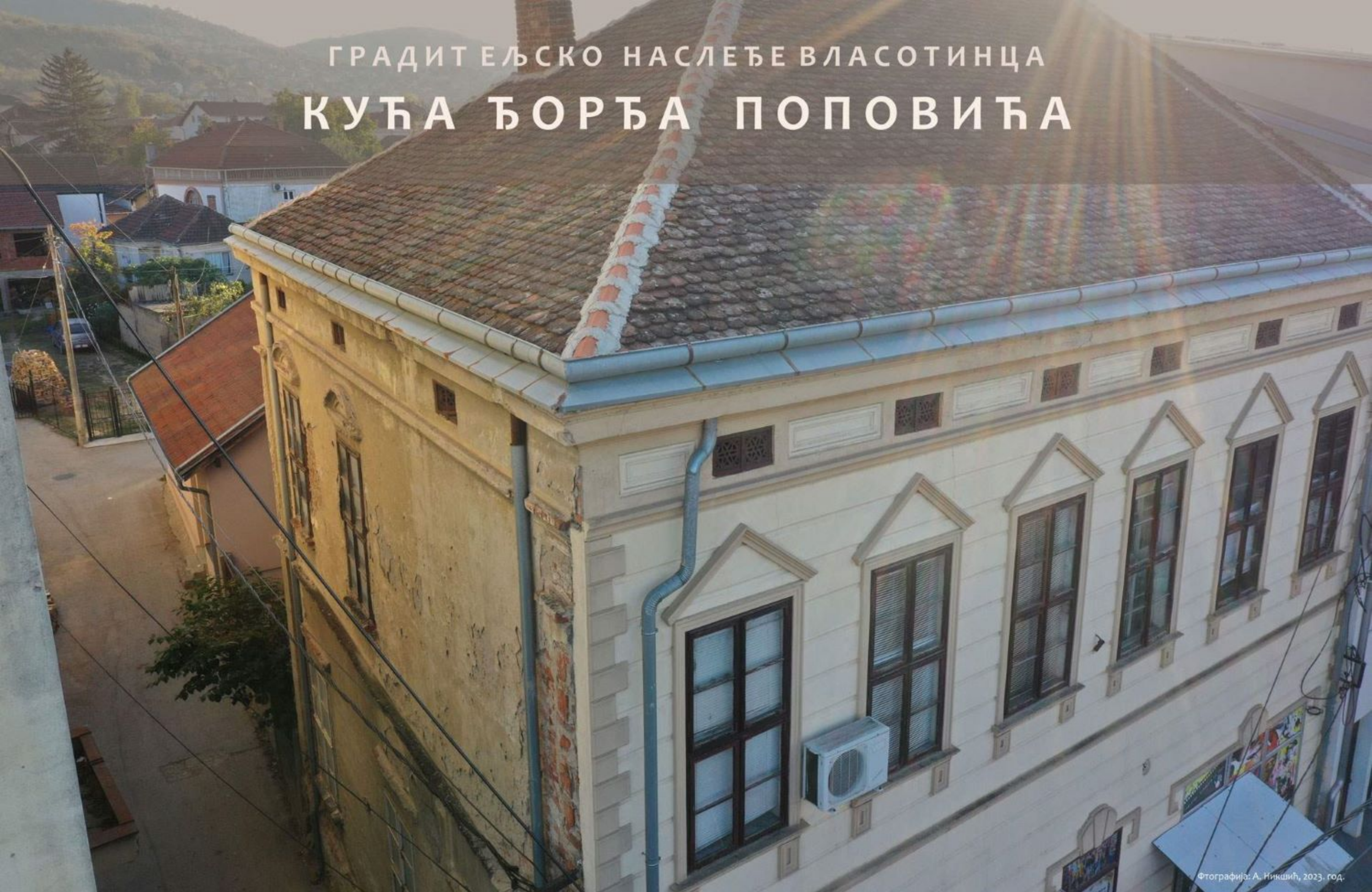
Детаљи резбарених таваница (цртежи: ЗЗСК Ниш, Милорад Војиновић)

Кућа се састоји из приземља и спрата, при чему је, као и код Гигине куће, приземни део некада имао функцију винског подрума. Приземље објекта је квадратно, бондручно конструктивног склопа, димензија 10/10 m, и 40 cm је ниже у односу на коту терена. Приступ приземљу је са југозападне стране, кроз улаз смештен испод доксата. Други улаз, смештен тик уз претходни, води директно до дрвеног степеништа којим се излази на спрат. Унутрашњост приземног дела је слободна, без зидова, са десет слободностојећих дрвених стубова на каменим ђулсијама, који подупиру таваницу спрата. Са унутрашње стране обимних зидова постоји камени парпет у висини од 90 cm. Под приземља је од набијене земље.

Спаскина кућа је више пута обнављана у току свог дугог века постојања, али су први истраживачки радови и валоризација грађевине спроведени 1980. године, у склопу припреме документације за реализацију конзерваторско - реставраторских радова. Истраживања и израда пројекта реализовани су под руководством архитекте Милорада Војиновића из Завода за заштиту споменика културе Ниш, док је део статичке санације грађевине пројектовао архитекта конзерватор, Милорад Димитријевић, професор и декан Архитектонског факултета у Београду, пореклом из Црне Траве, тачније из села Добро Поље. Реализација активности предвиђених поменути пројектом започета је тек десет година касније, 1990. године.

ГРАДИТЕЉСКО НАСЛЕЂЕ ВЛАСОТИНЦА

КУЋА ЂОРЂА ПОПОВИЋА

Фотографија: А. Никшић, 2023. год.

Кућа Ђорђа Поповића изворно је грађена као стамбено-пословна зграда са винским подрумом, кафаном у издигнутом и високом приземљу, и стамбеним просторијама на спрату. Плац за градњу куће у центру власотиначке чаршије, Ђорђе Поповић је откупио 23. јануара 1891. године од Мијаила Станковића, који је пореклом из Црнатова. Три године касније, градња куће са механом и винским подрумом је завршена. Кућа се састоји од подрума, приземља и спрата.

Конструктивни систем је класични зидани, са подрумом укопаним 3,5 метра у односу на коту терена. Зграда почива на каменим темељима са обимним подрумским зидовима, зиданим опеком и каменом, у дебелини око 70 см, и четири масивна ступца зидана опеком, над којима се у оба правца пружају лукови од опеке. Вероватно због великог распона лука у дужем правцу, постављена су два масивна камена стуба из једног комада клесаног камена гранита. Подрум је грађен као вински подрум за чување вина и ракије за потребе механе у приземљу зграде.

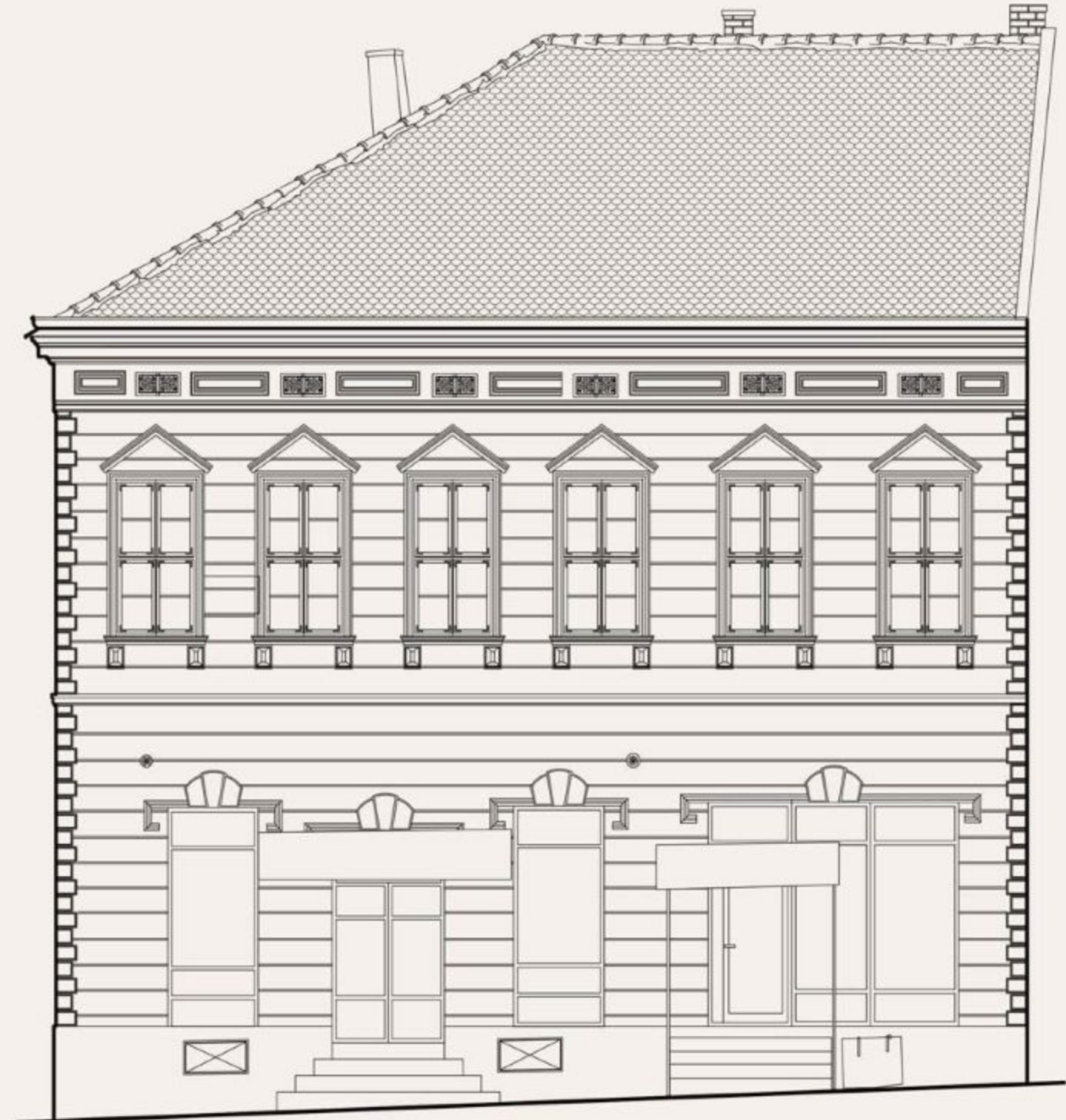
Приземље је функционално било подељено на две целине. Према улици су били смештени кафана и дућан, са припадајућим улазима директно са улице, до којих води неколико степеника. У задњем, јужном делу објекта се налазе кухиња, трпезарија и соба. Спратна висина приземља је 4 метра. Подови су од дасака постављених преко дрвених греда, у слоју набијене земље и песка којим је испуњен простор над сводовима подрума.

Спрату се приступа преко степенишног крака из задњег дворишта зграде. На спрату, централно постављено пространо предсобље води до пет засебних соба, од којих је једна служила као купатило. Међуспратна конструкција између приземља и спрата је дрвена. Кровна конструкција троводног крова је дрвена, са бибер црепом као кровним покривачем. Кровне равни се завршавају код профилисаног венца, тако да стреха не излази у поље.

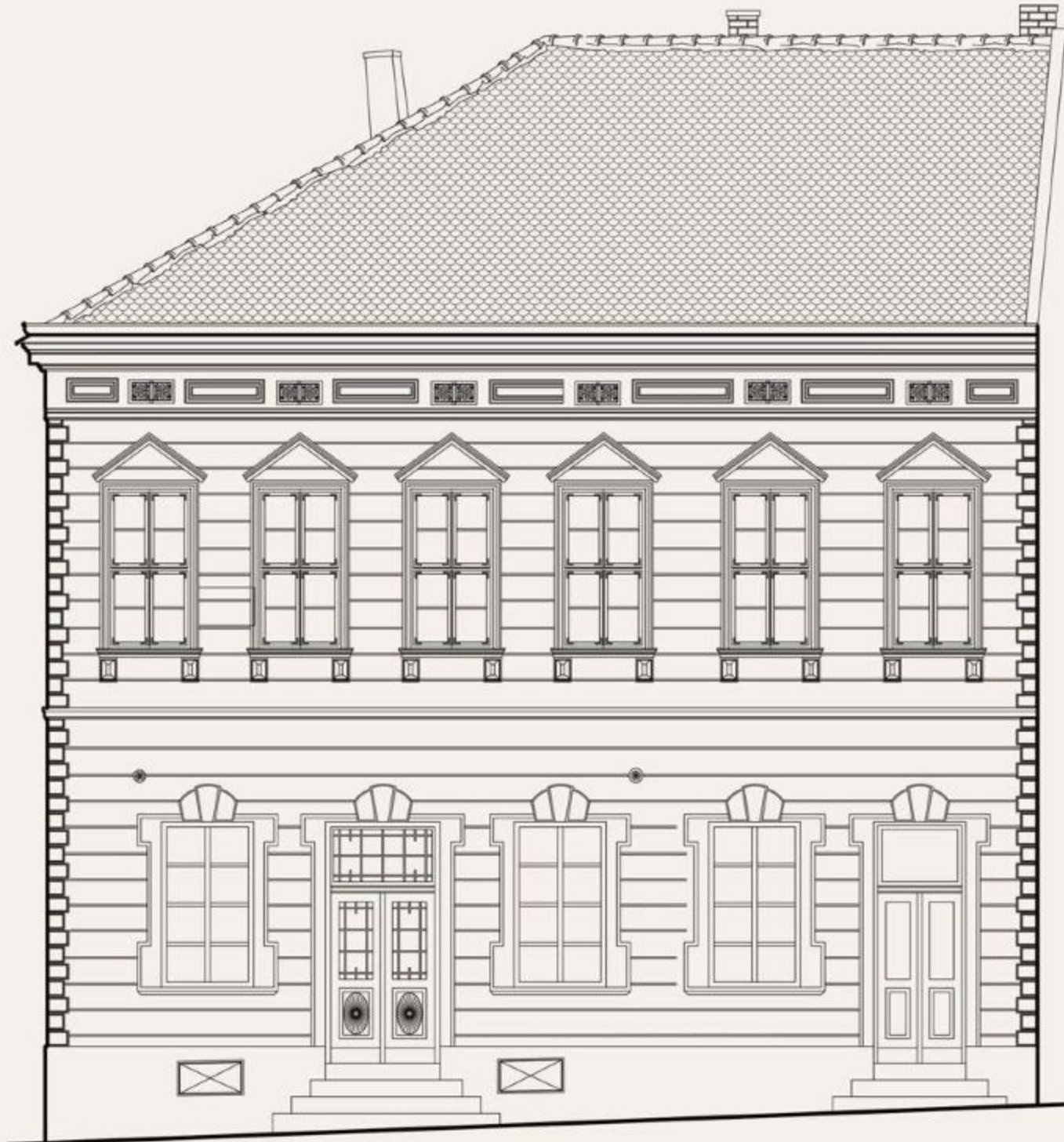
Двориште је сачувало оригинално поплочање калдрмом од камена облутака.

Извор: Породична архива Поповића

ДАНАШЊИ ИЗГЛЕД ГЛАВНЕ ФАСАДЕ

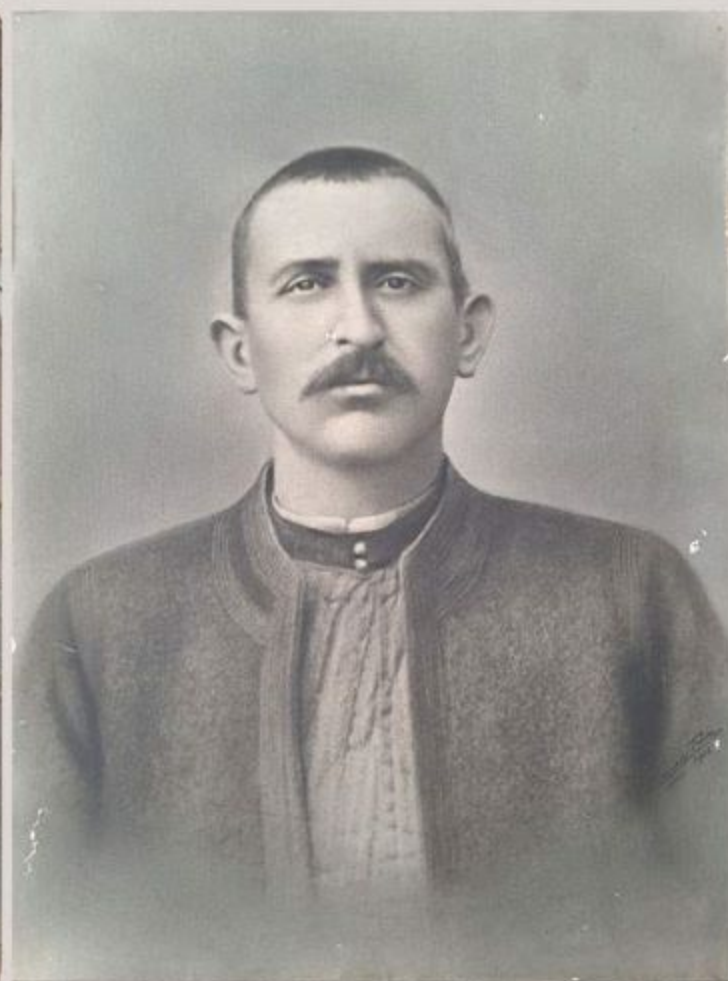

ИЗВОРНИ ИЗГЛЕД ГЛАВНЕ ФАСАДЕ

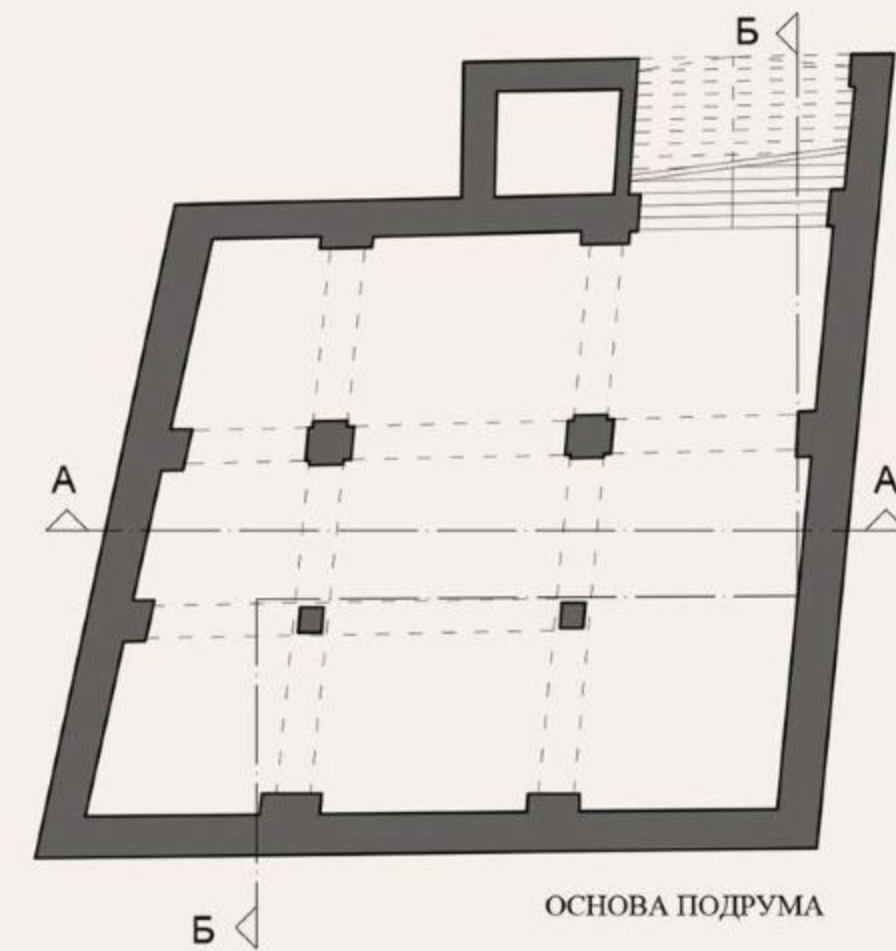
Кућа Ђорђа Поповића Крчмирца (цртежи: ЗЗСК Ниш, на основу архивског пројекта из породичне архиве, обрада: И. Цветковић, Л. Динић, 2023)

Стојан Поповић, отац Ђорђа Поповића, био је свештеник у Великом Крчмиру. Крајем 19. века, Поповићи су продали имање у свом селу, и селе се у Власотинце. Ђорђе С. Поповић - Крчмирац био је познати власотиначки трговац, народни посланик и солунац. Имао је два сина Светозара – Тозу и Николу, и три ћерке: Парашкеву, Стевку и Даницу. Ђорђе је на лични захтев 23. јануара 1894. године, добио Решење број 871-1079, издато од стране начелника среза власотиначког, да је његова механа исправна и да одговара правилима механским.

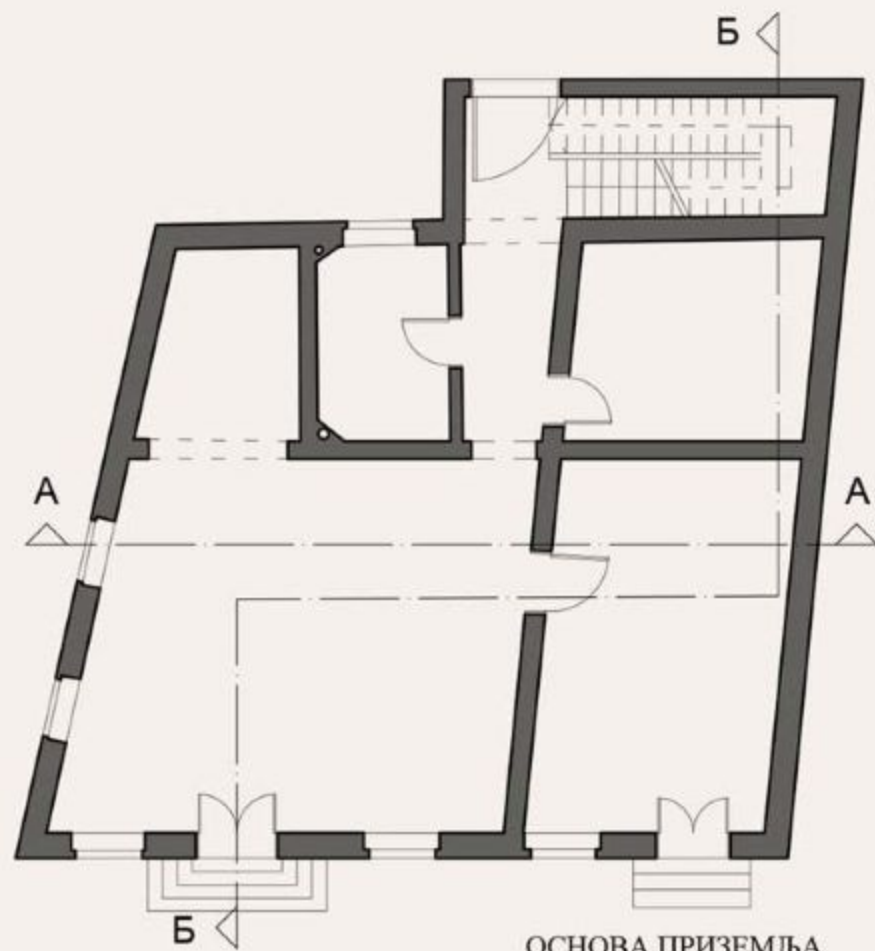
Након Другог светског рата кућа је само делимично остала у власништву породице Поповић. Током 1959. године национализоване су просторије у приземљу, којима је до 1966. године руководила општина Власотинце. Затим је кафана дата на управљање друштвеном предузећу “Власина”.

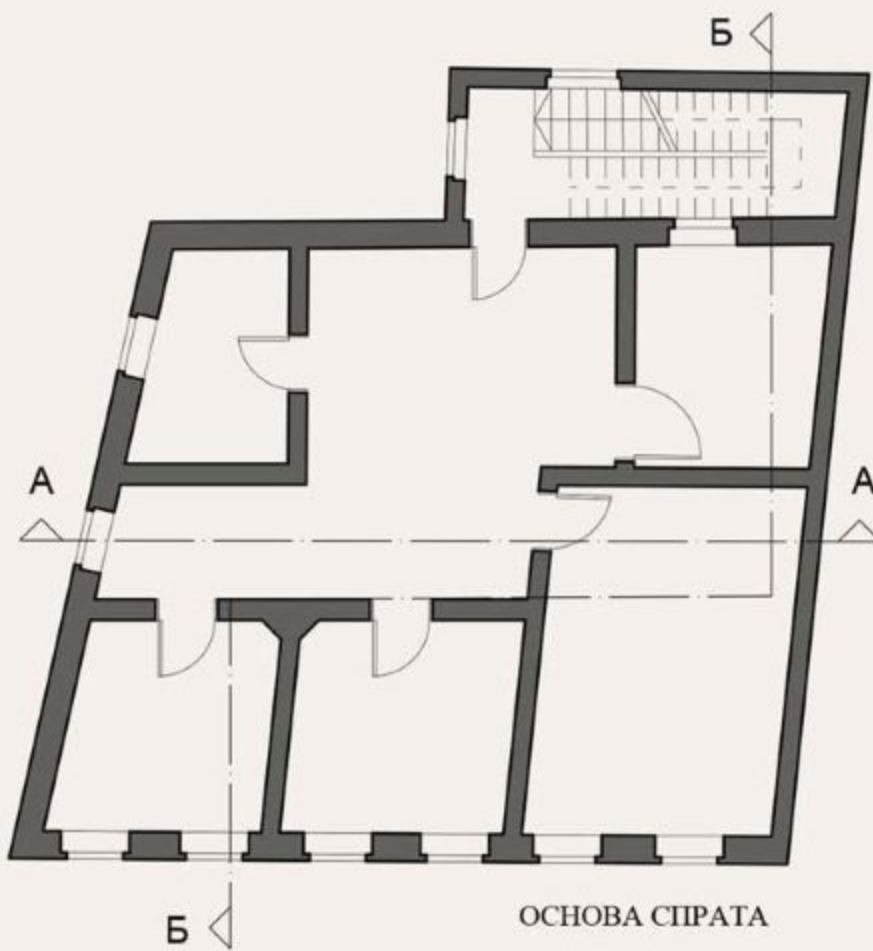
Стојан Поповић, свештеник из Великог Крчмира (лево), Ђорђе Поповић (у средини) и његова жена (десно) (извор: из породичне архиве Николе Поповића)

ОСНОВА ПОДРУМА

ОСНОВА ПРИЗЕМЉА

ОСНОВА СПРАТА

Кућа Ђорђа Поповића (цртежи: ЗЗСК Ниш, на основу архивског пројекта из породичне архиве, обрада: Л. Динић, 2023)

Власотинце - Студија заштите градитељског наслеђа, Заштита старе чаршије
Завод за заштиту споменика културе Ниш и Грађевинско-архитектонски факултет Универзитета у Нишу
Аутори: Ивана Цветковић, Ана Момчиловић Петронијевић, Ђорђе Стошић, Мирко Станимировић
Сарадници: Лазар Динић, Соња Станковић, Данијела Радовановић, Александар Никшић
Дизајн изложбе: Ивана Цветковић, Маријана Минић, Лазар Динић
Покровитељ: Министарство културе Републике Србије

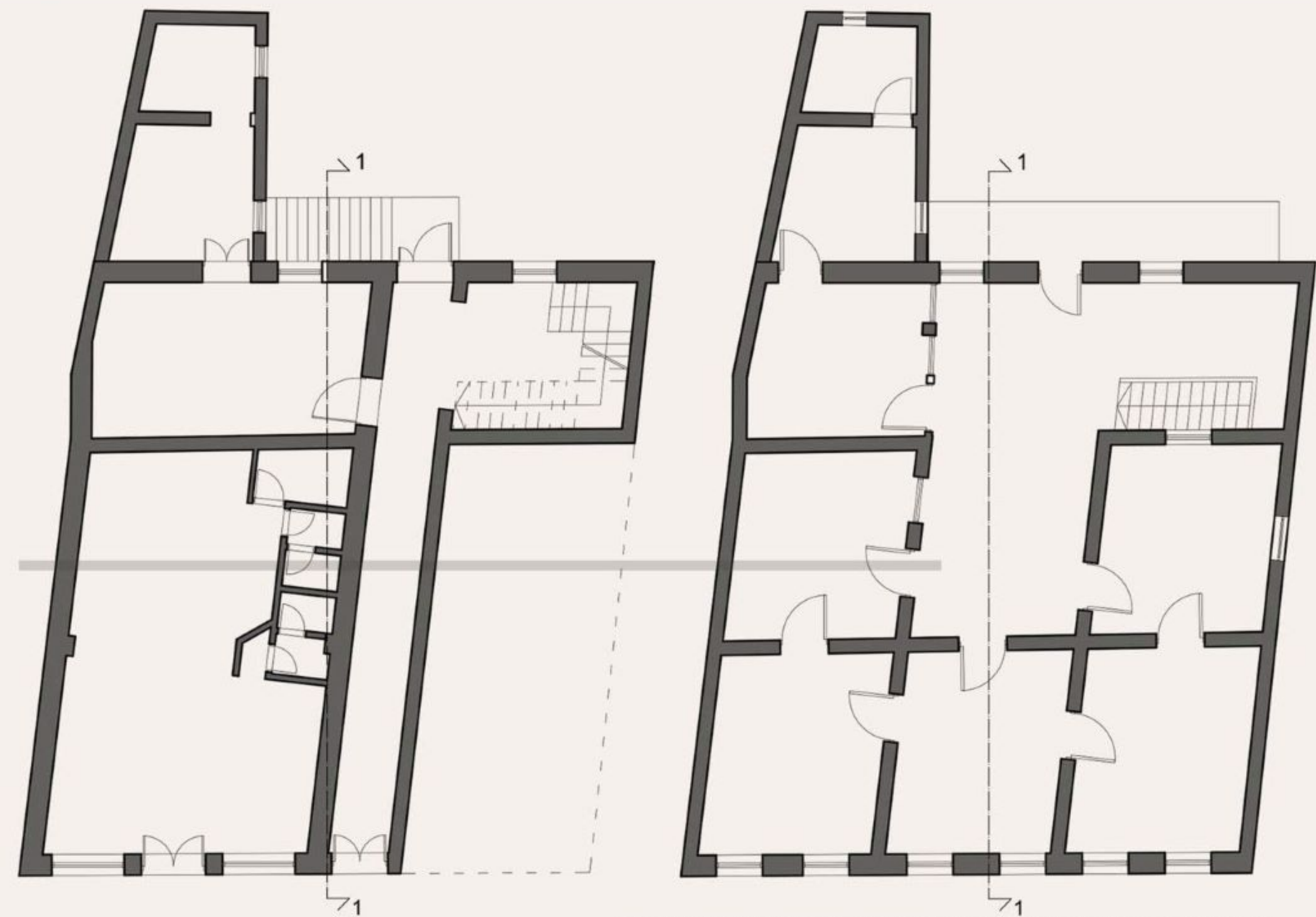

ГРАДИТЕЉСКО НАСЛЕЂЕ ВЛАСОТИНЦА

КУЋА, КАФАНА И ДУЋАНИ КРАИНЧАНИЋА

Немањина улица (Извор: Стара разгледница Власотинца)

Зграда Илије Краинчанића онова приземља и спрата (цртеж: ЗЗСК Ниш, из приватне архиве власника)

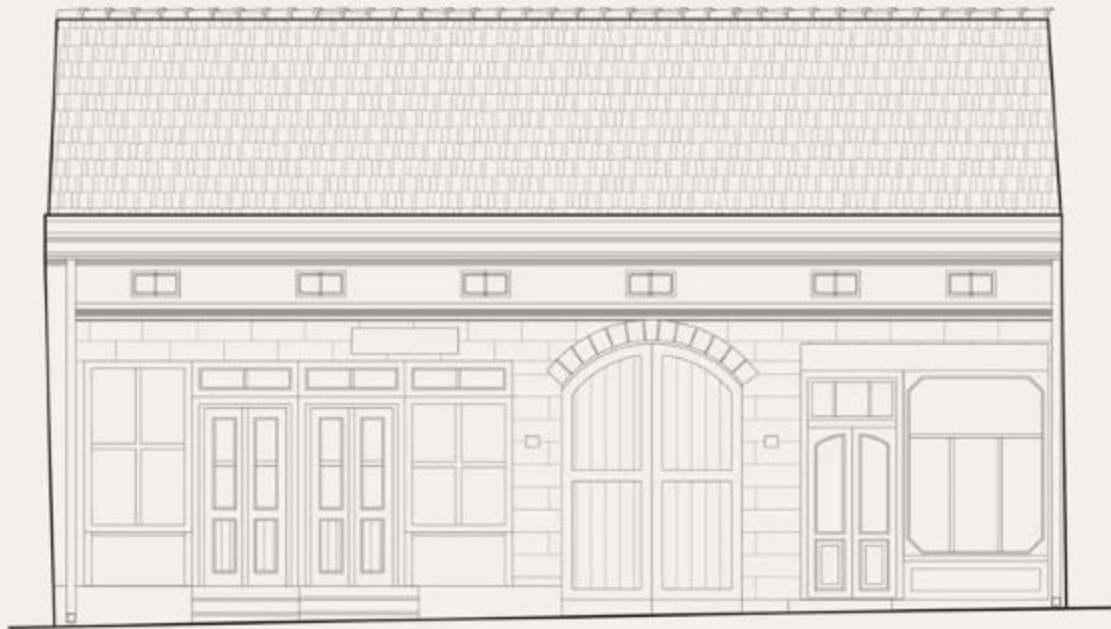
Зграда Илије Краинчанића - улична фасада тренутно стање (лево), могући изворни изглед (десно) (цртеж: ЗЗСК Ниш, Л. Динић, 2023)

Приземни локали у старој чаршији, у близини кафане Илије Краинчанића, представљају неке од најстаријих грађевина у Власотинцу. Према сачуваним земљишним књигама из 19. века, ови локали грађени су као локали браће Краинчанић крајем 19. века, засигурно пре 1899. године. Значај ових објеката произилази и из чињенице да репрезентују дело једног од познатијих Власотинчана. Својим димензијама, надамсе по свом просторном склопу и конструктивном решењу условљеном положајем на терену, доприносе валоризацији сачуваног старог језгра чаршије. Локали су издавани у закуп, а један од закупаца био је Душан Милошевић, власотиначки апотекар, коме је локал служио за справљање лекова.

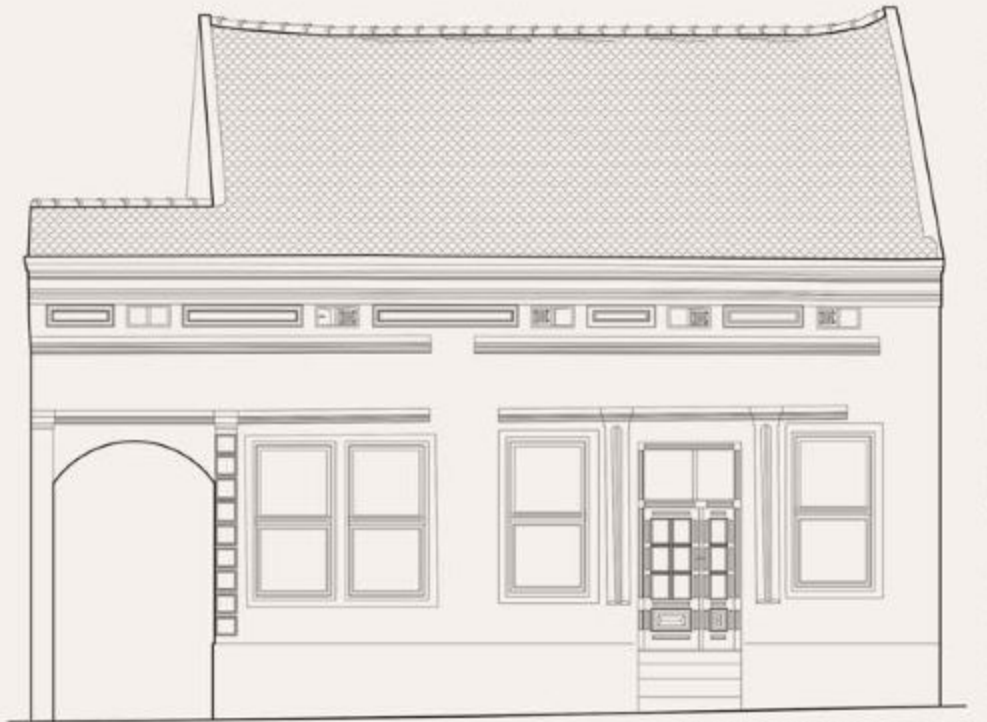
Приземни локали породице Краинчанића компоновани су као издужена приземна високопартерна зграда обликована у стилу академизма. На уличној фасадној равни централно је постављен засведени улаз - пространи пасаж, који је био затворен двокрилном дрвеном капијом са надсветлом. У низу Немањине улице, издигнути од коте улице били су локали браће Краинчанића (Донча и Тонча), издвојени лучном капијом. Кроз капију се улазило у пространо двориште где се налазила њихова породична кућа, која је била грађена у османско-балканском стилу, са елементима моравске архитектуре. Карактеристика ових локала је пространи дворишни простор, који се развијао по дубини, и у коме су организовани разноврсни садржаји.

Изглед локала породице Краинчанић, тренутно стање (цртеж: ЗЗСК Ниш, 2023)

Могући оригинални изглед локала (цртеж: ЗЗСК Ниш, 2023)

Кафана Илије Краинчанића (извор: Валчић, Д. (2002): стр. 220)

Значајан објекат за развој Власотинца тога времена јесте и кафана Илије Краинчанића („Ицкина кафана“) јер се у механи одвијао динамичан друштвени живот нижих и средњих слојева друштва, оних који су били везани за пословне активности у старој чаршији, односно на оближњој пијаци (сељаци, трговци и купци). Као објекат јавног карактера, била је центар политичког и друштвеног живота, односно одиграла је значајну улогу као састајалиште мештана. Прилично функционалним приземним објектом једноставно обликованих фасада доминира улазна партија са степеништем. Сведочи о историјском континуитету организованог градског живота у дужем временском периоду и од изузетно је значаја за развој архитектуре у Власотинцу на почетку 20. века.

Улична фасада према фотографији Валчић, Д. (извор: Валчић, Д. (2002): стр. 220)

ГРАДИТЕЉСКО НАСЛЕЂЕ ВЛАСОТИНЦА

НЕМАЊИНА УЛИЦА

Централни трг са спомеником у Власотинцу (извор: Народна библиотека "Десанка Максимовић")

Низ у Немањиној улици (фотограмetriја: ЗЗСК Ниш, А. Нишкић, 2023)

ЗГРАДА КРИСТЕ БОШКОВИЋА

Зграда Кристе Бошковића на углу улица Немањина и Гаврила Принципа је, према неким изворима, представљала мануфактуру Кристе Бошковића и синова, који су се бавили производњом вина и ракије, о чему сведочи изузетно простран и солидно грађен вински подрум. Зграда је грађена 1925. године у духу градске архитектуре, са пословним просторијама у приземљу и стамбеним делом на спрату. Представља визуелну доминанту старе трговачке чаршије.

Кућа Кристе Бошковића (фото: ЗЗСК Ниш, Ј. Шурдиловић)

Војислав С. Поповић, унук је чувеног Гаврила Поповића, син Петра и Настасије Поповић. Школовао се на Трговачкој академији у Бечу, према замисли својих родитеља. Војислав је у Бечу заволео фудбал, а по завршетку школовања у Власотинце је донео прве копачке и лопту. Затим је 1920. године основао је фудбалски клуб „Власина” и постао први његов председник. Војислав Поповић је основао и лист „Власина” 1926. године, а био је ожењен Смиљом, са којом је имао троје деце: Веру, Јелену и Момчила.

Војислав С. Поповића (извор: Народна библиотека Власотинце)

Угаони положај, поред тога што је изузетно практичан, кући даје посебну топлину и препознатљивост. Састоји се од винског подрума, приземља и спрата. Подрум се простире испод целе површине куће и укопан је за целу спратну висину. Међуспратна конструкција између подрума и приземља је тзв. „пруски свод”, сачињен од гвоздених шина „I” профила са плитким сводовима од опеке између њих. Спратни део куће и даље поседује мајсторски израђену оригиналну столарију.

Кућа Кристе Бошковића (фото: ЗЗСК Ниш, И. Цветковић, 2023)

Војислав је саградио спратну кућу у Немањиној улици бр. 3. Поред архитектонских вредности које поседује, ова кућа представља материјално сведочанство историјских, културних и друштвених прилика у Власотинцу почетком 20. века. Војислав С. Поповић је имао запажену и важну улогу у животу друштвене заједнице овога краја. У кући се својевремено налазио велики број етнолошких предмета који су употребљавани до 80-их година прошлог века, а припадали су породици Војислава С. Поповића.

Улична фасада куће Кристе Бошковића (цртеж: ЗЗСК Ниш, Л. Динић, 2023)

Низ зграда у Немањиној улици од броја 1 до броја 11, састоји се од две спратне куће приближно уједначеног изгледа и висине, прекинут ниским приземним локалом Благоја Каруовића, након којег је изграђена спратна кућа Кристе Бошковића, као маркантна кућа на углу Немањине и Улице Гаврила Принципа.

Главне, уличне фасаде зграда у Немањиној улици су репрезентативне и богато декорисане. Приземље је служило за пословање, спратови, уколико их је било, за становање, док је већина зграда имала вински подрум. Низ у Немањиној улици својим архитектонским одликама, димензијама и градитељским детаљима сведочи о развоју вароши и формирању урбане матрице почетком 20. века.

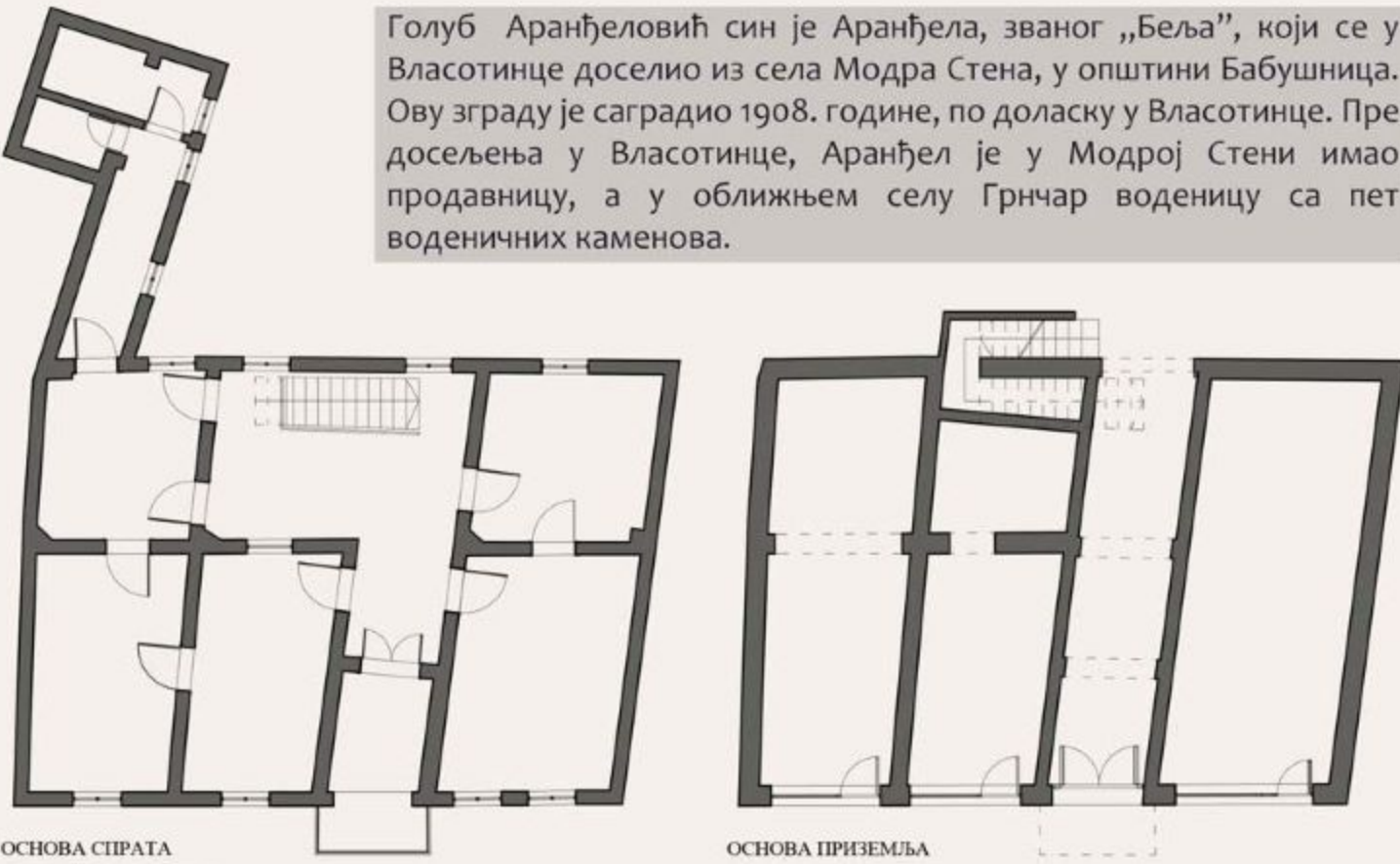
КУЋА ГОЛУБА АРАНЂЕЛОВИЋА

Зграда Голуба Аранђеловића је једноспратна зграда у низу. Кућа се састоји из приземља и спрата, а једна је од ретких у овом низу без винског подрума. Просторије за становање породице уређене су комфортно, док су локали у приземљу давани у закуп. Иако без уобичајне симетрије у композицији, улична фасада је раскошно обрађена уз употребу неоренесансних елеманата на спрату и класицистичких на приземном делу. Фриз испод нивоа међуспратне конструкције

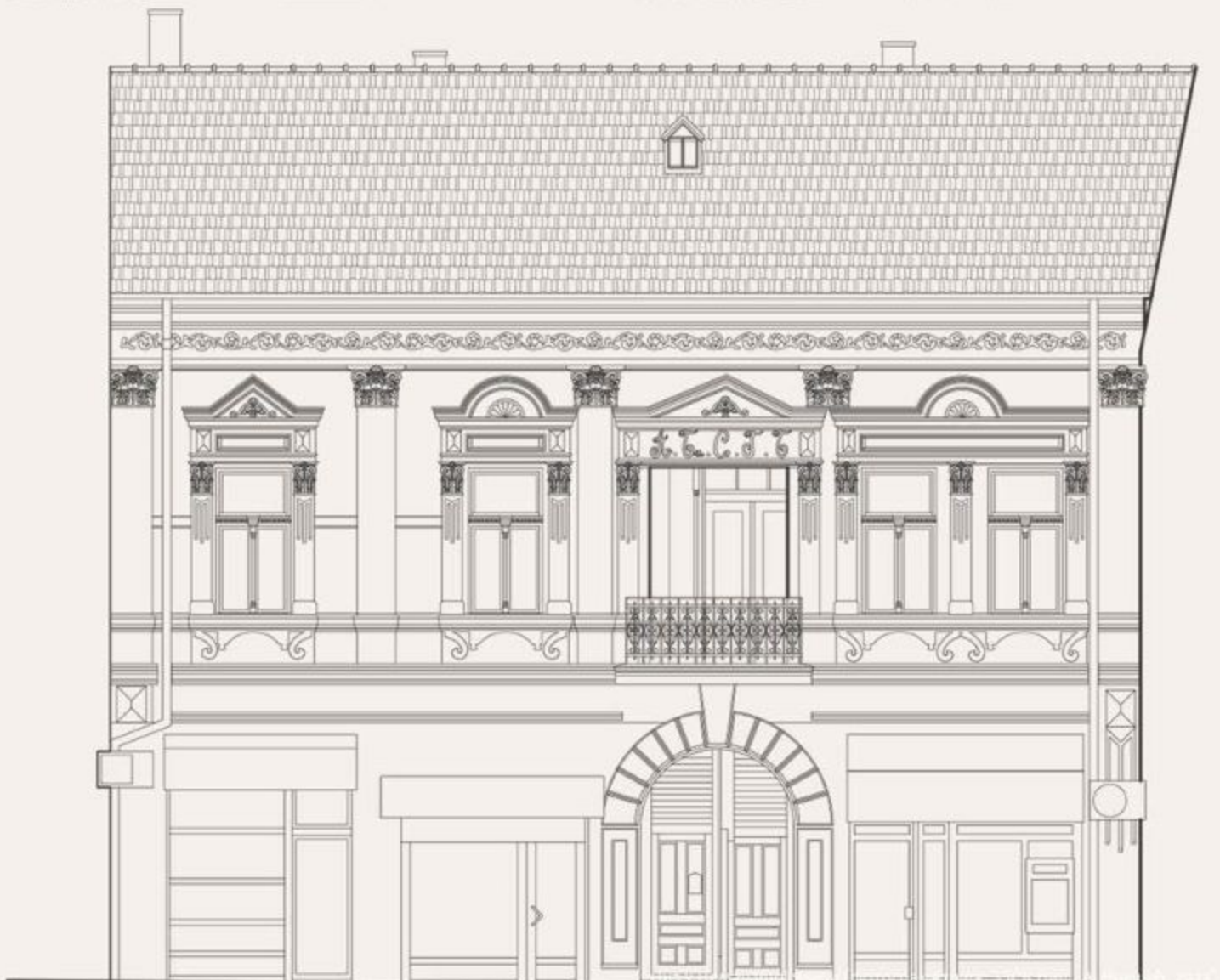
је декорисан плитким рељефом флоралних мотива. На фасади спрата доминира балкон, са оградом од кованог гвожђа, чији се положај поклапа са положајем лучног пролаза у приземљу. Излаз на балкон је знатно увучен у односу на фасадну раван. Лево и десно од балкона су распоређена по два дрвена прозора. Прозори су, као и балкон, уоквирени плитким пиластрима са стаблима са подужном шаром и капителом у коринтском стилу. Испод тимпанона балконског дела су у малтеру изведени иницијали власника објекта и његовог сина А. Би. С. Г. Б.

Кућа Голуба Аранђеловића (фото: ЗЗСК Ниш, Ј. Шурдиловић)

Голуб Аранђеловић син је Аранђела, званог „Беља”, који се у Власотинце доселио из села Модра Стена, у општини Бабушница. Ову зграду је саградио 1908. године, по доласку у Власотинце. Пре досељења у Власотинце, Аранђел је у Модрој Стени имао продавницу, а у оближњем селу Грнчар воденицу са пет воденичних каменова.

Кућа Голуба Аранђеловића (цртежи: ЗЗСК Ниш, Л. Динић, С. Станковић, 2023)

УЛИЧНА ФАСАДА

Власотинце - Студија заштите градитељског наслеђа, Заштита старе чаршије
Завод за заштиту споменика културе Ниш и Грађевинско-архитектонски факултет Универзитета у Нишу
Аутори: Ивана Цветковић, Ана Момчиловић Петронијевић, Ђорђе Стошић, Мирко Станимировић
Сарадници: Лазар Динић, Соња Станковић, Данијела Радовановић, Александар Нишкић
Дизајн изложбе: Ивана Цветковић, Маријана Минић, Лазар Динић
Покровитељ: Министарство културе Републике Србије

ГРАДИТЕЉСКО НАСЕЂЕ ВЛАСОТИНЦА

ГИГИНА КУЋА

Гигина кућа након конзерваторских радова (архива ЗЗСК Ниш, Ј. Шурдиловић, 1984)

Кућа је саграђена око 1850. године, као стамбени објекат за имућног власотиначког трговца Стојана Стојилковића. Породица Стојилковић оставила је дубок траг у локалној и националној историји. Прво значајније помињање ове породице везује се за Ђоку Стојилковића, власотиначког устаника који је обешен за време Садразамске пљачке 1860. године. Његови наследници Стојан и Јован Стојилковић учествовали су у борбама за ослобођење Власотинца 1877. године. Стојан је био организатор и борац за ослобођење Власотинца. За време ослобођења југа Србије 1877. и 1878. године,

српска врховна команда убацивала је устанике у позадину турске војске. У рејону Лесковца убачен је Никола (Коле) Рашић, трговац из Ниша. У Поречју код Лесковца је било око 200 устаника под његовим руководством, док је у рејону Власотинца било око 900 устаника под руководством Стојана Стојилковића. Браћа Стојан и Јован погинули су у борби за ослобођење Власотинца, која се одиграла на брду Косовица, између Власотинца и Грделице. Наследник Стојана Стојилковића је био Глигорије, Гига, кога је породица усвојила након ослобођења Власотинца, те по њему овај објекат до данас носи назив Гигина кућа.

Гигина кућа пре конзерваторских радова 1979. године (извор: ЗЗСК Ниш, Ј. Шурдиловић, 1979)

Гигина кућа након пожара 2008. године (извор: ЗЗСК Ниш, Ј. Шурдиловић, 2008)

Кућа је проглашена за културно добро, споменик културе, Одлуком Скупштине општине Власотинца, број 06-73/79, дана 24.06.1979. године. Одлуком Скупштине РС РС број 150 од 26.11.1987. године категорисана је и утврђена за културно добро од великог значаја. Кућа се до 1979. године налазила у приватном власништву, а затим прелази у државну својину и тада се реализују обимни козерваторско-реставраторски радови. Од 1981. године објекат је дат на коришћење Народној библиотеци „Десанка Максимовић”. Почетни радови на санацији и реконструкцији објекта су рађени у периоду 1979-1984. године, када је кућа већ била у изузетно запушеном и пропалом стању.

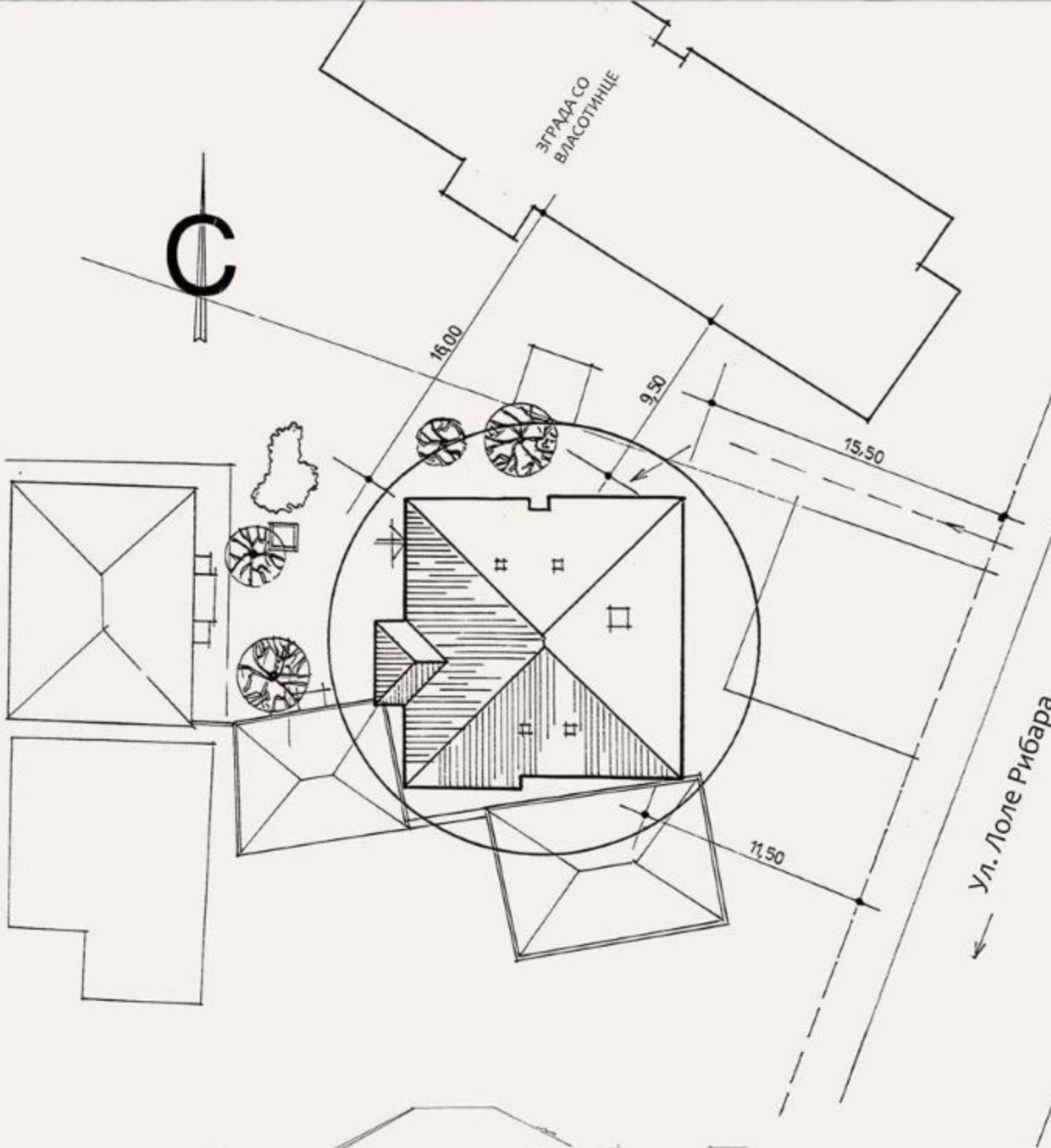
Како би се ова кућа сачувала од пропадања и уништења, Завод за заштиту споменика културе Ниш израдио је документацију постојећег стања и пројекат конзерваторско - реставраторских радова, у циљу извођења потребних радова на заштити и реставрацији. Одговорни пројектант на овом пројекту био је архитекта Милорад Војиновић, који је руководио читавим пројектом и вршио надзор над извођењем планираних радова. Априла 2008. године, у пожару који се догодио, сем књижног фонда изгорео је и добар део објекта. Стручна екипа Завода одмах је започела активности на санацији куће и враћање у првобитно стање. У неколико кампања, до 2010. године, оштећени делови куће санирани су и обновљени.

Гигина кућа данас (фото: ЗЗСК Ниш, И. Цветковић, 2023)

Објекат се састоји из винског подрума и стамбеног дела на спрату. Приземни део, некада вински подрум, нижи је у односу на коту терена за око 30 см. Садржи четири дрвена стуба на ћулсијама који подупиру таваницу. Зидови доње етаже су зидани ломљеним каменом. Улаз у приземље је постављен централно, у северном зиду. Над улазним делом приземља спрат има већи габарит од доње етаже, те испред улазне партије постоји трем са четири стуба на која се ослања горњи део.

Дрвене таванице у собама и диванхани су биле различито украшене и резбарене. Сем таваница, резбаријом су били декорисани и собни долапи, врата и ограде. Гостинска соба, смештена у североисточном делу куће је најрепрезентативнија. Сем декоративно изрезбарене таванице, у овој соби се налазио и долап и иконостас. У соби у југозападном делу је постојала лепо касетирана таваница, као и камин повезан са огњиштем суседне мале просторије. Доксат на спрату је у обликовном смислу најистакнутији елемент.

ИСТОЧНА ФАСАДА

СЕВЕРНА ФАСАДА

ЗАПАДНА ФАСАДА

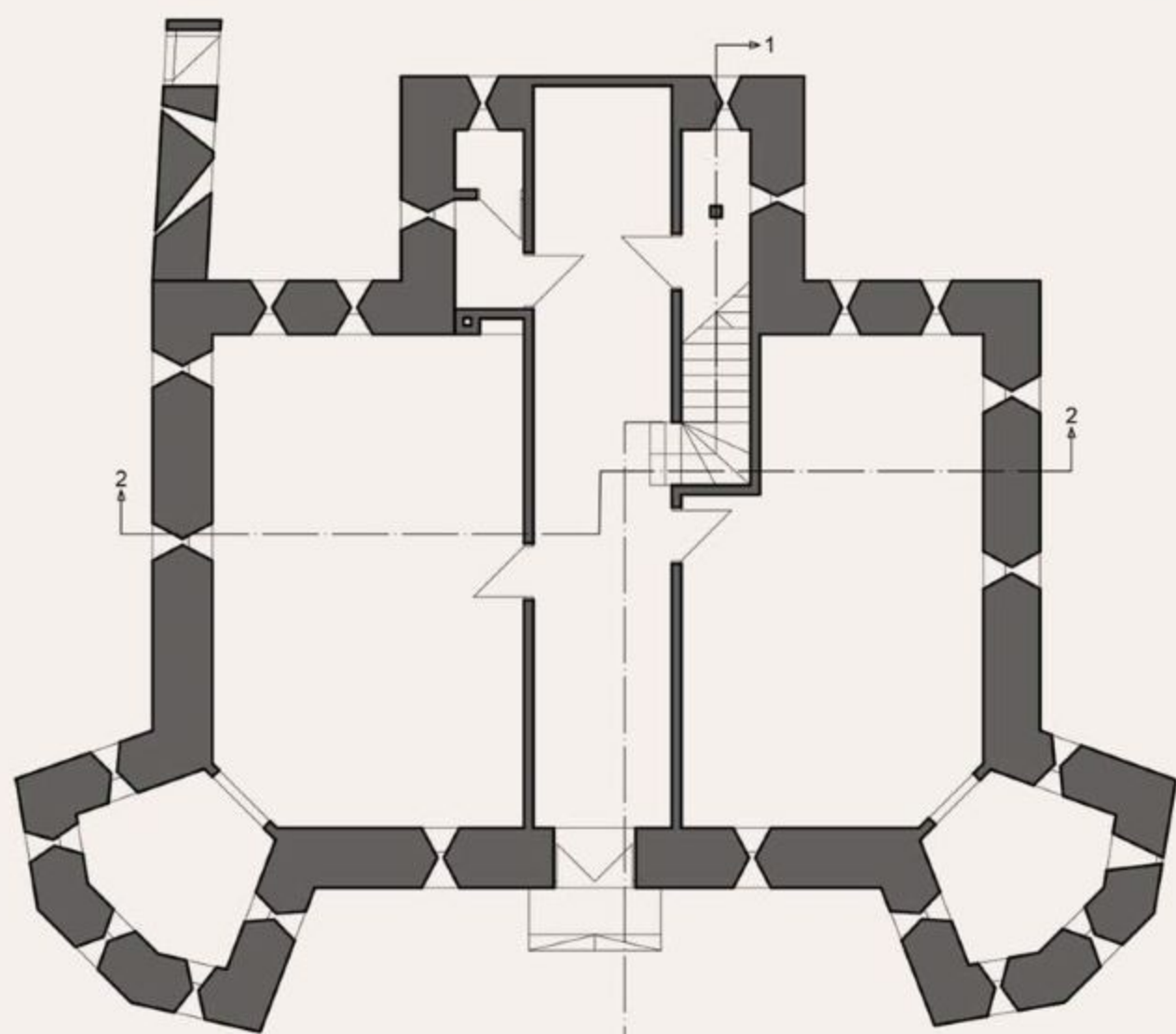
ЈУЖНА ФАСАДА

ГРАДИТЕЉСКО НАСЛЕЂЕ ВЛАСОТИНЦА

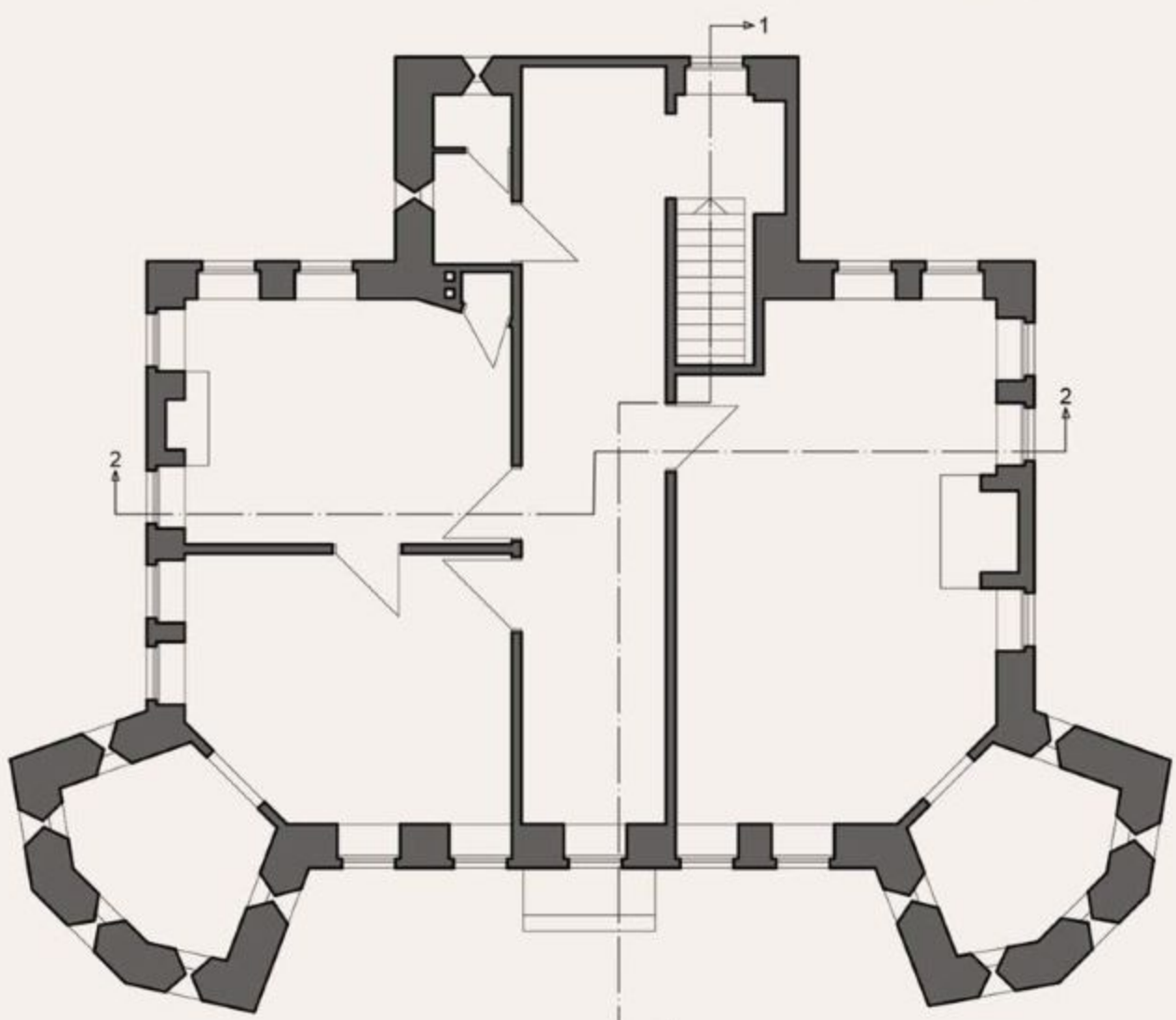
СТАРА ОПШТИНА - КУЛА

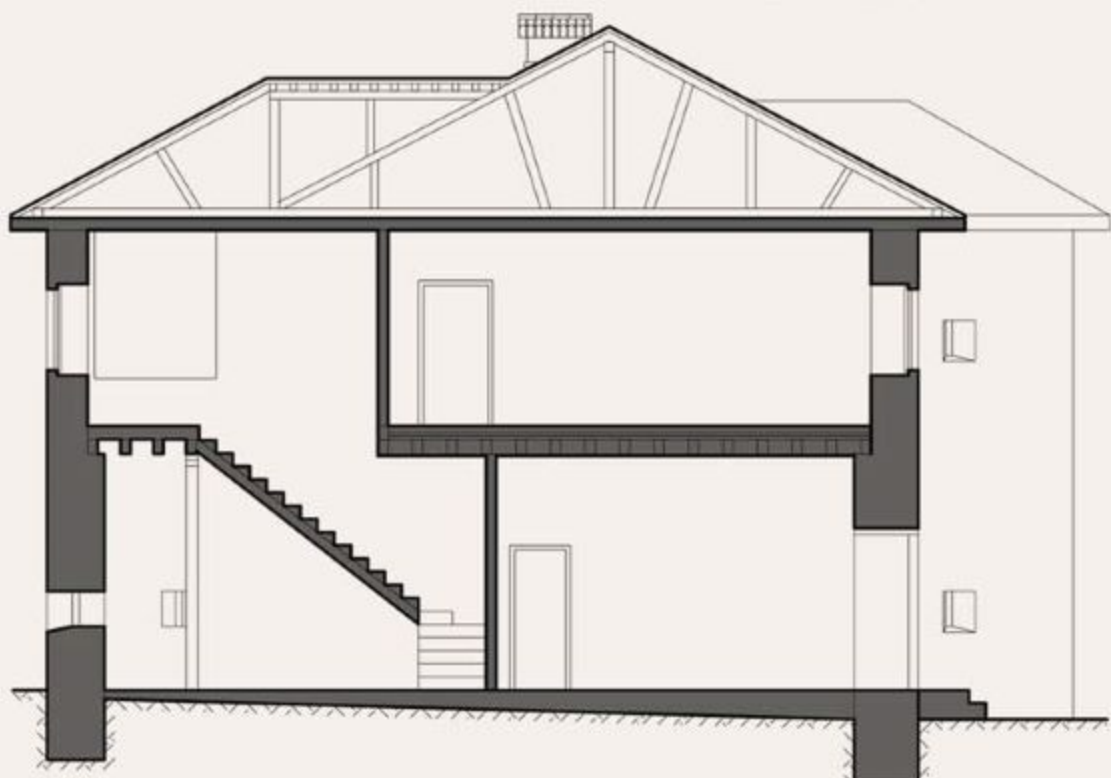
Извор: из албума Христифора Црниловића

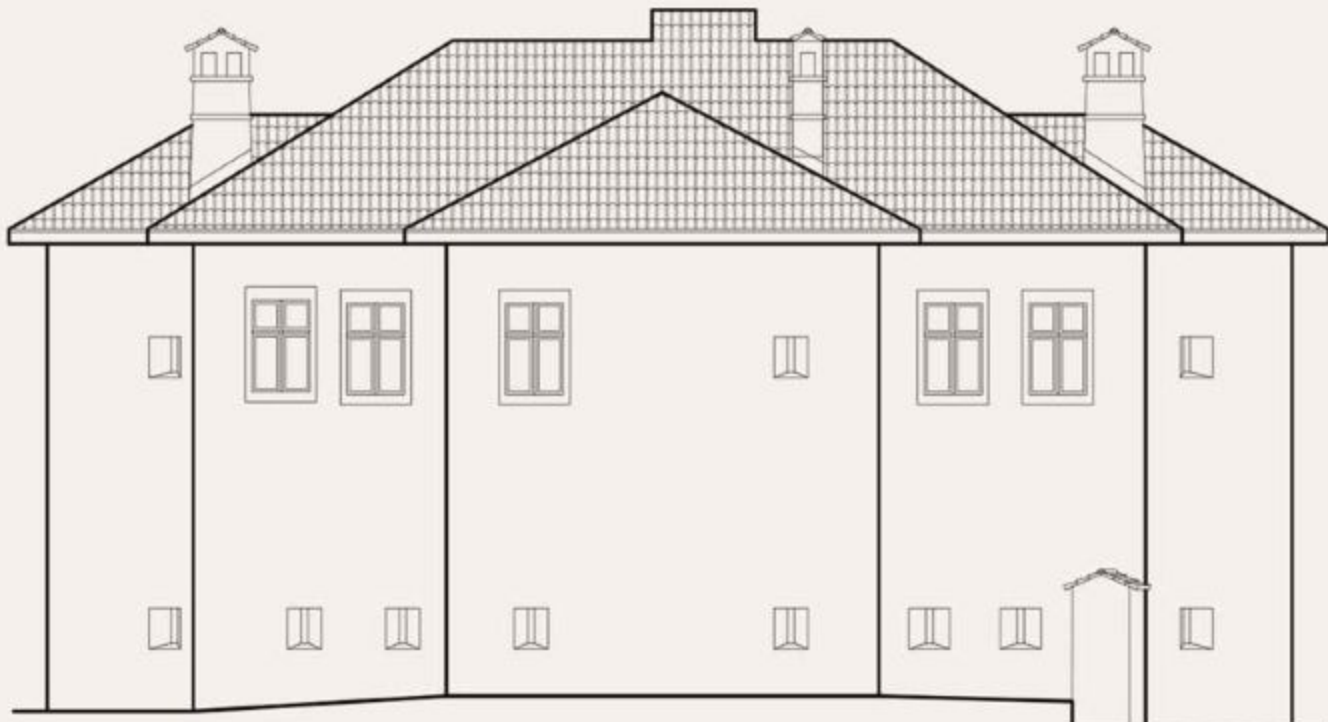
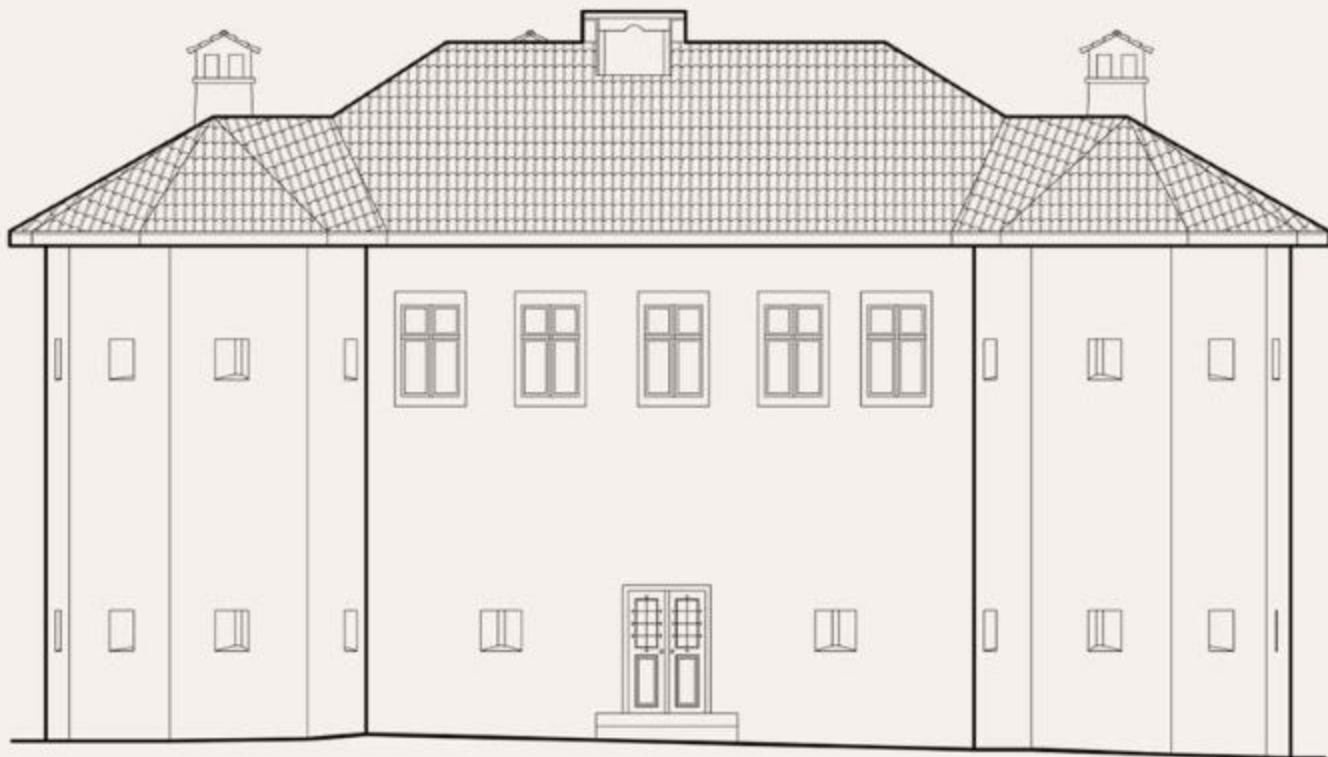
ОСНОВА ПРИЗЕМЉА

ОСНОВА СПРАТА

ПОДУЖНИ ПРЕСЕК 1-1

Стара општина-Кула (цртежи: ЗЗСК Ниш, на основу постојеће документације Завода из 1972.године, Л. Динић, 2023)

Подигнута је у другој половини 18. века, као зграда административне управе из турског времена. Сматра се да је подигнута кулуком Власотинчана, Грделичана и становника околних села за време владавине турског спахије Латиф бега, који је заузео знатне површине земљишта и створио чифлук. Кулу су Власотинчани откупили после укидања спахијског десетка 1839. године за 125.000 гроша.

Као грађевина у језгру вароши нераздвојив је део града, а симболика зграде својим просторним склопом, изгледом и отворима, одражава карактеристике тврђаве, што на неки начин говори и о локалној историји. Историја зграде није у великој мери разјашњена, нити позната, а прве озбиљније истраживачке радове спровео је Републички завод за заштиту споменика културе Београд, етнолог Надежда Пешић - Максимовић и архитекта Добросав Ст. Павловић.

Први истраживач који је описао ову грађевину је аустријски путописац Феликс Каниц, а назива је „турском кулом” и чак јединим историјским спомеником у Власотинцу.

О турској кули писао је М. Костић, описујући насељавање Власотинца:

...у другој половини 18. века, Турци су саградили камену Кулу са пушкарницама. Градили су је кулуком Власотинчани, Грделичани и становништво околних села. У њој је становао буљубаша са неколико сејмена, а боравиле су и харачлије у доба збирања десетка.

Костић сматра да је кула подигнута за потребе осигурања значајних попречних караванских путева, између осталог, у то време најкраћег пута који је повезивао Моравско-Вардарски са Цариградским друмом. Поред куле у самом Власотинцу, Костић наводи да су у околини постојале још две куле, на вису Стражи у долини Власине и на Градцу под Царином. Након ослобођења Власотинца од Турака, „Кула“ је служила као управа власотиначке општине, па зато носи назив “Стара општина”.

Извор: Народна библиотека Власотинце

Зграда старе општине, тзв. „Турска кула”, масивно је грађена са изузетно ојачаним зидним масама, велике дебљине и облика који подсећа на тврђаву. Слободно је грађена са свих страна, али је њено непосредно окружење било повезано одбрамбеним зидом и бедемом, стварајући добро брањено унутрашње двориште. Зграда је некада била опасана масивним зидом са пушкарницама, од кога се сачувао само мањи део са североисточне стране. Постојали су и камени бедеми са источне стране, који данас више нису видљиви, а према белешкама које су сачинили стручњаци Републичког завода за заштиту

споменика културе Београд, бедеми су уништени приликом изградње помоћних школских зграда 1954. године. Све ово указује на могуће постојање утврђеног комплекса који је доминирао благом падином ка реци Власини. По функцији, стилу и материјалу од којег је грађена, стара кула није личила на друге стамбене објекте у окружењу. Издвајала се и по томе што није имала искључиво стамбену функцију.

Првобитне идеје, након ослобођења од Турака, везане за ову грађевину биле су радикалне и планирало се њено потпуно рушење, како не би подсећала на време под турском управом.

Турска кула-Стара општина (фото: ЗЗСК Ниш)

Прве иницијативе за заштиту и рестаурацију Старе општине, покренуте су током 1963. године, а први озбиљнији истраживачки радови започети су 1971. године, и реализовани у наредном периоду. Архитектонска истраживања обављена су током 1971, док је пројекат завршен и предат општини 1972. године. Убрзо затим започело се са конзерваторско - рестаураторским радовима. Републички завод за заштиту споменика културе Београд, на челу са архитектом Добросавом Ст. Павловићем, успешно је реализовао радове на обнови и конзервацији.

Постојала је идеја да се ова зграда претвори у музејски објекат у коме би се изложила колекција етнографских, археолошких и нумизматичких предмета Христифора Црниловића (1886–1963), као и око 500 разгледница из свих крајева бивше Југославије. Збирка ипак није изложена у Власотинцу, већ је предата граду Београду који је за њен смештај обезбедио обновљено и рестаурирано старо здање, Манакову кућу. Касније је у њој планирано постављање сталне поставке старе српске графика 16. и 17. века, збирке Миодрага Нагорног, академског сликара, пореклом из Власотинца.

Турска кула-Стара општина (фото: ЗЗСК Ниш)

ГРАДИТЕЉСКО НАСЛЕЂЕ ВЛАСОТИНЦА

НАРОДНИ (СОКОЛСКИ) ДОМ

Зграда Народног (Соколског) дома (фотограмметрија: ЗЗСК Ниш, А. Никишић, 2023)

Соколско друштво у Власотинцу основано је 1909. године, на иницијативу Александра Црниловића, његовог млађег брата Уроша и учитеља Лазара Миљковића, под називом „Гимнастичко и патриотско друштво – Соко”.

Године 1910. друштво се трансформисе и добија назив Соколско друштво „Душан Силин – Власотинце”.

Соколско друштво је 27. априла 1926. године, упутило власотиначкој певачкој дружини „Његош”, читаоници и другим еснафским удружењима, предлог за изградњу Народног (Соколског) дома, а затим 1928. године и Вардарској бановини захтев за помоћ, али је он одбијен.

Да би се завршила градња дома у помоћ је притекао Влада Илић, индустријалац, син Косте Илића, Мумџије, који је приложио новац потребан за завршетак градње.

Зграда под називом „Народни дом” саграђена је 1929. године, средствима Власотиначког еснафа, Соколског друштва, Трговачког удружења, Певачке групе „Његош” и Народне књижнице и читаонице и имала је јавну намену.

Освећена је 19. октобра 1929. године. Иницијатор за изградњу је био доктор Радул Велашевић, угледни лекар у Власотинцу тог времена.

Приликом прикупљања средстава за изградњу и функционисање Народног дома установљене су титуле, односно Дом је имао своје Добротворе, Велике Добротворе, Утемељиваче, Помагаче и Почасне чланове, а новчана средства за рад обезбеђивана су од прихода са организованих забава, путем добровољних прилога, завештања имања дому, као и кроз годишњу уплату чланарина друштава која су уложила мање капитала при његовој изградњи.

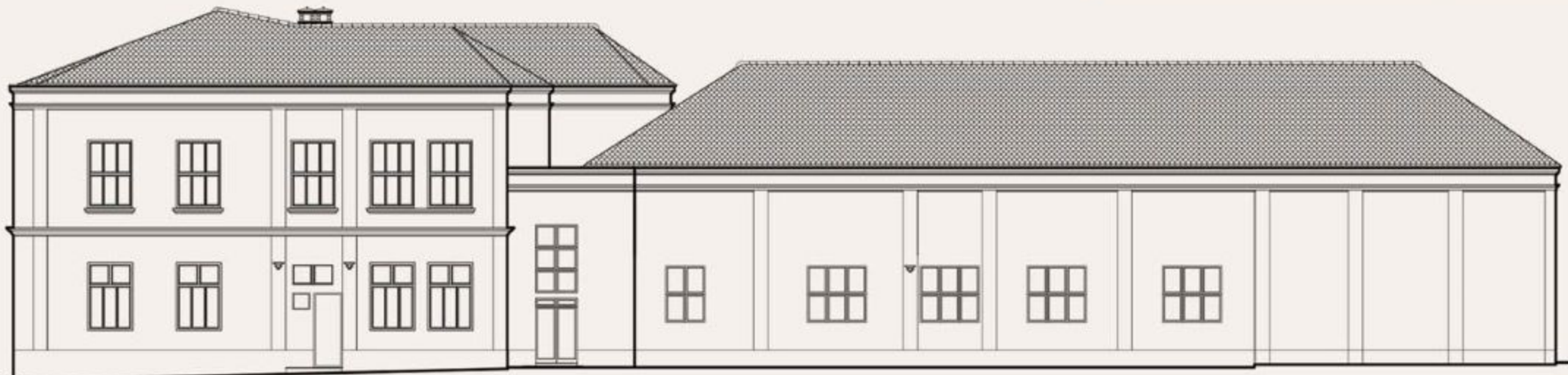

Од изградње 1931. до 1941. године Дом је активно радио. У њему се одвијао културни и уметнички живот Власотинца организовањем већег броја забава, приредби, игранки и матинеа. У њему су извођене и соколске вежбе, прославе различитих власотиначких удружења, и генерално сви важнији скупови у овом граду.

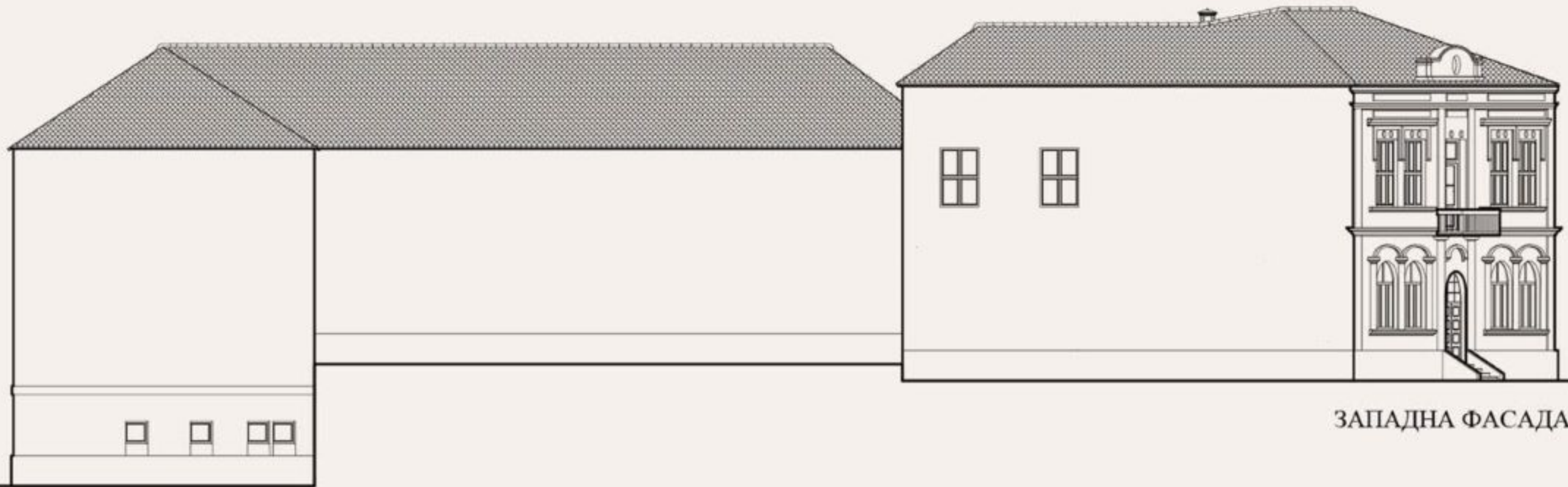
За време Другог светског рата сат кула која се налазила на југоисточном углу зграде срушена је од стране бугарских војника, а дом је делимично био оштећен.

После рата, до 1951. године овде је била смештена Женска занатска школа, а од 1951. до 1972. године, школа ученика у привреди. Након 1972. просторије дома користи спортска организација „Партизан” – друштво за телесно васпитање.

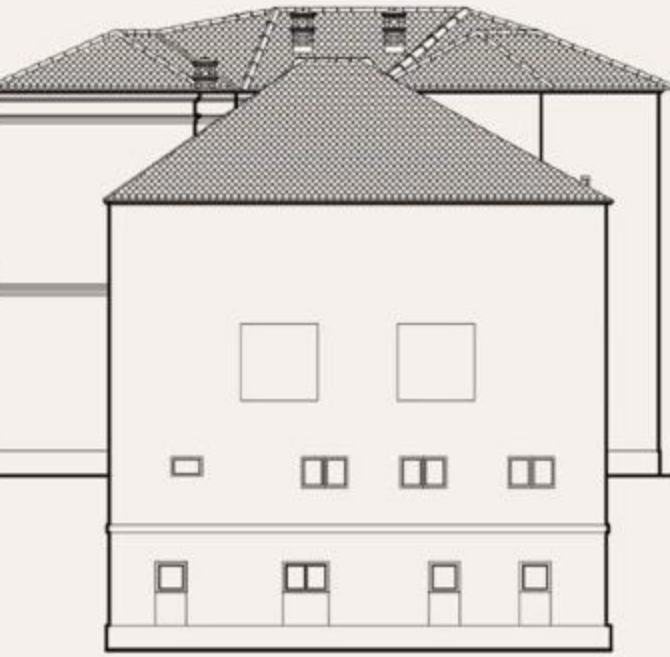
Почетком 2000. године неке од просторија у дому користио је локални лист „Власина”, локална телевизија „Власотинце” и локална радиостаница „Гага”, а у одређеним просторијама биле су канцеларије Друштва за едукацију Рома Власотинца.

ИСТОЧНА ФАСАДА

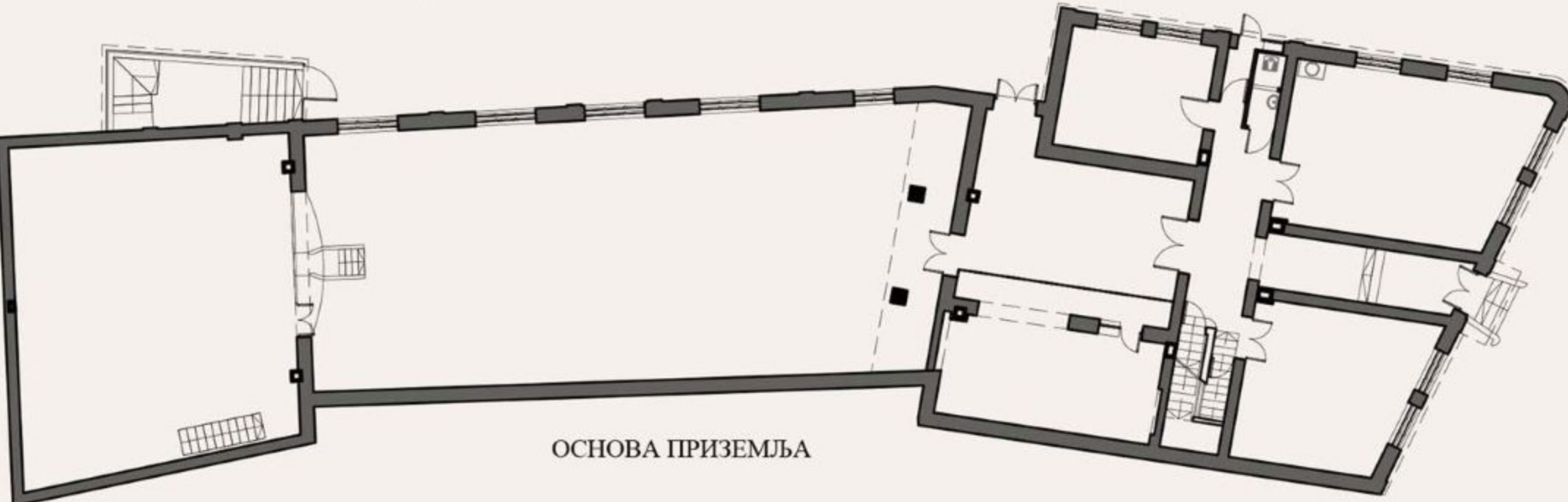
ЗАПАДНА ФАСАДА

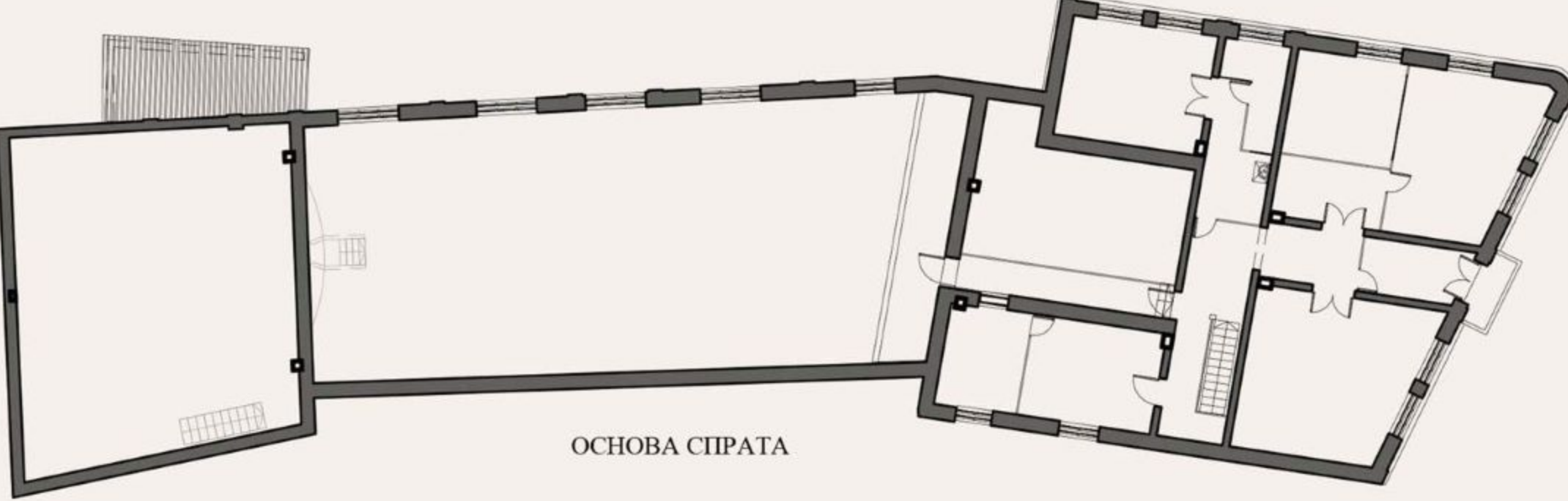
СЕВЕРНА ФАСАДА

ЈУЖНА ФАСАДА

ОСНОВА ПРИЗЕМЉА

ОСНОВА СПРАТА

Основе и фасаде (цртежи: ГРМинг, обрада: Л. Динић, 2023)

Прозори на уличној фасади (ортофотото: ЗЗСК Ниш, А. Никишић, 2023)

Објекат је издужене пологоналне основе, оријентисане приближно у правцу север-југ и чине га два корпуса, улични корпус са канцеларијама и део спортске дворане са бином. Спратности је По+П у делу спортске дворане, односно П+1 у делу канцеларија. Примењен је зидани конструктивни систем. Зидови су од опеке, а међуспратна конструкција је дрвена, као и кровна конструкција, а кров прати геометрију, али и висинске разлике појединих делова објекта.

Поштанска марница са Зградом Народног дома у Власотинцу (извор: Народна библиотека Власотинце)

ГРАДИТЕЉСКО НАСЛЕЂЕ ВЛАСОТИНЦА

КУЋЕ ПАРУНОВИЋА И ЂОРЂЕВИЋА

Кућа Паруновића (фотограметрија: А.Никшић, 2023.)

КУЋА ГЛИГОРИЈА ПАРУНОВИЋА

Стара кућа Паруновића саграђена је 1895. године као репрезентативна породична стамбена кућа, великих димензија, компактног, четвртастог облика у основи. Градио је Глигорије Ј. Паруновић, предузимач из Власотинца. Сачуван је архивски пројект постојећег стања куће из 1911. године, који је израдио окружни инжењер Јован П. Зрнић.

Кућа Паруновића и Ђорђевића (фото: А. Никшић, 2023.)

Кућа је слободна са свих страна у склопу просторног дворишта. Подрум се одликује масивним зидовима од камена, и зиданим ступцима и пиластрима на источном и западном зиду, који носе сводну конструкцију од опеке из три дела, на којима почива зграда. Над подрумом је приземни стамбени део, са централно постављеном и наглашеном улазном партијом. Улазни трем са луковима главно је обележје ове зграде, а одликује се масовним стубовима оивиченим пиластрима са канелурама и тосканским капителима. Изнад трема издиже се атика са написом власника Паруновића и годином градње. Кућа Гаврила Паруновића је у дужем временском периоду била напуштена. Породица Миленковић откупила је почетком 21. века ову кућу, са жељом да је обнови. У сарадњи са Заводом за заштиту споменика културе Ниш, 2000. године су радови на конзервацији и спроведени обнови, чиме је кући удахнут нови живот.

КУЋА МИЛАДИНА ЂОРЂЕВИЋА

Кућа Миладина Ђорђевића, источна фасада (цртежи: ЗЗСК Ниш, обрада: Л. Динић, 2024)

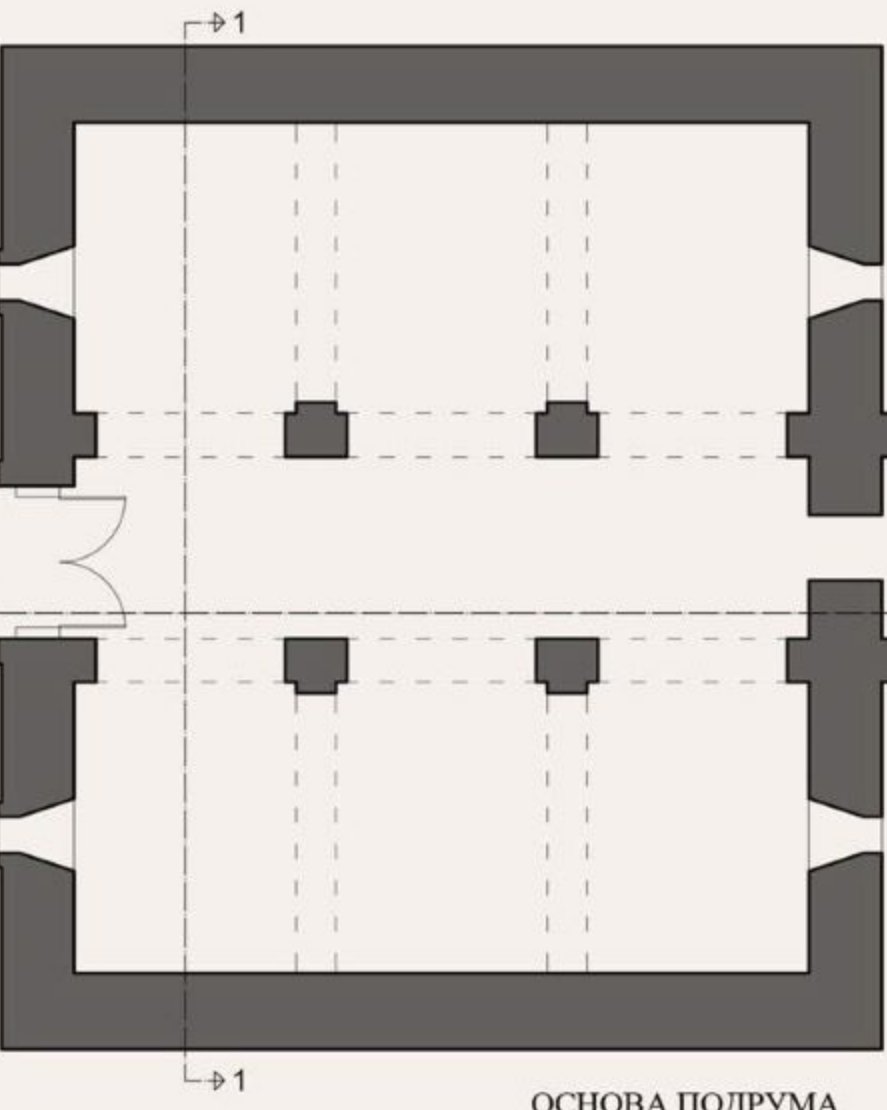
КУЋА БРАЋЕ ПАРУНОВИЋ

Стамбени слободностојећи објект високог естетског домета, представља најзначајније модерничко остварење у Власотинцу, и сведочанство високог достигнућа српске модерне с архитектонског и културно – историјског становишта.

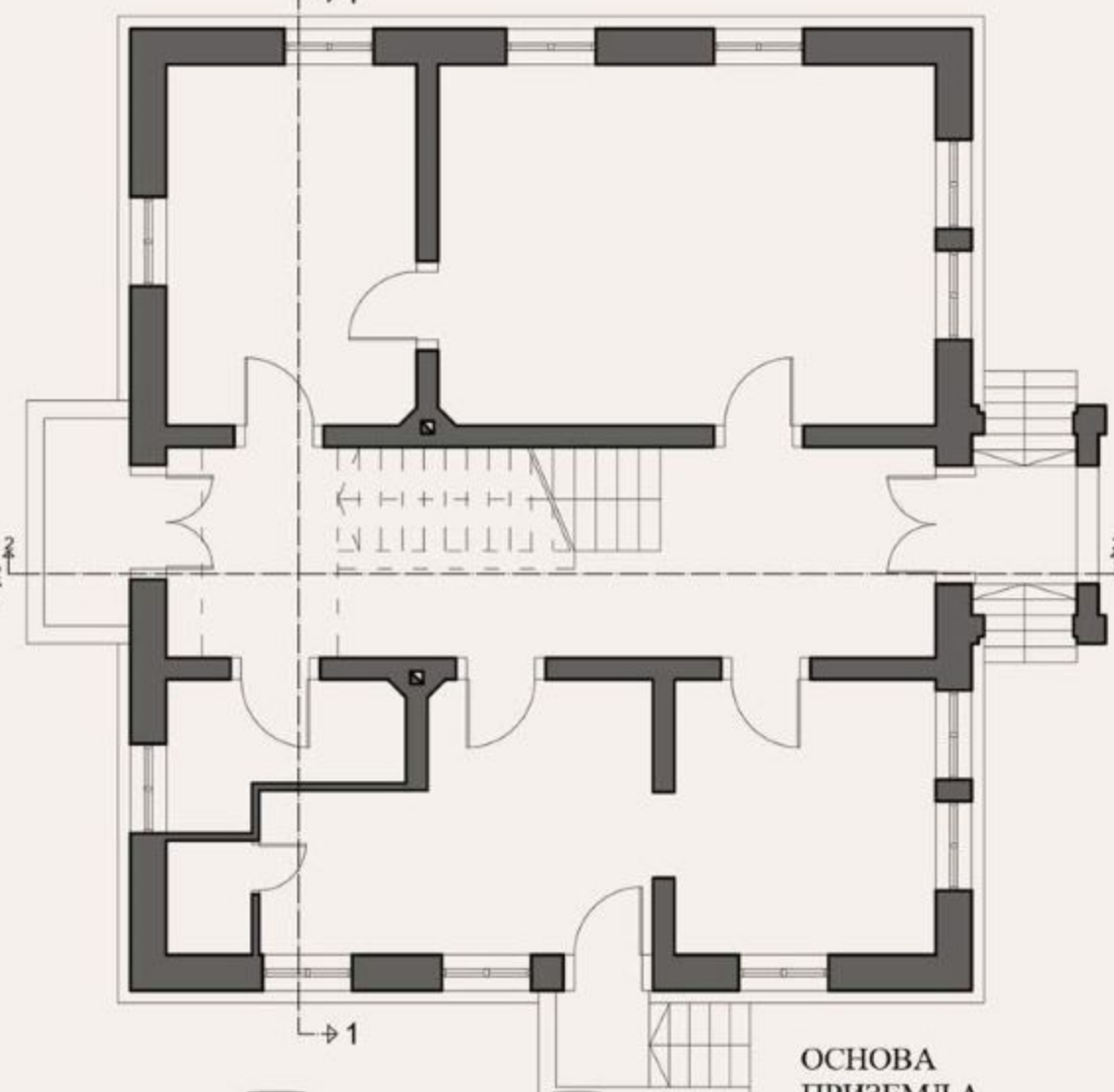
Градили су је браћа Христифор и Благоје Паруновић, трговци, који су живели у Београду. Христифор и Благоје били су рођаци са Гаврилом Паруновићем, Министром шума и грађевина, и сином Глигорија Паруновића, једног од првих власотиначких предузимача.

Кућа браће Паруновић (фото: ЗЗСК Ниш, И. Цветковић, 2023)

ОСНОВА ПОДРУМА

ОСНОВА ПРИЗЕМЉА

Кућа Глигорија Паруновића (цртежи: по архивском пројекту и фотограметрији, обрада: Л. Динић, 2023)

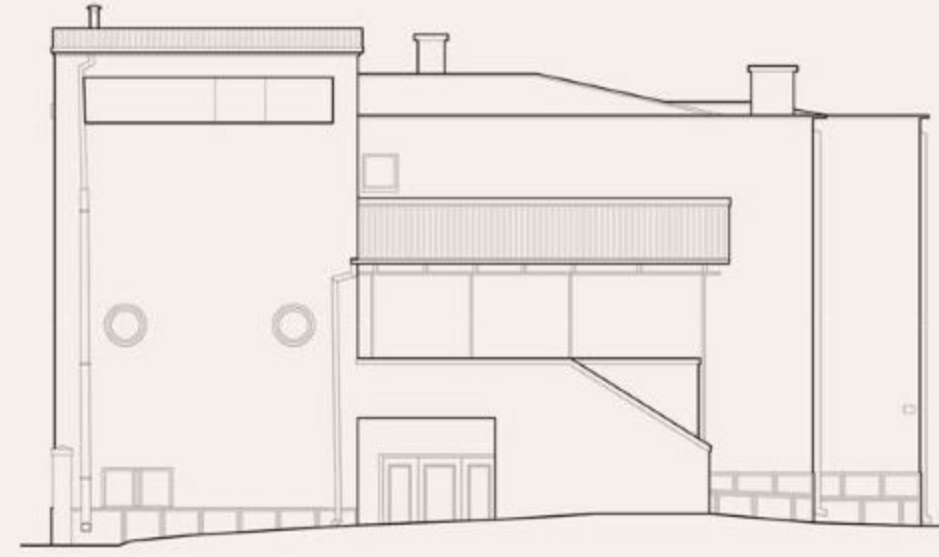
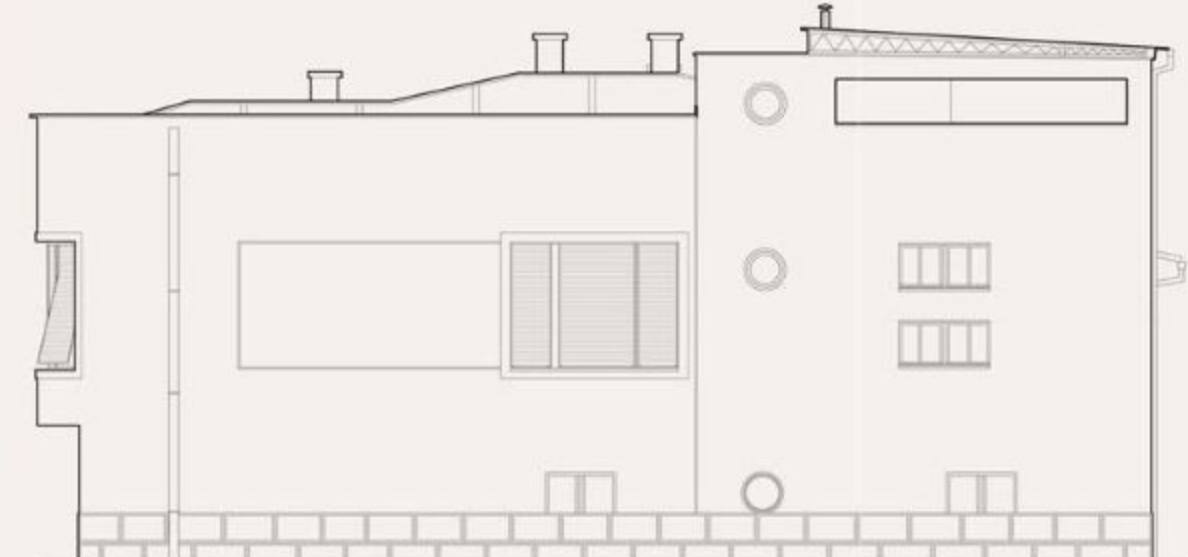
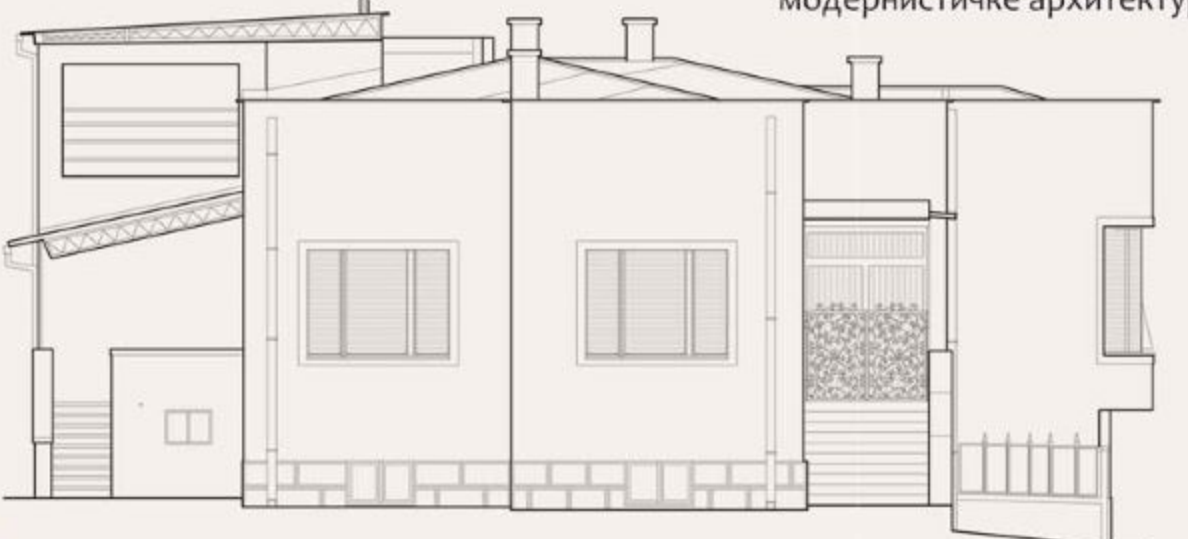
Кућу је изградио грађевински предузимач Миладин Ђорђевић, који се у Власотинце доселио из Црне Траве. Био је један од главних предузимача на изградњи Зграде Народне скупштине у Београду, као и на бројним другим зградама у престоници. Постоје подаци да је изградио цркве у Кумареву, Грделици и Нишкој Бањи, затим више лесковачких фабрика, зграде Соколског дома и Санаторијума у Лесковцу, као и Палату Милана Валчића у Власотинцу. Према породичном предању кућа је настала је као комбинација различитих скица и нацрта са којима се власник сусретао током свог печалбарења. Конципирана као једносратна и веома издужена грађевина, која се развија по дубини дворишта. Репрезентативност је остварена истакнутим полукружним углом зграде, над којим је ниска кула, над којом је наглашена купола.

Кућа Миладина Ђорђевића (фотограметрија: ЗЗСК Ниш, А. Никшић, 2023)

Истраживачи претпостављају да се ради о архитекти Милану Злоковићу, али потребно је спровести додатно истраживање за поуздано артибуирање ове грађевине. Својим основним елементима – функцијом, конструкцијом и формом, кућа има одлике модерничке архитектуре.

Фасада која се налази на углу улица Иве Лоле Рибара и Првомајске, формирана је у облику полукруга прекинута је пространим степеништем са кога се улази у хол. Дворишни део куће саграђен је у кубичној форми.

ГРАДИТЕЉСКО НАСЛЕЂЕ ВЛАСОТИНЦА

ПАЛАТА МИЛАНА ВАЛЧИЋА и КУЋА ТАСЕ ВАЛЧИЋА

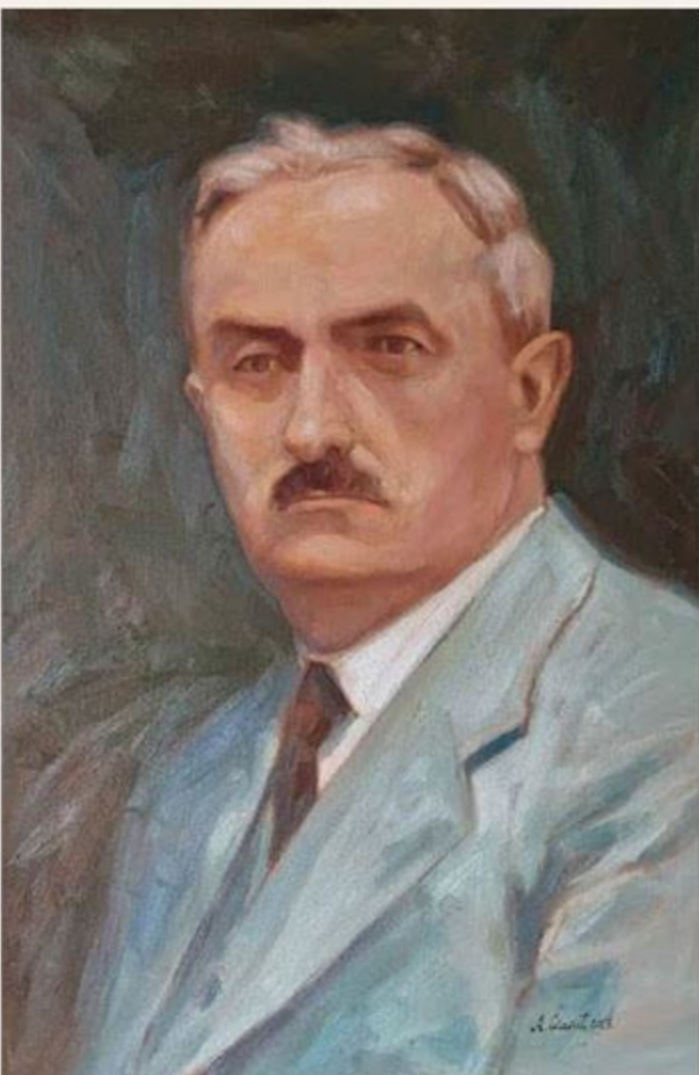

ПАЛАТА МИЛАНА ВАЛЧИЋА

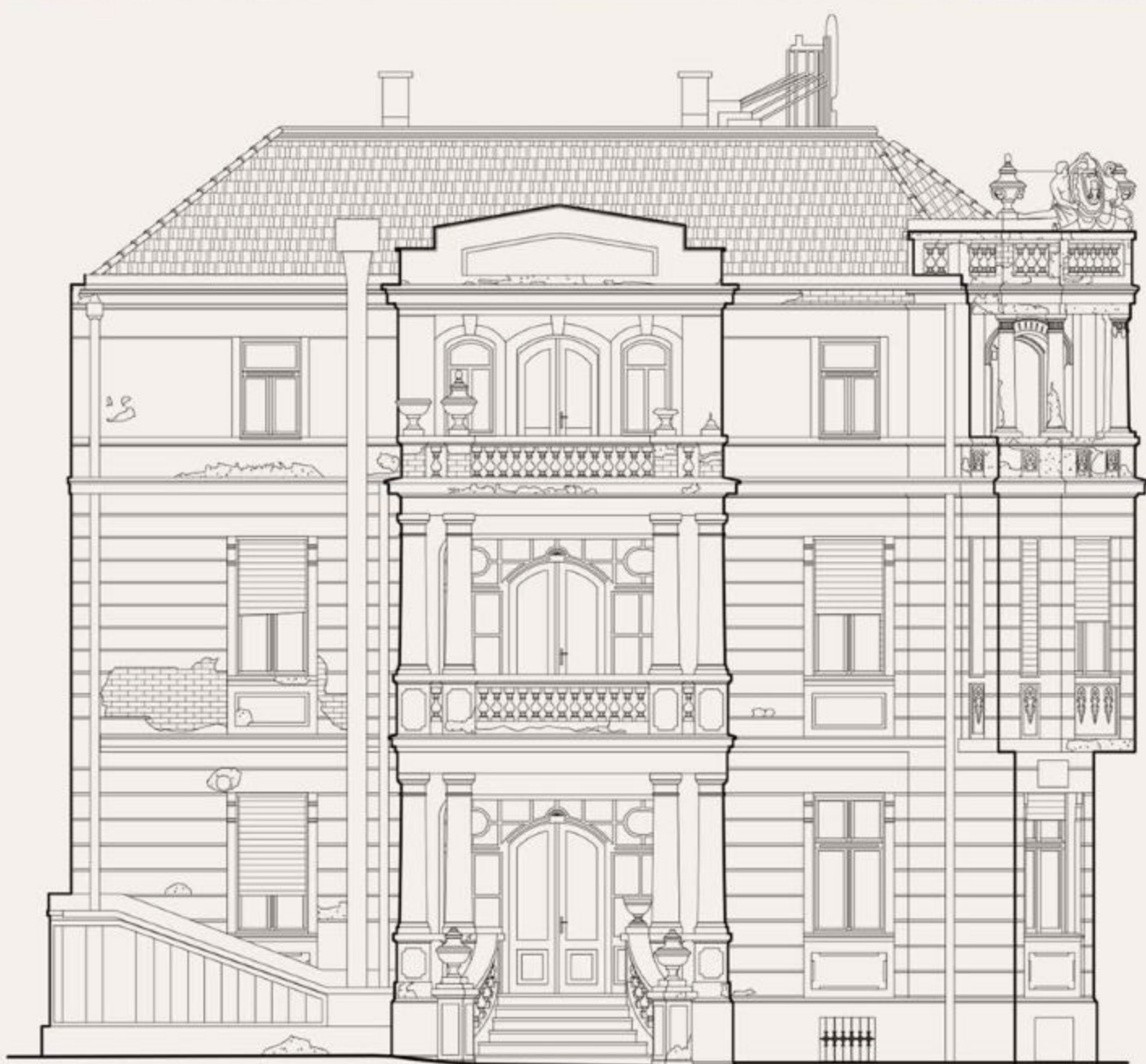
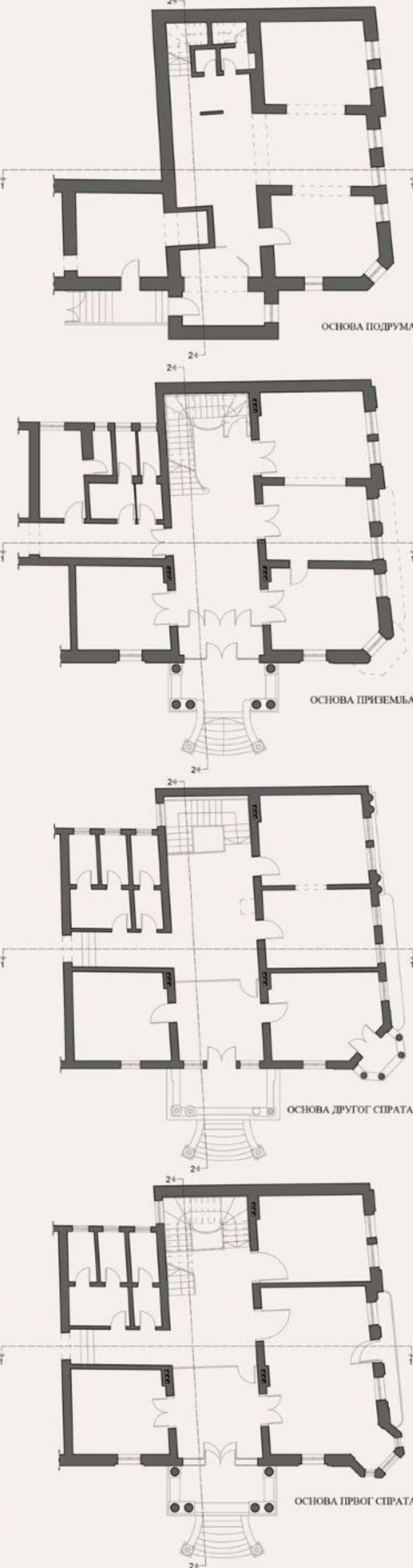
Није остао сачуван податак ко је пројектант палате, али се зна да је грађевинским пословима руководио предузимач Миладин Ђорђевић, из Црне Траве. Освећење темеља догодило се 1933. године, а изградња зграде завршена је 1934. године. Миланова палата грађена је као зграда за становање, репрезентативног карактера. Објекат је масивних димензија, има подрум, приземље и два спрата. Постављена је као угаона зграда са двориштем, оградом и металном капијом, при чему угао није на раскршћу две улице, већ према дворишном простору.

Милан Т. Валчић потиче из старе трговачке породице, за коју се претпоставља да је међу првима досељена у Власотинце. Истраживачи прошлости наводе да се око 1770. године доселио оснивач рода Валчића. Деда Милана Валчића, Хаџи Стаменко Валчић, обешен је у Нишу од стране Турака, а Миланов отац, Таса, био је познати винарски трговац.

Милан Валчић, био је чувени власотиначки банкар и извозник вина. Поседовао је и више локала и Власотинцу у којима су отворене прва Књижница и читаоница, као и прва штампарија. Милан Валчић се бавио виноградарством, а од 1937. године у Власотинцу је поседовао вински подрум. Милан је био солунац и капетан прве класе, ратовао у чувеном Гвозденом пуку, учествовао у оба балканска рата и Првом светском рату.

Милан Валчић (слика Александра Спасића)

ДВОРИШНА ФАСАДА

Палата Милана Валчића, основе и изгледы (цртеж: екипа Завода, 2023, обрада: Л. Динић, 2024)

УЛИЧНА ФАСАДА

КУЋА ТАСЕ ВАЛЧИЋА

Стамбено – трговачка кућа трговца Тасе С. Валчића је, по претпоставци, саграђена крајем 19. века, али тачан податак о њеној градње није познат. Кућу је наследио његов син Јосиф Т. Валчић, оториноларинголог који је живео у Нишу.

У спољној архитектури сачувана је пластична декорација на фасади. Поседује изванредну локацију, и одликује се једноставним и функционалним просторним решењима и солидном архитектонском обрадом.

Зграда се састоји из приземља, у коме су два дућана, и спрата са засебним улазом из некадашњег дворишта у оквиру кога је касније и Милан Валчић подигао своју палату. У приземљу је сада смештен један локал, а на спрату се налазе просторије Социјалистичке партије Србије и СУБНОР-а Власотинце.

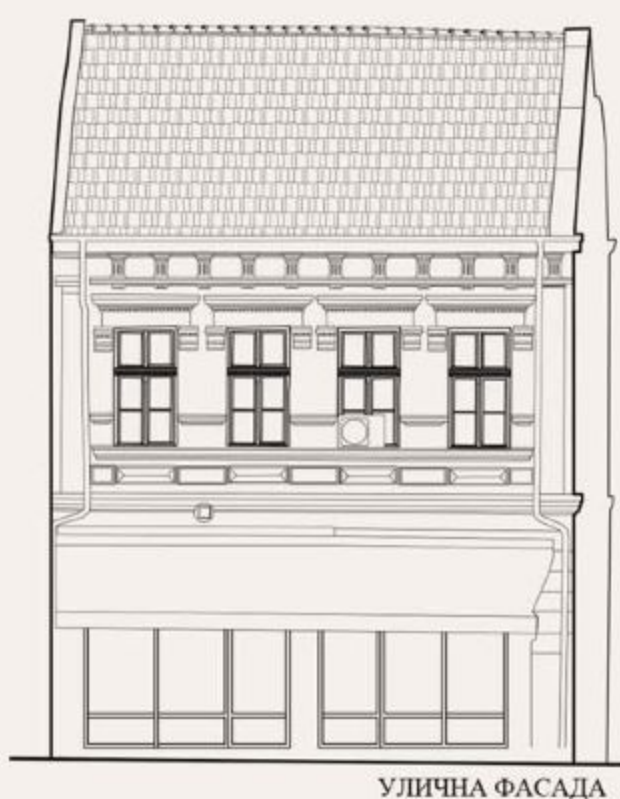
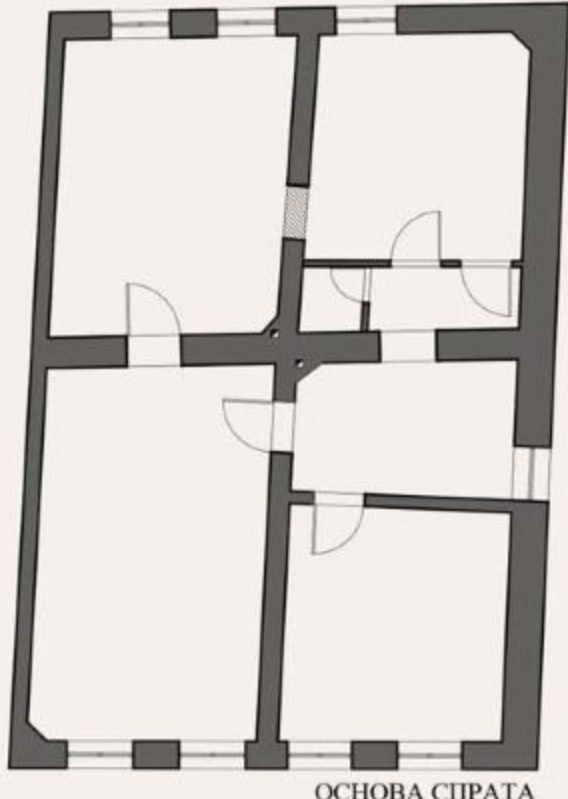
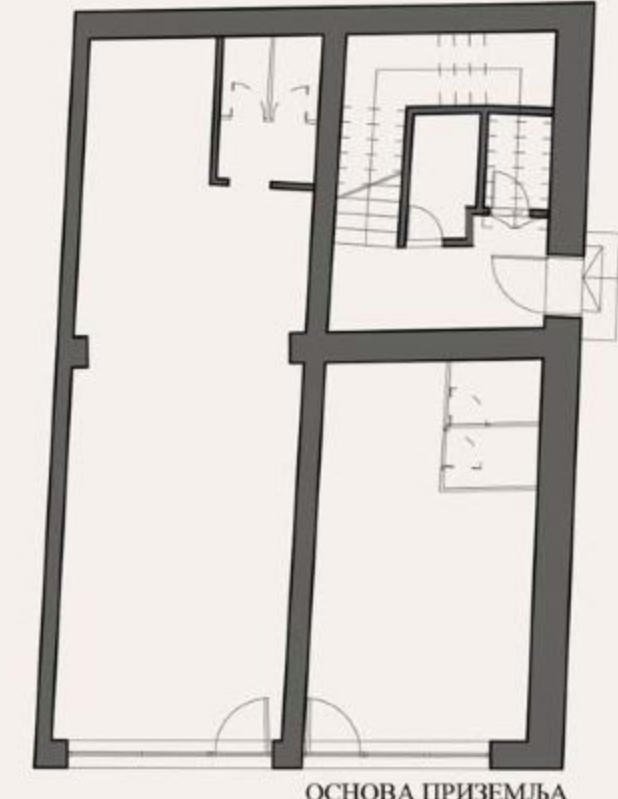
Главна, улична фасада је репрезентативна и одликује се широким фронтом са хармонично распоређеним прозорима у низу на спрату и пет масивних дрвених портала (излога) са дуборезним украсима у приземном делу.

Детаљ прозора (фотограметрија: А. Никшић, 2023)

Изглед куће Тасе Валчића (фото: И. Цветковић, 2023)

УЛИЧНА ФАСАДА

ДВОРИШНА ФАСАДА

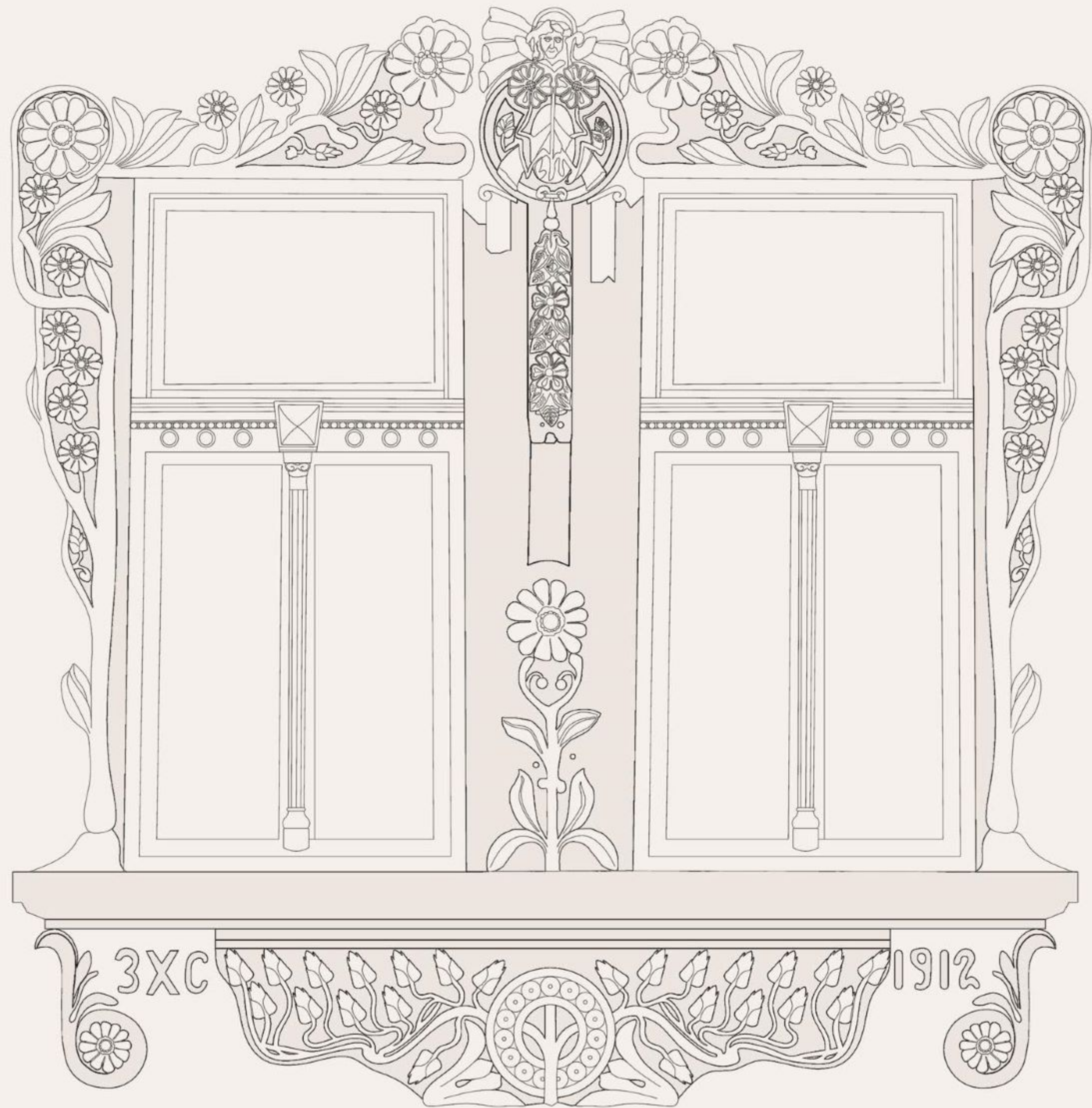
Власотинце – Студија заштите градитељског наслеђа, Заштита старе чаршије
Завод за заштиту споменика културе Ниш и Грађевинско-архитектонски факултет Универзитета у Нишу
Аутори: Ивана Цветковић, Ана Момчиловић Петронијевић, Ђорђе Стошић, Мирко Станимировић
Сарадници: Лазар Динић, Соња Станковић, Данијела Радовановић, Александар Никшић
Дизајн изложбе: Ивана Цветковић, Маријана Минић, Лазар Динић
Покровитељ: Министарство културе Републике Србије

ГРАДИТЕЉСКО НАСЛЕЂЕ ВЛАСОТИНЦА
СЕЦЕСИЈА

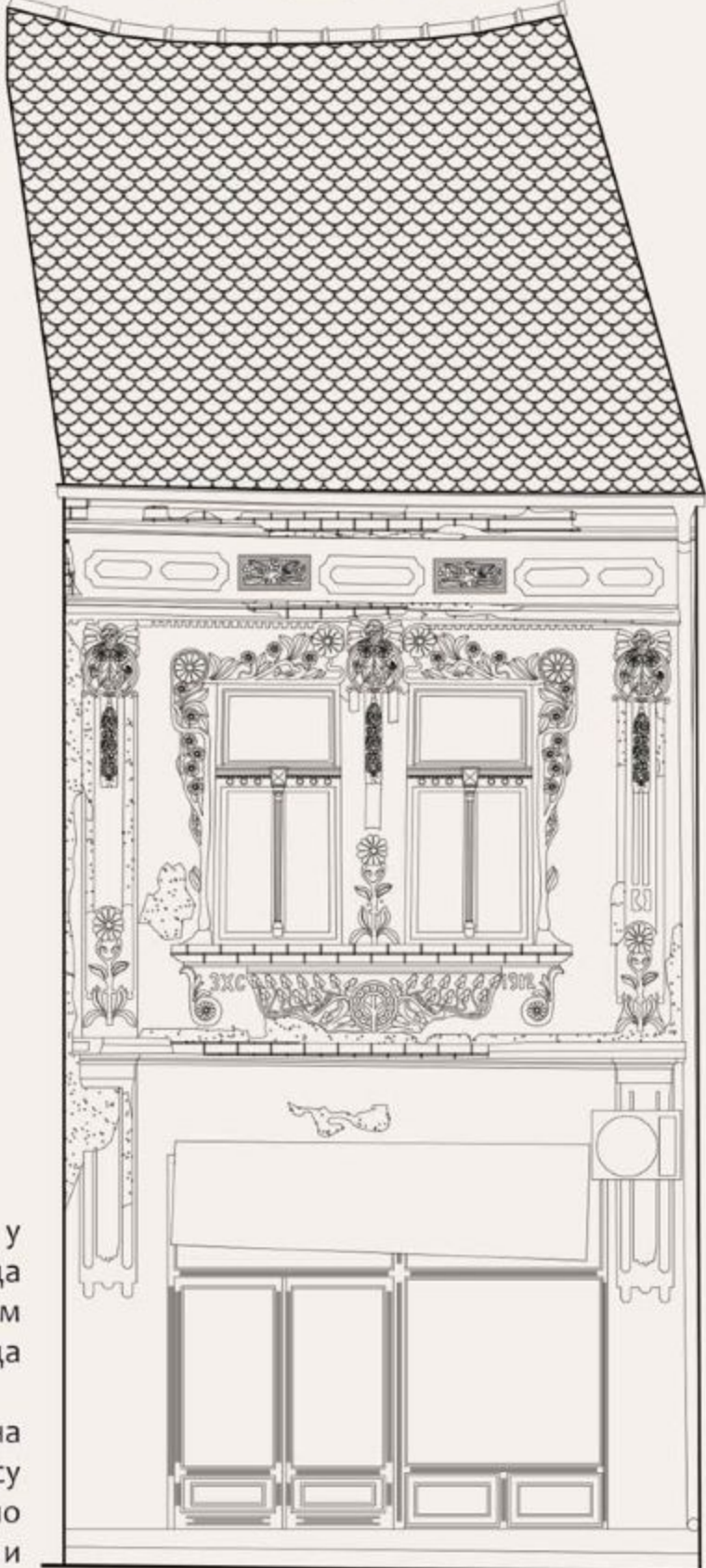
Спомен парк на Старомтрбачу у Власотинцу (фотограмetriја: ЗЗСК Ниш, А. Никишић, 2023)

Почетком 20. века почеле су да се граде зграде са сецесионистичким мотивима у Србији, а овај стилски правац убрзо је стигао и до југа Србије. Репрезентативни примери овог правца у Власотинцу су спратна зграда Влајка С. Такића, на почетку Немањине улице и угаона зграда браће Сеизовић у Улици 12. бригаде, обе грађене 1900. године.

КУЋА ЗАХАРИЈА СТАМЕНКОВИЋА

Најпотпунији стилски израз сецесије у Власотинцу остварен је на згради Захарија Хаџи Стаменковића из 1912. године, у Душановој улици. Кућу је 1912. године градио Захарије Хаџи Стаменковић. Представља аутентично сведочанство свога времена високих архитектонских вредности и значајан допринос историјском градитељском наслеђу Власотинца. Изражена је декоративност фасаде, прецизног извођења, складних пропорција и односа.

Улична фасада и детаљ декорације око прозора (снимили: екипа Завода, 2023, обрада: Л. Динић, И. Цветковић, 2024)

Улична фасадна раван поседује богату флоралну пластику изведену у малтеру. Допадљивост и пластичност сецесијског израза наглашени су у обради спрата где су два прозорска окна украшена пластичном биљном декорацијом. Биљни орнаменти уоквирују прозорске отворе и састављају се у картушу, коју чини стилизовани цвет, а налази се у доњој зони. На бочним странама фасаде су стилизоване биљне траке које се при врху спајају, а изнад њих су антропоморфни сецесијски декори са женским лицем. Испод оба прозора је богата декорација у виду биљних преплета. Лево су иницијали власника „ЗХС“, а десно је година изградње, 1912.

Спратна зграда Влајка С. Такића (фото: А. Никишић, 2023)

Сецесионистичке одлике архитектуре у Власотинцу појавиле су се истовремено када и у већем делу Србије, али су на овим просторима примењене бојажљиво и никада потпуно. Већина зграда, на којима је примењена сецесионистичка декорација, задржале су стару академску структуру зграда, односно имају класично архитектонско обликовање и примену облика архитектонске пластике, у чијим оквирима је уметнута сецесионистичка декорација.

КУЋА СРЕТЕНА ФИЛИПОВИЋА

Зграда по својој концепцији, архитектури, и волумену представља вредан пример грађанске стамбене архитектуре са тежњом власника да се као таква истакне. Постављена је на регулационој линији мирне стамбене улице са изузетном локацијом у ширем центру градског урбаног језгра. Конципирана је као слободностојећа градска кућа са издигнутум соклом од камених блокова правилног облика, са два прозора сутерена са решеткама и приземљем над њом. На фасади се истиче декоративна пластика. Дворишна ограда са испуном од плетене жице, обликована је у складу са двориштем, вртом, помоћним објектом и прилазом, посебно у погледу организације једног породичног стамбеног простора, и у складу са културом становања између два светска рата. Нови власници су кућу обновили и сачували.

Кућа Сретена Филиповића (фото: ЗЗСК Ниш, И. Цветковић, 2023)

КУЋА БРАЋЕ СЕИЗОВИЋ

Кућа браће Тодора и Захарија Сеизовића, грађена је на прелазу из 19. у 20. век, као пословно-стамбена зграда. Пружа аутентично сведочанство свога времена високих архитектонских вредности, и једну од ретких зграда са сецесионистичким стилом. Иако знатно измењеног спољашњег изгледа, кућа је у основи задржала свој првобитни изглед и представља сведочанство и одраз насталих потреба и схватања нарастајућег српског грађанског слоја у Власотинцу са почетка 20. века. Власник дела куће спровео је реставраторске реадове и вратио јој првобитни изглед и сјај.

КУЋА ВЛАЈКА ТАКИЋА

Кућа Влајка С. Такића припада градском наслеђу Власотинца са почетка 20. века. Састоји се из приземног, спратног и мансардног дела. У оквиру централног градског језгра зграда заузима истакнути положај, тако да својом појавом представља материјално сведочанство урбаног развоја градског језгра Власотинца. Изразито декоративно обрађеном фасадом на спрату представља украс овог дела града. Спратна стамбено – пословна зграда Влајка С. Такића у Власотинцу издваја се обрадом фасаде у духу класицизма са призивом сецесије. Постављена на истакнутом месту, начином градње, пропорцијом, избором и композицијом декоративних елемената представља веома успело архитектонско решење.

Кућа браће Сеизовић, улична фасада (снимили: екипа Завода, 2023, обрада: Л. Динић, 2024)

ГРАДИТЕЉСКО НАСЛЕЂЕ ВЛАСОТИНЦА

КУЋЕ БОШКОВИЋА И ЦВЕТАНОВИЋ

Куће Бошковића и Цветановића (фотограмetriја: ЗЗСК Ниш, А. Никишић, 2023)

Кућа власотиначког трговца и власника више локала у Власотинцу Спиридона Б. Бошковића, грађена је као монументална породична кућа , у периоду од 1924. до 1926. године.

То је висока спратна кућа са елементима националног стила у архитектури, и са неком врстом псеудо-сецесионистичких детаља. Кућа има изразито широк улични фронт, наизглед симетрично организован тако да је у средишту полукружно засведени колски улаз, који заједно са полукружним балконом на првом спрату и оградом од кованог гвожђа доминира фасадом.

Лево од засведеног пасаж налазио се млин, покретан водом из оближње речице Пешкине долине, која је зиданим каналом (вадом) преусмерена до куће. Канал је по затварању млина изгубио функцију, и затрпан је.

О постојању млина у овој кући данас сведочи воденични камен који и даље стоји у дворишту. Читав десни део приземља, од пасаж до краја зграде заузима простран вински подрум, који се заправо налази на коти тла. Како би формирали користан и отворен простор градитељи су употребили иновативна решења. Једини ослонац унутар пространог винског подрума је централно позициониран масивни зидани стуб у облику крста. Зидани лукови и масивне гвоздене утеге, у подужном правцу, управно на уличну фасаду, представљају носеће конструктивне елементе.

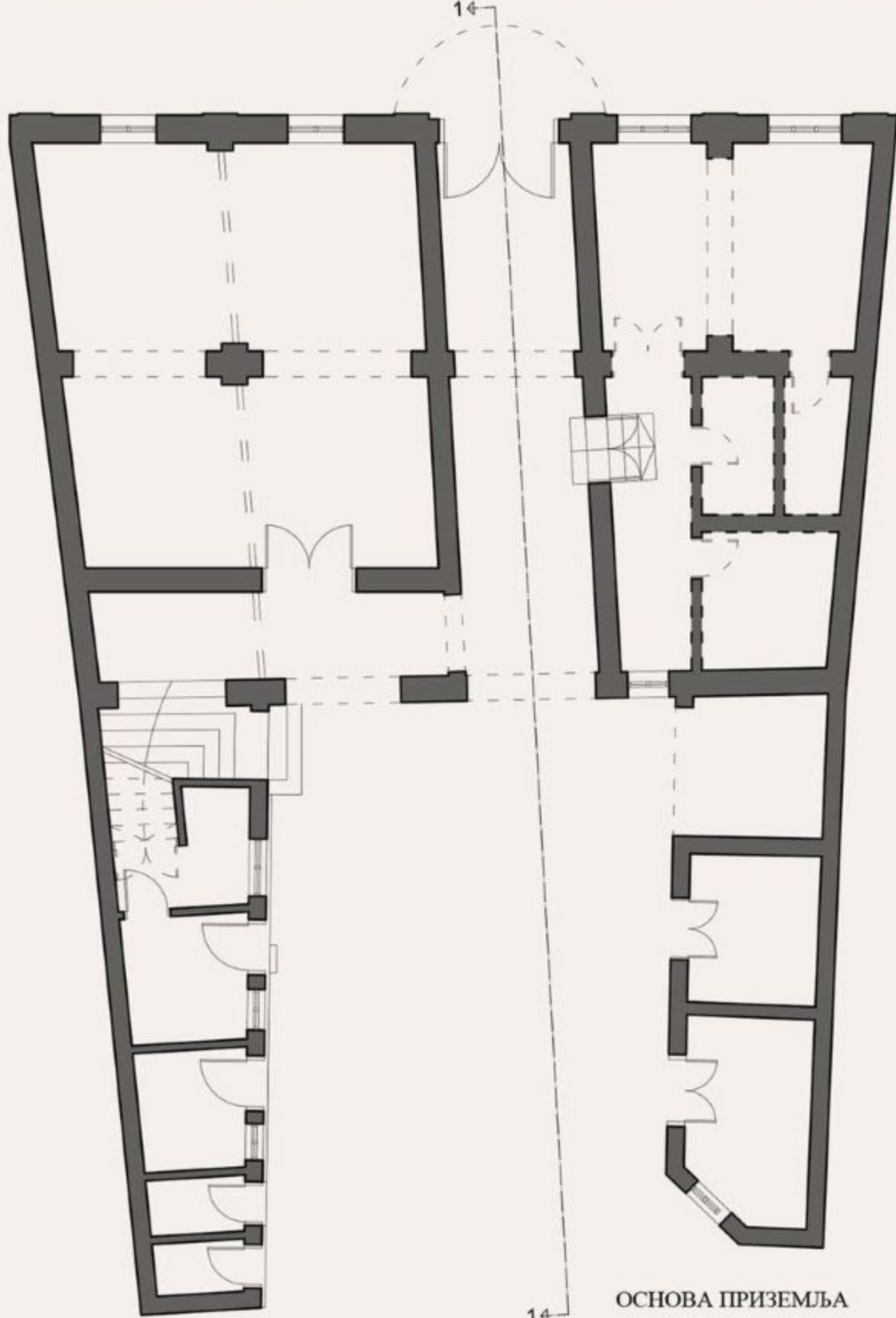
Спратни део куће прати распоред носећих зидова приземља, тако да се над отвореним тремом у приземљу, налази застакљени ходник на спрату, који наставља да се протеже изнад пасаж у приземљу и излази на балкон.

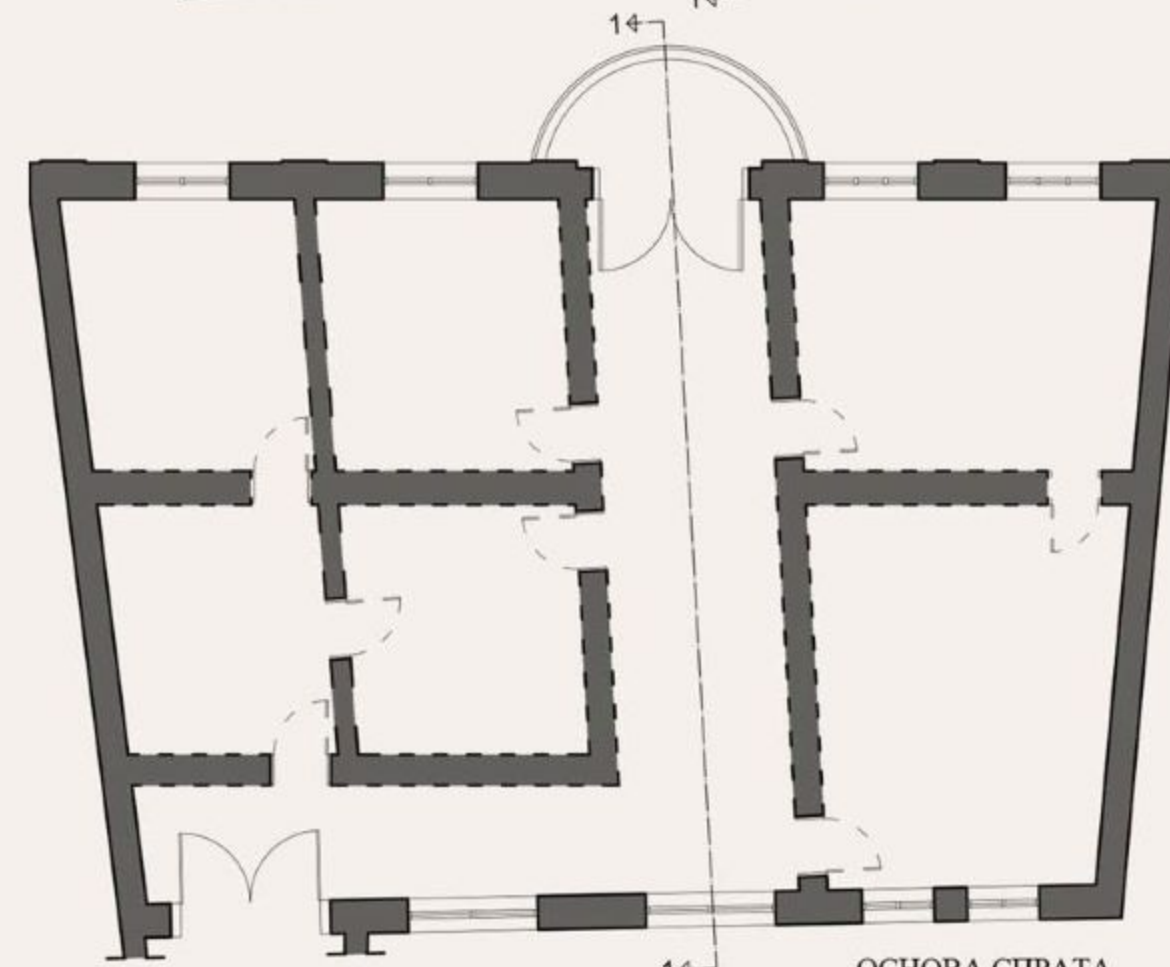
СЕВЕРНА ФАСАДА

фотограмetriја: ЗЗСК Ниш, А. Никишић, 2023.

ОСНОВА ПРИЗЕМЉА

ОСНОВА СПРАТА

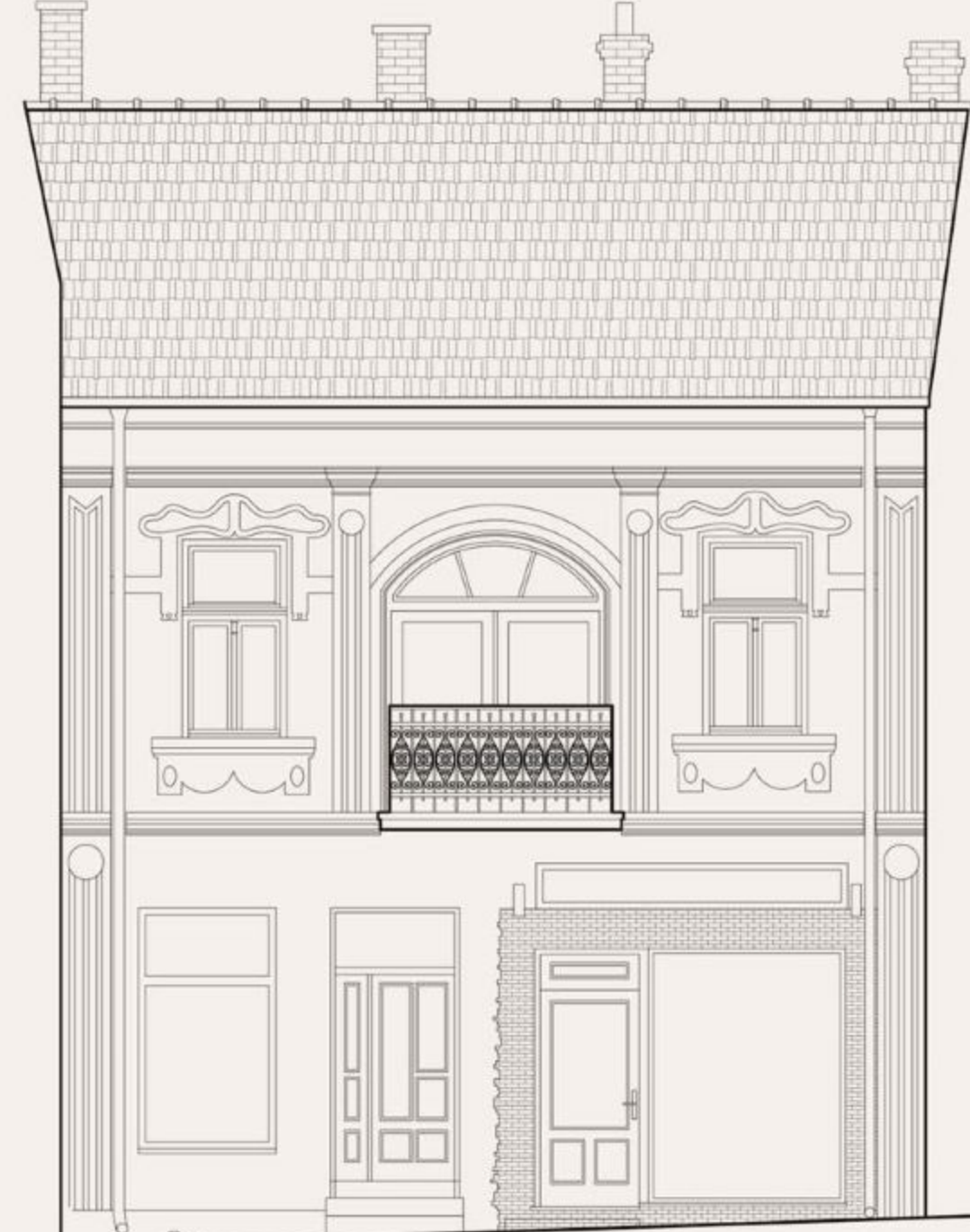
цртежи: (снимили: екипа Завода, 2023, обрада: Л. Динић, 2024)

фотограмetriја: ЗЗСК Ниш, А. Никишић, 2023.

фотограмetriја: ЗЗСК Ниш, А. Никишић, цртеж: Л. Динић, 2023.

УЛИЧНА ФАСАДА

Кућа Живојина Цветановића Американца грађена је 1926. године као пословно-стамбена зграда. Објекат је убрзо након изградње, 1932. године продат браћи Кованцић. Потомци Кованцића и данас су делимични власници куће. Убраја се међу градске куће високог стамбеног стандарда и јединственог архитектонског концепта у оквиру просторне целине. Својим архитектонским квалитетима представља значајан допринос целокупном ансамблу старочаршијских кућа пошто је у великој мери сачувала аутентичност, оригинални архитектонски изглед и конструктивни склоп.

Приземље се састоји од независна два локала, са засебним улазима који су у директној вези са главном улицом. Два улаза у локале, и два излога, истих димензија, изворно су, ритмично били постављени у приземљу зграде. Кота пода локала првобитно се налазила скоро у истој равни са тротоаром. Накнадним интервенцијама оригинални изглед излога и улазних врата у локале је занемарен, као и аутентична малтерна обрада. Изглед, габарит и величина излога на десном делу зграде потпуно је промењена. Спратни стамбени део зграде је са нешто више украса него у приземљу. Декорација спратног дела нарочито наглашава витке дрвене прозоре који се налазе лево и десно од централно постављених засведених двокрилних врата излаза на балкон. Балкон је додатно наглашен декоративном оградом од кованог гвожђа.

ГРАДИТЕЉСКО НАСЛЕЂЕ ВЛАСОТИНЦА

ПОРОДИЧНЕ КУЋЕ

Породична кућа Димитрија Поповића (фотограметрија: ЗЗСК Ниш, А. Никшић, 2023)

Онуфрије Поповић (1856–1915) био је парох намесништва власотиначког, свештеник и прота и један од истакнутих Власотинчана. Службовао је најпре као парох крушевички од 1875. до 1895. године, када је премештен у Власотинце. Ухапшен је крајем 1915. године и на зверски начин убијен недалеко од Власотинца у ноћи између 6. и 7. децембра 1915. године.

Димитрије Он. Поповић (1886–1940) је завршио Учитељску школу у Алексинцу, и постао власотиначки учитељ. Учествовао је у балканским ратовима и Првом светском рату као резервни официр у Моравској дивизији другог позива. У току Првог светског рата, заједно са својом четом, прешао је преко Албаније. Одликован је орденом Св. Саве IV степена за заслуге према држави и допринос у току рата, а као официр носио је четири златне и једну сребрну медаљу за храброст.

По завршетку рата вратио се на учитељску дужност, да би 1920. године почео да се активно бави политиком као припадник Народне радикалне странке.

Породица Поповић (извор: из приватне архиве Миливоја Поповића)

Кућа Димитрија Поповића подигнута је 1928. године као породична вила угледне власотиначке породице Поповић. Распоредом маса и отвора, као и заступљеном декорацијом на фасади, и складно укомпованом каменом оградом са пољима од кованог гвожђа, представља јединствен пример vile у Власотинцу.

Детаљ каменог камена (фото: ЗЗСК Ниш, А. Никшић, 2023)

Изнад истуреног главног улаза, на страни окренутој према дворишту, извучен је полукружни балкон украшен имитацијом балустраде од бетона, док је улична фасада акцентована озиданим балконом.

Радул и Ана (Доманска) Велашевић су се упознали 1922. године у Прагу и убрзо венчали. Већ 1924. године дошли су у Власотинце, где су наставили да живе и раде све до 1946. године.

За то време успели су да у Власотинцу покрену низ дешавања и да се укључе у рад многих удружења.

На њихову иницијативу покренута је акција довођења здраве воде за пиће и изграђене су четири јавне чесме, а једна од њих је и спомен чесма у центру града.

Учествовали су у унапређењу соколског покрета, а Радул је био председник овог друштва у периоду од 1925–1940. године. Били су чланови певачке дружине “Његош”. По завршетку Другог светског рата, 1946. године, брачни пар Велашевић напушта Власотинце, пошто Радул добија премештај на место управника поликлинике у Београду.

Кућа Радула и Ане Велашевић (извор: Власотинце које не бледи)

Кућа Радула и Ане Велашевић настала је почетком четврте деценије 20. века, у периоду када полако долази до напуштања начела постакадемске архитектуре. Грађена је за наручиоце Велашевиће, власотиначке лекаре Радула и Ане. То је спратна зграда постављена на углу улица Лоле Рибара и Ивана Милутиновића.

Над балконским вратима, на полукружном угаоном делу, је натпис Др. Р. и Др. А. ВЕЛАШЕВИЋИ. На атици, која прати заобљену форму објекта, је назначена година изградње (1930). Централни део атике је нешто виши у односу на бочне и од њих је одвојен правоугаоним стубовима који полазе са нивоа кровног венца.

Породична кућа Јована П. Јовића (фотограметрија: ЗЗСК Ниш, А. Никшић, 2023)

Кућа Јована П. Јовића, са називом “Вила Милче” саграђена је 1924. године. Стилским одликама кућа се издваја од осталих власотиначких кућа, чиме сведочи о посебном укусу првобитних власника и даје печат архитектури Власотинца. Изузетна по облику, ова атрактивна кућа поседује две стамбене јединице. Кућа је према уличној регулацији оријентисана ужом страном, а просторије се развијају по дубини парцеле.

Јован П. Јовић, рођен је 1885. године у Власотинцу. Завршио је учитељску школу у Алексинцу. Ова учитељска школа је 10. фебруара 1896. пребачена из Београда у Алексинац и имала је велики значај за историју јужне Србије.

Јован П. Јовић постаје учитељ, затим школски надзорник и народни посланик. Имао је чин резервног капетана прве класе. За марљиву и брижљиву службу на пољу развоја просвете одликован је медаљом за ревносно службу.

Влајко Коцић Пурјак (1886–1928) рођен је у Власотинцу 14. јануара 1886. године, од оца Николе Коце Стојановића и мајке Параскеве рођене Газибарић. Био је српски политичар, адвокат, народни посланик и Министар поште и телеграфа (1927–1928).

Основну школу завршио је у родном Власотинцу, гимназију у Врању и Нишу. Дипломирао је на Правном факултету 1910. године у Београду и добио звање адвоката. Студије је потом наставио у Швајцарској, а након годину дана се вратио у Србију како би служио војску. Био је учесник Првог светског рата, са српском војском је прошао Албанску голготу, заједно са својим млађим братом Драгутином Коцићем, који је био припадник српске краљевске коњице.

Постављен је за секретара Министарства унутрашњих дела, а 1917. године и секретара посланства Краљевине Србије у Лисабону. Након рата се вратио у Београд, где је отворио адвокатску канцеларију. Године 1920, је први пут изабран за народног посланика у врањском округу, а након избора 1927. године изабран је за министра.

Јован Димитријевић

Јован Димитријевић Американац (1896–1964) рођен је у селу Црнатово, као син Васиљка и Ђике Анђелковић. У трећој години остао је без мајке, а већ са деветнаест година, у јесен 1915. године, је отишао у рат. Повлачио се са српском војском преко Албаније, дошао до Крфа и Бизерте. Рањен је на Солунском фронту 1916. године. Демобилисан је 1919. године и већ 1920. године је отишао у Америку.

Након осам проведених година у САД, враћа се у Власотинце, 1928. године, и жени Надеждом Прикић, ћерком Пеше и Васке Прикић. Саградио је кућу са мањим подрумом у ул. Иве Лоле Рибара, и у прво време се бавио трговином дрвене грађе. Убрзо се преоријентисао на производњу вина и алкохолних пића. Изградио је вински подрум “Димитријевић и Тонејц”, капацитета 35 вагона грожђа и 10 вагона ракије. Подрум је радио од 1937. године до почетка Другог светског рата. По завршетку рата народна власт 1947. године конфисковала сву имовину, а њега прогласила за ратног профитера и послала на петогодишњу робију. Део одузете имовине му је враћен након правне борбе.

Кућа Јована Димитријевића (ЗЗСК Ниш, И. Цветковић, 2023)

Кућа Влајка Коцића (ЗЗСК Ниш, И. Цветковић, 2023)

Влајко Коцић Пурјак (извор: породична архива Николе Коцића)

ГРАДИТЕЉСКО НАСЛЕЂЕ ВЛАСОТИНЦА

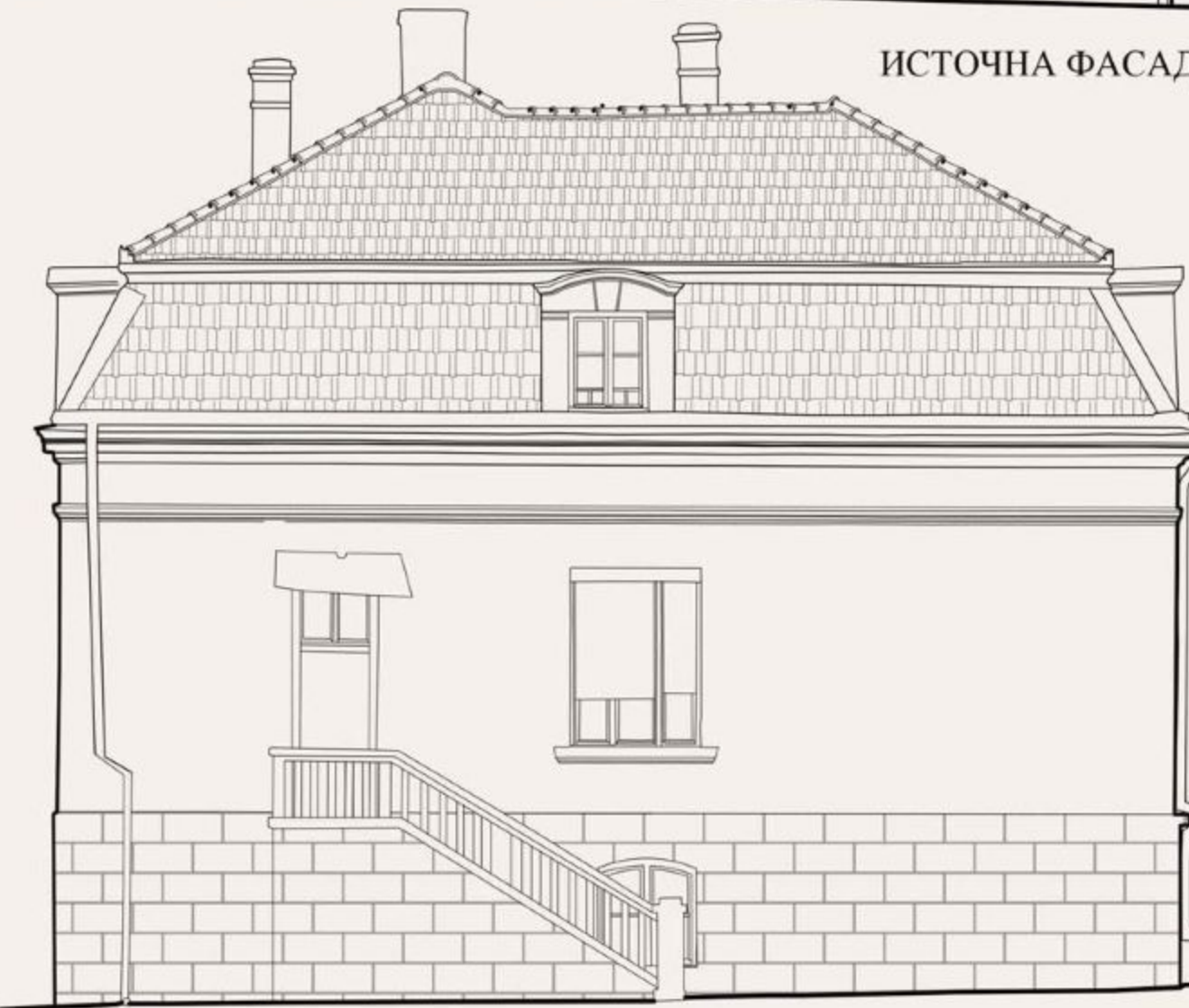
КУЋА ПРОКЕ МИЈАЈЛОВИЋА

Кућа Проке Мијајловић (фотографија: С. Станковић, 2023)

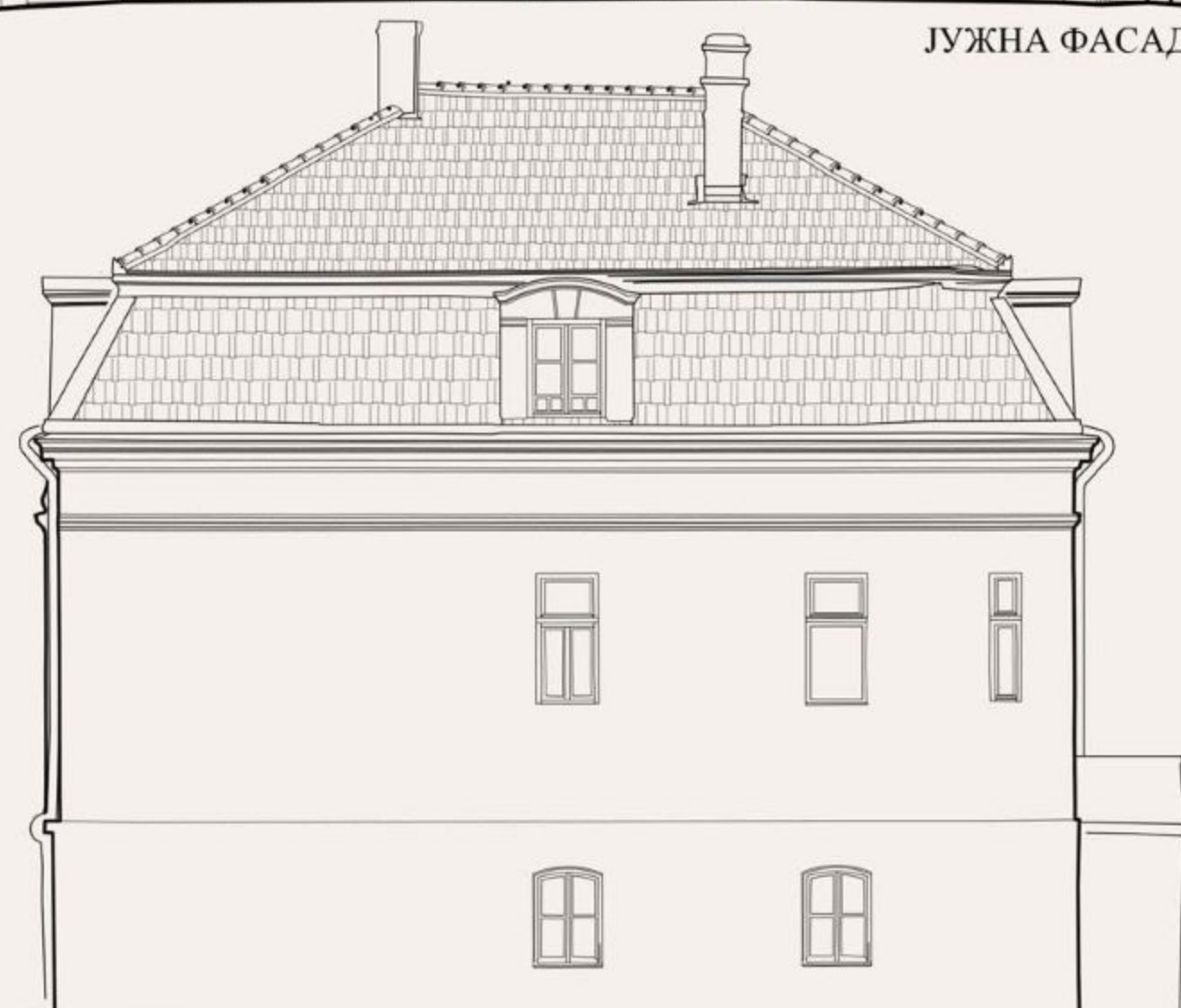
ИСТОЧНА ФАСАДА

ЗАПАДНА ФАСАДА

ЈУЖНА ФАСАДА

СЕВЕРНА ФАСАДА

Кућа Проке Мијајловић, изгledi (цртеж: екипа Завода, 2023, обрада: С. Станковић, 2023)

Кућа Проке Мијајловић представља значајан допринос непознатог аутора формирању архитектонског лика шире централне зоне Власотинца. Заузима посебно место својим архитектонским и уметничким вредностима, а доприноси историјском, урбанистичком и културном значају. Зграда је скоро у целости сачувала првобитни изглед. Сведочанство је развоја репрезентативних стамбених објеката почетком прошлог века у Власотинцу, са монументалним ефектом и хармоничним складом у композицији и детаљу. Представља висок домет у градитељском наслеђу Власотинца.

(ортофото: ЗЗСК Ниш, А. Никшић, 2023)

Ограда (фото: ЗЗСК Ниш, И. Цветковић, 2023)

(фото: ЗЗСК Ниш, С. Станковић, 2023)

Овај репрезентативни стамбени објекат показатељ је процеса постепеног модернизовања академских форми. Кућа је академски обликована, са монументалном улазном партијом чему доприноси прилазно степениште са балустрадом које води на улазни трем, док композиција целине и функционално решење основе одражавају опредељење аутора за модернистичку концепцију архитектуре. Грађена је слободно у односу на двориште и оријентисана чеоном страном према улици, мада је увучена у двориште са регулационе линије улице за око четири метра. Састоји се од подрума, приземља и поткровља мансардног типа. Подрум је укопан у земљу изграђен од цигле старог формата и засведен. Фасаде својим пропорцијама, ритмом отвора и декоративним елементима одржавају утицај западноевропске архитектуре. Сама фасада је оживљена правилним правоугаоним прозорским отворима и парпетним украсима у виду оgrade од балустрада. Унутрашњост куће репрезентативна је, и довољно очувана и опремљена свим потребним стварима које су сведочиле о луксузном и удобном начину живота некадашњих власника. У приземном делу смештене су репрезентативне просторије власника виле: трпезарија, дневна соба и спаваћа соба које се групишу се око средишњег хола.

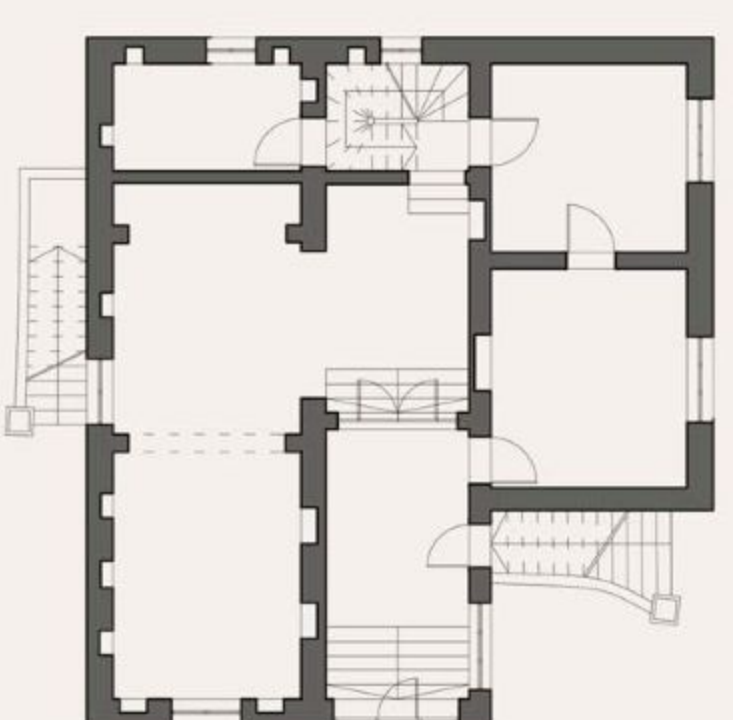
Детаљ парастета (фото: ЗЗСК Ниш, С. Станковић, 2023)

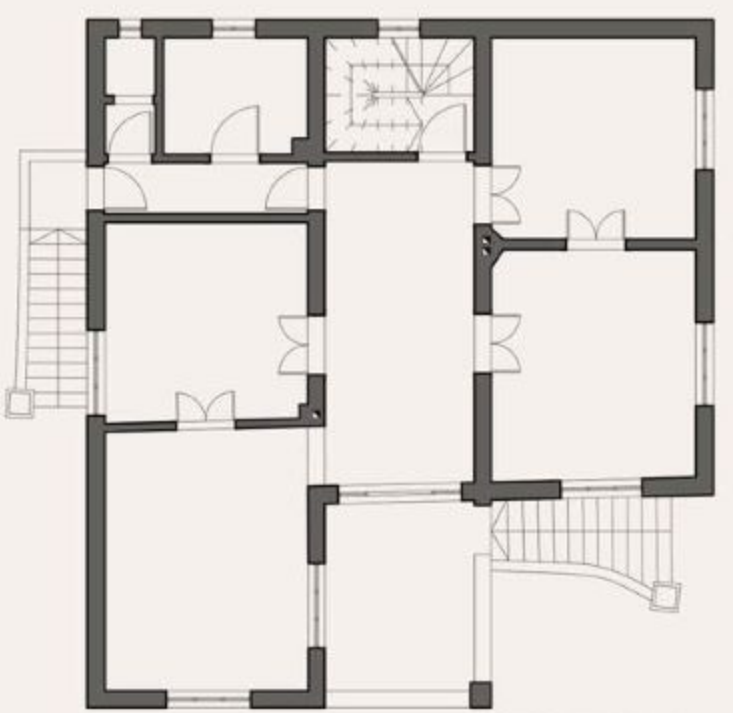
(фотограметрија: ЗЗСК Ниш, А. Никшић, 2023)

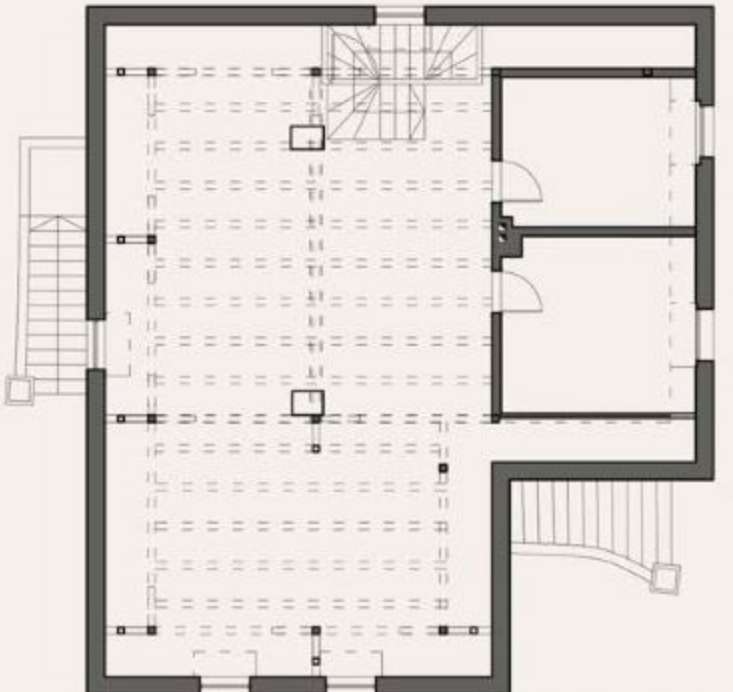
(фото: ЗЗСК Ниш, И. Цветковић, 2023)

ОСНОВА ПОДРУМА

ОСНОВА ПРИЗЕМЉА

Кућа Проке Мијајловић, изгledi (цртеж: екипа Завода, 2023, обрада: С. Станковић, 2023)

ОСНОВА СПРАТА

ГРАДИТЕЉСКО НАСЛЕЂЕ ВЛАСОТИНЦА

СПОМЕН ПАРК

Спомен парк на Старом гробљу у Власотинцу (фотограмetriја: ЗЗСК Ниш, А. Никшић, 2023)

Спомен комплекс „Светилиште палим борцима за слободу у Власотинцу”, које се налази на месту некадашњег старог власотиначког гробља, представља једно од најзначајнијих спомен обележја ове вароши. Његов идејни творац је познати архитекта Богдан Богдановић.

Приликом отварања (документација општине Ниш)

Грађен је у периоду од 1973. до 1975. године и посвећен палим борцима и цивилима страдалим током Другог светског рата у Власотиначком крају.

Приликом отварања (документација Архива у Лесковцу)

Просторна композиција спомен парка састоји се од пуног елипсоидног амфитеатра, алеје камених блокова укршених рељефима и централног пилона. Централни елемент споменика је 12 метара висок пилон од камених блокова назван „чувар“, који бди над разбацаним великим аморфним громадама са уклесаним стилизованим облицима, које је аутор назвао „цветним лавиринтом”, али и свакодневним манифестацијама животне радости.

Спомен парк на Старом гробљу у Власотинцу (фотограмetriја: ЗЗСК Ниш, А. Никшић, 2023)

Камене громаде цветног лавиринта украшене су стилизованим украсима и пригодним стиховима које је, за ову прилику, написао наш чувени песник Васко Попа:

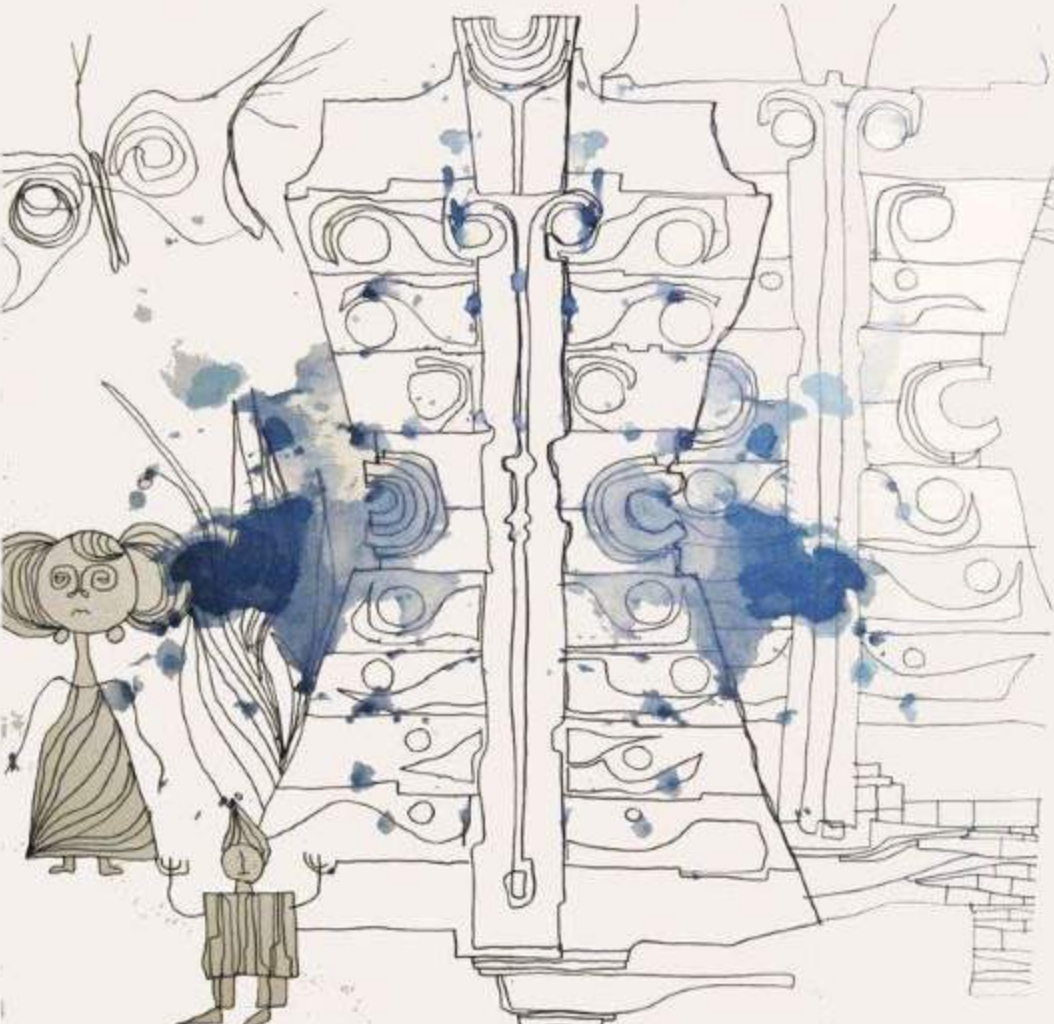
Звезда нас је наша надживела
И спалићу сваког паликућу
Мистријо заиграј тамо
Где је наше срце стало
Винова лозо продужи
Песму наших дамара
Ако се зажелите наших образа
Помилијте у подне овај камен.

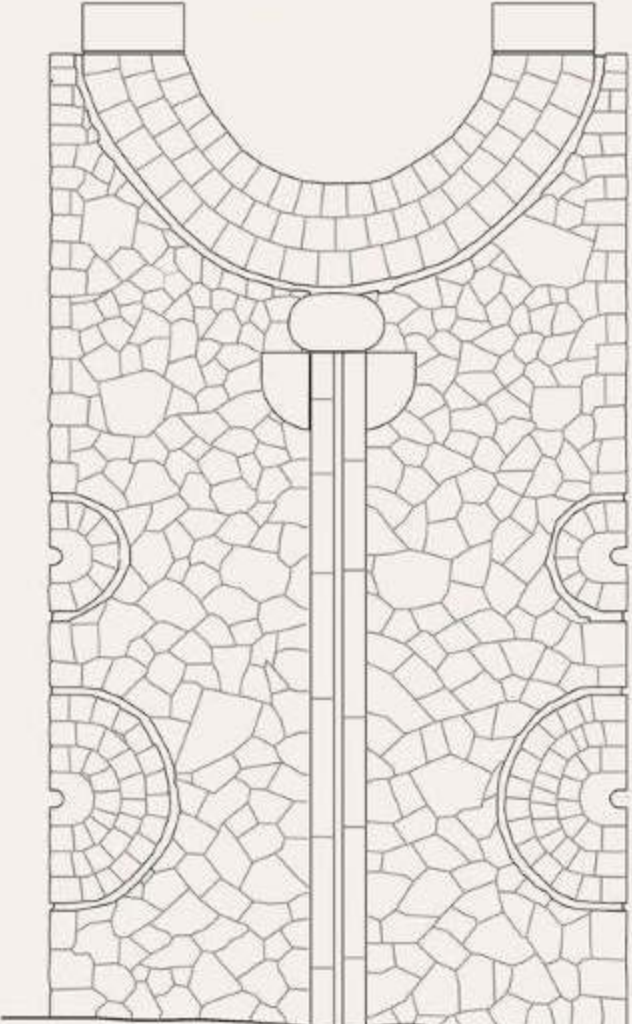
Скица спомен комплекса (извор: приватна документација аутора, Аустријски музеј архитектуре у Бечу, <https://www.azw.at/>)

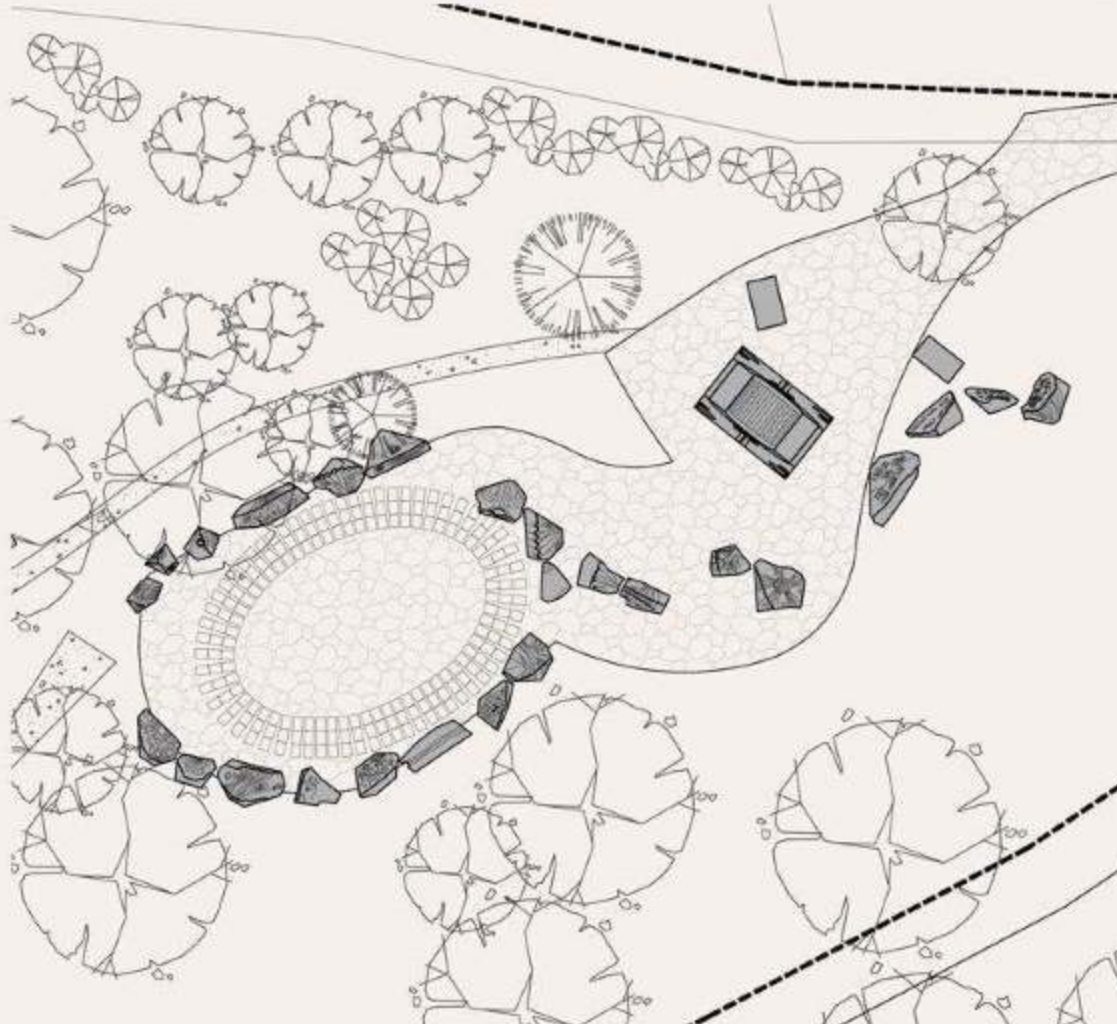
Архитекта Богдан Богдановић (извор: <https://www.nikdatabase.org/bogdan-bogdanovic>)

Скица антропоморфне стилизоване фигуре „Чувара“ (извор: приватна документација аутора, Аустријски музеј архитектуре у Бечу, <https://www.azw.at/>)

Централна зидана призма (цртеж: ЗЗСК Ниш, Г. Радосављевић, 2016)

Ситуциони план (цртеж: ЗЗСК Ниш, Г. Радосављевић, 2016)

Власотинце - Студија заштите градитељског наслеђа, Заштита старе чаршије
Завод за заштиту споменика културе Ниш и Грађевинско-архитектонски факултет Универзитета у Нишу
Аутори: Ивана Цветковић, Ана Момчиловић Петронијевић, Ђорђе Стошић, Мирко Станимировић
Сарадници: Лазар Динић, Соња Станковић, Данијела Радовановић, Александар Никшић
Дизајн изложбе: Ивана Цветковић, Маријана Минић, Лазар Динић
Покровитељ: Министарство културе Републике Србије

